సుబ్బరాయకవి, వడ్డాది, 1854-1939

Venisamhara natakam

Rajahmundry, 1905

Subbarāyakavi, Vaḍḍādi, 1854-1939

Venisamhara natakam

Rajahmundry, 1905

Record no. 578

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

సుబ్బరాయకవి, వడ్డాది, 1854-1939.

Venisamhara natakam/ by Vaddathi Subbarayadu ; translated into Telugu from Bhattanarayana's Sanskrit play.- 3rd ed.- Rajahmundry : The Chintamani Press, 1905.

xii, 103 p. ;21 cm.

Record no. 578

Subbarāyakavi, Vaḍḍādi, 1854-1939.

Venisamhara natakam/ by Vaddathi Subbarayadu ; translated into Telugu from Bhattanarayana's Sanskrit play.- 3rd ed.- Rajahmundry : The Chintamani Press, 1905.

xii, 103 p. ;21 cm.

Record no. 578

---

35 mm microfilm

Image placement: IA IIA IB IIB   Date filming began:

F.A. Text for 1895 & B. A. Text for

VENISAMHARA NATAKAM.

TRANSLATED INTO TELUGU

From Bhattanarayana's Sanskrit Play

BY

VADDATHI SUBBARAYADU,

Telugu Pandit Government 1st grade Training College, Rajahmundry.

THIRD EDITION COPIES 2000

Rajahmundry:

PRINTED AT THE CHINTAMANI PRESS.

1905.

Price Rs 0-14-… …e of Post…

శ్రీ

వేణీసంహారనాటకము.

ఇష్టదేవతాప్రశంసనాదికము.

శ్రీలీలాపరతంత్రుఁ డై గ్రహవిరాజద్వ్యోమ మన్ కాచదీ
పాళీదీప్తవితాన మొప్పెసఁగు విశ్వాగారరంగంబునన్
హాలిం జంగమపాత్రవర్గములు నానావేషనానారసో
ద్వేలస్ఫూర్తి నటింప హేతు వగు నేవేల్పాతనిం గొల్చెదన్

ఉ. భౌతిక మైనయట్టి క్షణభంగురకాయము హేయ మంచు సం
ప్రీతిని వాఙ్మయాక్షరశరీరముతోడ నశేషదేశముల్
ఖ్యాతిఁ జరించుచున్ వివిధకల్పనలన్ హితబోధ సేయుచున్
నీతికి మూల మై వసుధ నిల్చిన సత్కవులం దలంచెదన్. ౨.

చ. వినియెడువారికే కనెడు వేడ్క యొనర్చెడు భారతార్థముల్
గనుఁగొన సబ్బెనేని మదిఁ గల్గెడు ప్రీతికి మేర యున్నదే?
యని తలపోసి తచ్చరిత మచ్చుపడంగను నాటకంబుగాఁ
బొనరిచి నేఁ గృతార్థతను బొందెదఁ గాకని యున్నయత్తఱిన్. ౩.

వ. మదీయసహకారుం డగు చేవలి సోమయార్యుం డేగుదెంచి.

ఉ. భారత మన్న నీకుఁ గడుపక్షము; మున్వచనంపుఁగావ్యముం
గా రచియించినాఁడ వది క్రమ్మఱ నిప్పుడు నాటకంబుగాఁ
గూరుతు నంటి మే లయినఁ, గ్రొత్తగఁ జేయుట కంటె వేణిసం
హారము తెల్గుసేయు మది నైకరసాస్పద మేఁ బఠించితిన్. ౪.

క. అనుటయు నాజతనంబున
కనుకూలమె యిది యటంచు నాగ్రంథంబుం
దెలిఁగింపఁ దలఁచి యుండం
గను నాకస్మికము రాజకార్యము మీఁదన్.

సీ. శ్రీమహాలక్ష్మీపరిగ్రహవత్సుండు వాడ్రేవుకులపయోవార్ధివిష్ణుఁ
డమలకస్తూరివంశాంబోధిచంద్రుండు దర్పితపరచక్రతాపకరుఁడు
పటుతరాజ్ఞారూఢిభాస్కరతనయుండు పరనిజకార్యనిర్వహణధుర్యుఁ
డాశ్రితపోషణాయత్తచిత్తాబ్జుండు ప్రాంచితనారసింహాహ్వయుండు

సరసనంగీతసాహిత్యభరతనిరతుఁ
డగ్రజనకల్పవల్లి రంగాంబయల్లుఁ
డఖిలవిద్యానిధిస్థాన మైనరాజ
హేంద్రపురి వచ్చి నన్ను వీక్షింప వచ్చె. ౬

వ. సముచితసత్కారంబు లంగీకరించి మదీయమనోగతం బెఱింగించిన సంతసించి

ఉ. చిన్నటనాఁటనుండి మనచేసెడు నెయ్యముదోసమో, నిజం
బున్నదొ యిందు నే నెఱుఁగ నోప్రియమిత్రుఁడ! సుబ్బరాయ! నీ
వున్నతిఁ జేయుకావ్యము లనూనసుధాలహరీనమంబులై
చున్నవి నామనంబునకు; నొప్పులకుప్పలు నీదుకబ్బముల్ ౭

శా. మాతోడల్లుఁడు సుందరాహ్వయుఁడు యుష్మత్స్నేహసందేశమున్
జేతోమోద మెలర్ప ముద్రితముగాఁ జేసెం గదా మున్ ; భవ
చ్చాతుర్యంబున నిష్ఠ నర్పఁగలదృశ్యంపుం ప్రబంధం బెటుల్
ద్యోతింపం బనిఫూని హెచ్చరిక న చ్చొత్తింతు నే మిత్రమా. ౮

తే.గీ. మఱియు దీనిప్రయోగంబు తెలుఁగుఁ జూడ
నాకు వేడుక పొడముచున్నది నయన్న!
త్వరగ రచియింపు దానికి వలయు తెరలు
మొదలుగా సిద్ధపఱుచు చుండెదను నేను.

తే.గీ. కొంచె మైనను నాకుఁ జెల్లునను గావ్య
పరిచయముకల్మి నీశిక్షపటిమఁ గాదె?
బంధుగురుమిత్రభావముల్ పాదుకొన్న
వసతి నీ విట్లు నానెన రసదె సఖుఁడ! ౧౦

వ. అని యనేకప్రకారంబుల నపారస్నేహపారవశ్యంబు నౌదార్యం
బౌత్సుక్యంబునుం దేటపడం బలికి వేగిరించిన.

ఆ.వె. అదన గురియువాన కారంభమట్లు, నా
యనుఁగువచనములకు నంతరంగ
మందుఁ గోర్కి పొడల, నానందమునఁ దేలి
గ్రంథరచన కేను గడఁగినాఁడ. ౧౧

౧౪ ఆగష్టు ౧౮౯౯ వ సం.
రాజమహేంద్రవరము. } వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు.

పీఠిక.

వేణీసంహార మనునీనాటకము భారతకథ ననుసరించి భట్టనారాయణుఁ డనుకవి గీర్వాణభాషయందు రచియించినాఁడు. ఇది రౌద్రరసప్రధానం బైనను అద్భుతరసాశ్రయం బని చెప్పఁదగి యున్నది. దీనికిఁ గథానాయకుఁడు పార్థమధ్యముఁడు భీమసేనుఁడు. ఆదిపంచకయుద్ధపంచకములకథ యీనాటకమందలి యాఱంకములలోను సంగ్రహముగాఁ దెలియవచ్చును. భారతకథాపరిచయము కొంచె మయిన నుండకపోయిన దీనియందలికథాసందర్భములు చక్కఁగా బోధపడవు. ధృతరాష్ట్రుఁడుఁ బాండురాజు నని యిద్దఱన్నదమ్ములు. వీరిలోఁ బ్రథముఁ డంధుఁడు. అతనికి గాంధారి యనుభార్యయందు నూర్వురు కొమరులు నొక కొమార్తెయుఁ గలిగిరి. అందగ్రజుఁడు దుర్యోధనుఁడు; ద్వితీయుఁడు దుశ్శాసనుఁడు; కొమార్తె దుస్సల. పాండురాజునకుఁ గుంతియు మాద్రియు నని యిరువురు భార్యలు. యుధిష్ఠిరుఁడు భీముఁడు నర్జునుఁడు నని కుంతికి మువ్వురును, నకులుఁడు సహదేవుఁడు నని మాద్రికి నిద్దఱును గుమారులు. వీ రేవురును దేవతాంశసంభూతులు. ఇందుఁ గనిష్ఠు లిరువురును గవలు.

ఒకకాలమునఁ బాండురాజు వేటకుఁ బోయి యయ్యడవిలో లేడులరూ క్రీడించెడు మునిదంపతుల, నెఱుంగక తనయమ్ములకుం గుఱి యొనర్చుటం జేయునఁ బురఁ దొఱఁగుచు నందు ఋషి యొసంగినశాపంబున మరల నింటికి రాక యక్కడనే వానప్రస్థుం డయి యుండి కొండొకకాలంబునకు మరణించినఁ జిన్నభార్య యగుమాద్రి యాతనితో సహగమనముఁ జేసెను. అనంతరము కుంతిని గుమారుల నేవురను నచ్చటిమునిశ్రేష్ఠులు హస్తిపురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి ధృతరాష్ట్రున కప్పగించి పోయిరి. ఆధృతరాష్ట్రుండును దన కరణ్యంబునుం జూడిద దెచ్చినసింహడింభకంబులుంబోలె నున్నతనతమ్ములబిడ్డల నత్యాదరబునం బోషించుచుండ దుష్టుం డగుదుర్యోధనుం డోర్వలేక రాజ్యలోభంబున వారి నెట్లయిన రహస్యంబుగాఁ జంప వలయు నని బహువిధంబులఁ బ్రయత్నించి యాప్రయత్నము లేవియుఁ గొనసాగనందున ధృతరాష్ట్రునిచే యౌరాజ్యాభిషిక్తుం డయి రాజసూయయాగంబుఁ జేసి యింద్రప్రస్థపురంబు నింద్రభోగంబులతో సుఖం బున్నధర్మరాజు ననుజసహితు నుపాయాంతరంబు

జెలుప వలయు నని తనతండ్రిచే హస్తిపురంబునకుఁ బిలిపించి యాతనిం దనతోఁ జూద మాడం బురిగొలిపి తన మేనమామ శకుని గొనితెచ్చిన మాయపాచికలతోఁ దదీయ సర్వస్వంబు నోడుచుకొనుటయ కాక పాండవపత్ని యగు ద్రౌపదిని తనతమ్ముఁ డయినదుశ్శాసనునిచే నీడ్పించి కొలువుకూనికి రప్పించి యచ్చో నామెకట్టుబట్టను విప్పించెను.

ఇట్లు అవమానకరముగాఁ బాండవులను వారిసర్వధనములతోడను గెలుచుకొని యంతతో నయినఁ దృప్తి నొందక దుర్యోధనుఁడు ధర్మరాజున కింకను జూదంబునం దాశ పుట్టునట్లు లన్నా! మన మింకొకపందెము వేయుదము. అది నీవు గెలిచితివేని నే నివఱలో గెలుచుకొన్న దంతయు నీకు వదలి వేసెదను. ఓడితివేని ద్రౌపదితోడను దమ్ములతోడను నీవు పండ్రెండేఁడులు వనవాసంబు నొక్కయేఁ డజ్ఞాతవాసంబుఁ జేయవలయు. అని చెప్పి యొప్పించి మాయజూదమున నాపందెమును దానె గెలుచుకొని పాండవుల నేవుర భార్యాసహితంబుగాఁ బురంబు వెడల నడిచెను. అమాయికు లగునప్పాండవులును బలుబాములకు లోనయి దైవసాహాయ్యమునఁ దత్సమయంబును నిర్వహించి మరల వచ్చిరి.

ప్రథమాంకములోఁ ,,గౌరవులు స్వస్థు లయ్యెడు" మని సూత్రధారుఁడు పలికినప్పుడును, ,,అన్నయ్యా! మీరీలాగునఁ దీండ్రపడుచుండిన మనయన్నగారు ఖేదపడుదురు గదా!" యని సహదేవుఁడు తన్ననునయించునప్పుడును, వరుసగా భీమసేనుఁడు చదివెడుక్రింది రెండుపద్యములవలనను బూర్వోక్త మగు దుర్యోధన దౌర్జన్య మంతయు వెల్లడి యగును.

చ. ఖలు లయి నాఁడు లక్కయిలు గాల్చి విషాన్నము వెట్టి జూదపుం
గొలువు ప్రవేశపెట్టి మముఁ గ్రూరత జీవధనంబులందుఁ బే
దల నొనరించి చాల కది ద్రౌపదిఁ గొప్పును బట్టి యీడ్చి చీ
రలు సభ నొల్చినట్టిధృతరాష్ట్రజు లేఁ గలుగంగ స్వస్థులే? ౧౦.

చ. అలసభ నట్లు లైనద్రుపదాత్మజఁ గాంచి యరణ్యమందు వ
ల్కలధరు లౌకిరాతులబలంగముతోఁ జిరకాల ముండి యు
వ్వల నతిహీనతన్ విరటుపాల వసించియు నేఁ గృశింపఁగాఁ
గలుగదు ఖేద మాయునకుఁ గౌరవు లన్నను గల్గు నిప్పుడున్. ౧౧.

ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుఁడు సభ కీడ్చుకొని వచ్చినప్పు డామె కొప్పంతయు విడిపోయి నందునఁ ద న్నట్టు లవమానపఱిచినఖలులు గడతేఱువఱకును

దాను మరలఁ గొప్పు వెట్టుకో నని యామానిని ప్రతిజ్ఞ పట్టెను. సభలోఁ దన కన్నులయెదుర ద్రౌపదికి మానభంగము గావించినదుశ్శాసనుని వానిబంధువులు చూచుచుండ గుండెలు ప్రీల్చి నెత్తురు ద్రావెద ననియు, నాసమయమున విలాసముగాఁ గరతలంబున నూరువు నఱచుకొనుచు నామెయవమానమునకు సంతసించినసుయోధనునిఁ దనగదచే నూరువుల విఱుగఁ గొట్టి గిట్టించెద ననియు మఱియుఁ దులువ లగుసుయోధనసోదరుల నెల్ల యుద్ధములోఁ దా నొక్కరుండ సంహరించెద ననియు నప్పటికోపావేశంబున భీమసేనుండును బ్రతిజ్ఞ చేసెను.

ఈసంగతి యిట్లుండఁగా నట్లుపదుమూఁడేఁడులును సమయపరిపాలనము చేసి వచ్చినయుధిష్ఠిరుండు గ్రాసవాసోదైన్యంబు రాకుండునట్లు తమసోదరు లేవురకు నే నూళ్లు లిమ్మని శ్రీకృష్ణునిచే దుర్యోధను నడిగించెను. కాని యీసంధిమాట భీమసేనునికిఁ గేవల మసమ్మతము. ఈక్రిందిభీమునిపద్యమువలన నయ్యంశము స్పష్టపడుచున్నది.

ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యనిన్ మథింపనా?
ప్రల్లదు దుస్ససేనురుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చి త్రావనా?
పెల్లు మనన్ సుయోధనుని పెందొడలం గద నుగ్గు సేయనా?
యూళ్లయిదింటితో నృపతి యొప్పుగఁ జేసెడుగాక సంధులన్. ౧౨.

కృష్ణునిరాయబారము జరుగుదినములలో నొకనాఁడు దుర్యోధనపత్ని యయినభానుమతి ద్రౌపదిని జూచి యోసీ! నీమగ లయిదుగురు నయిదూళ్లు తమ కిమ్మని మమ్మడుగుకొనుచున్నారు. నీ వీపాటికిఁ గొప్పు వెట్టుకో వచ్చు నని మహాగర్వమున నుల్లస మాడెను. ఆమాట తనకు హృదయశల్య మయి బాధించినందున దుఃఖించుచుఁ బాంచాలి భీమసేనున కాసంగతి నెఱింగించిన నతండు మండిపడి నీవు సంధి యగు నని బెంగ వెట్టుకొనకుము. సుయోధనుని వధించి వానిరక్తమునఁ దడిసినచేతులతో నీకురులు ముడిచి కొప్పు వెట్టెద నని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ ద్రౌపది నాశ్వాసించెను. దానం జేసియే దీనికి వేణీసంహార మని పేరు గలిగినది. ఈపేరికి జడ ముడుచుట యని యర్థము. అట్లు ద్రౌపది నాశ్వాసించినభీమసేనుండు, తనప్రతినకుఁ దోడు కృష్ణుండు సుయోధనునిచేఁ దిరస్కృతుం డయి చక్కవచ్చె నని తెలియవచ్చినందున, బుజాబు మూఁడుగాఁ బొంగి సంగరరంగంబునకుఁ బోవ ద్రోవదిని వీడుకొనియెను.

ఇట్లు పాండవులు యుద్ధసన్నద్ధు లయినట్లు మొదటియంకములోఁ దెలిపి రెండవయంకమున ముఖ్యముగా దుర్యోధనపరాజయసూచకము లగుదుర్నిమిత్తములను గవి వర్ణించినాఁడు. ఆదుర్నిమిత్తములలో మొట్టమొదటిది భానుమతిస్వప్నము. నూఱుపాముల నొకముంగిస సంహరించినట్లు కలలో నామె చూచినందున భీమునిప్రతిజ్ఞ స్మరణకు వచ్చి యక్కీడు పరిహరించుకొనుటకు నుదయకాలమున భానుమతి భాస్కరాదిదేవతల నారాధించుచుండ దుర్యోధనుండు కామాతురుం డయి వచ్చి బలవంతముగా నామెనీమమునకు భంగము గలిగించినాఁడు. ఈపట్టునఁ బరిహాసాస్పదము లగుసుయోధనున యోగ్యగుణములు గూడఁ దేటపడి వాఁడిఁక రాజ్యలక్ష్మీకటాక్షవీక్షణమునకు లేశమును బాత్రుఁడు కాఁ డనుసంశయము దృఢపడుచును. అనంతర మొకమహావాయువు వీచినందున దానిబాధకుఁ దప్పుకొన దుర్యోధనుఁడు భార్యాసహితముగా నొక దారుపర్వతప్రాసాదము నారోహించి యక్కడ నాస్తరణ మైనకలికుటాలి నేలను గూరుచుండఁబోవు భానుమతితో మహానురాగమున నిట్లు పలికెను.

తే. జలుఁగుఁబుట్టంబు గాలికిఁ జెదర నాకు।గనులపండువు సేయు నీఘనజఘనము*
చలన దేగారవింపనావలుపయొగయ।నువిద! నీచూపుఁదనుపునాయూరుయుగము§?

అనునప్పు డాకస్మికముగా నొకకంచుకి వచ్చి పైమాటతోఁ గలిసిపోవునట్లుగా—దేవా! భగ్న మైనది. భగ్న మైనది యని వచియించెను. ఆకంచుకి యప్పుడు వీచినపెనుగాలిచే రథధ్వజము భగ్న మైన దని సుయోధనుతోఁ జెప్ప వచ్చినవాఁడు. అయినను నీవాక్యసందర్భమున నూరుయుగము భగ్న మయినది యను నొకయమంగళార్థము శ్రోతలకు స్ఫురించుచున్నది. మేలుగాని కీడుగాని రాఁబోవునప్పుడు మానవులకు దైవికముగా నిన్నివిధములఁ దత్సూచన మగు ననుటయే యిందలియాశయము. అట్లతఁడు దారుపర్వతప్రాసాదమున నుండఁగా దుస్సలయును దానియత్తయును రోదనము సేయుచు వచ్చి కురునాథా! రక్షింపుము రక్షింపు మని వానికాళ్ళమీఁదఁ బడిరి. తాను దగ్గఱ లేనప్పుడు తన పుత్త్రుఁ డభిమన్యుఁడు ద్రోణాచార్యులు పన్నినపద్మవ్యూహములో సాహసంబునం బ్రవేశింప వానికి సహాయులుగాఁ బోయెడుభీమాదుల సేనాముఖంబున నాఁగి తన్మూలముగా నాతనిమృతికి హేతువైన సైంధవుని నెల్లి ప్రొద్దు గ్రుంకక మున్న సంహరించెద నని నాఁటిరేయి యర్జునుఁడు పట్టినబెట్టిదపుఁబ్రతినవలన వారి కట్టియార్తి పుట్టినది. ఈసింధురాజు దుస్సలకుఁ బెనిమిటి కాఁబట్టి సోదరీమాంగల్యసంరక్షణార్థము భానుమతిని వీడుకొని సుయోధనుఁ డాయోధనంబునకుఁ బోయెను. ఇంతటితో ద్వితీయాంకము ముగియును.

---

* ఇది కర్తృపదము. § ఇది కర్మపదము.

మూఁడవది యశ్వత్థామాంకము. ఇందు ముందుగాఁ బ్రవేశించెడు రాక్షసదంపతులసంభాషణమువలన యుద్ధములో నంతకుముందు చనిపోయిన రాజులపేరులును రణరంగమువీభత్సస్థితియును దెలియవచ్చును. తరువాత సేనలోఁ బొడమినమహాకలకలమునకుఁ గారణ మారయుచు నశ్వత్థామ యాహవమునఁ బ్రవేశించును. అతనితండ్రియు నప్పటికౌరవసేనానియు నగుద్రోణుం డశ్వత్థామ చచ్చె నేనుఁ గని కాదరణాంతరమున యుధిష్ఠిరుఁడు పలికినమాటలో నేనుఁ గన్నది వినక శేషవాక్యశ్రవణమువలనఁ దనకుమారుఁడు చచ్చె నని భావించి పుత్త్రవాత్సల్యమున నస్త్రపరిత్యాగముఁ జేసి ప్రాయోపవేశమున దేహంబుఁ జాలించునాఁడై యుండఁ బాండవసేనాధిపతి యగుధృష్టద్యుమ్నుఁడు జుట్టుఁ బట్టుకొని యవమానకరముగాఁ దదీయకంఠనాళలుంటనంబు గావించెను. ముందు నుడివినసేనాక్షోభమున కిదియె కారణము. ఈసమాచార మామూలాగ్రముగాఁ దనతండ్రిగారిసూతునివలనను దనమేనమామ యగుకృపాచార్యులవలనను గ్రమక్రమముగాఁ దెలిసికొని బహువిధముల విలపించి యనేకము లగు ప్రతాపోక్తులు పలికి, తుదకు మాతులప్రార్థనంబున, సేనాధిపత్యమును బొంది పగదీర్చుకొందు నని, కృపసహితముగా దుర్యోధను సన్నిధికి బయలుదేఱెను. అప్పు డారాజుతోఁ బ్రియమిత్రుఁ డగుకర్ణుఁడు లేనిపోనిమాటలు కల్పించి చెప్పి యాతనిమదిలోని ద్రోణపక్షపాతమును బోఁగొట్టుచుండెను. ఈ సమయములో నశ్వత్థామయుఁ గలసికొని యప్పుడు పొసంగినప్రసంగమును బట్టి రాధేయునితోఁ దనకు మహాకలహము సంభవించినందున వాఁడు చచ్చువఱకును యుద్ధము చేయకుండునట్లు శపథముచేసి యతఁ డస్త్రంబును బరిత్యజించెను. ఇట్లస్త్రపరిత్యాగము భీష్మునిమీఁదికోపమునఁ గర్ణుఁడు గావించినట్లు మహాభారతమున నున్నది. కౌరవయోధుల నైకమత్యాభావము సూచించుట ముఖ్యోద్దేశముగాఁ బ్రస్తుతకథకు సందర్భపడఁ గవి దాని నిట్లు మార్చినాఁడు. మొదటియంకములోని భానుమతీపరిహాసోక్తియు రెండవయంకములోని భానుమతీస్వప్నదర్శనాదివృత్తాంతంబును గేవలము కవికల్పితములు. మూలగ్రంథమున లేకపోయినను రసపుష్టిని గలిగించుటకు నాటకమున నిట్టికల్పనలు సేయఁ గవులకు నిరంకుశాధికారము గలదు. అనంతరము దుశ్శాసనుఁడు తనచేతికి దొరకెనని వృకోదరుఁ డఱవఁగా సోదరప్రాణరక్షణపరాయణత్వంబున మిత్రసహితుఁ డయి సుయోధనుఁ డనికిఁ బోయెను. ఈయంకము మిక్కిలి రసవంతము.

నాలవయంకములో—భీమునికి సాయము సేయ వచ్చి సవ్యసాచి వేసిన సాయకంబులు నాటి తేరిమీఁద మూర్ఛవోయినతమ్ముం బాలికలనికిఁ దోల

గించి యాదురవస్థం దలంచి దుఃఖించుచు సూతుండు గావించినశీతలోపచారం బులచే దెప్పిఱిలి దుశ్శాసనమరణంబు విని విలపించెడుతనకడకుయుద్ధములోనుండి కర్ణసేవకుండు వచ్చి వానిప్రభువుపుత్రుఁ డగువృషసేనునిమరణప్రకారం బభివర్ణింప నందుకుఁ బరిదేవనంబుచేసి, యాసేవకుఁ డిచ్చిన కర్ణునిజాబుఁ జదువుకొని మరలఁ గర్ణునకుఁ దాను జెప్పవలసినమాటలు వానికిం జెప్పి పుచ్చి నిరుత్సాహుఁ డయి కుందుచున్నతన్నుఁ బరామర్శింపఁ దనతల్లిదండ్రులు యుద్ధభూమికి రాఁగా వారిని గారవింప రారాజు పోయె ననుకథ చెప్పంబడియె. దుర్యోధనుఁడు జీవించి యుండఁగా గాంధారీధృతరాష్ట్రులు యుద్ధభూమికి వచ్చినట్లు భారతమునఁ గనఁబడదు. తదనంతరము వచ్చినట్లు స్త్రీపర్వములో నున్నది. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యునిపరాక్రమము వర్ణింపఁబడినట్టు లిందువృషసేనుని పరాక్రమము వర్ణింపఁబడినది.

పంచమాంకములో—గాంధారీధృతరాష్ట్రులు యుద్ధము మాను మని సుయోధనుని బతిమాలుటయు, నతఁ డందున కంగీకరింపమియుఁ, గర్ణునిమరణంబు విని సుయోధనుఁడు విలపించుటయు, నట్టిదురవస్థలో భీముఁ డుల్లసమానుచు నర్జునసహితుఁ డయి యతనిఁ జూడ వచ్చుటయు, నచ్చో వారికి నతనికి వాక్కలహము సంభవించుటయు, నందుమీఁద మహాకోపమున నెల్లి తప్పక సుయోధనుఁ జంపుదు నని భీముండు ప్రతిన పట్టుటయు, నాసమయమున నస్త్రధరుఁ డయి సుయోధనుకడకు నశ్వత్థామ వచ్చుటయుఁ, గర్ణపక్షపాతిమానసంబున సుయోధనుఁ డతనిసాహాయ్యము నిరాకరించుటయు, ధృతరాష్ట్రుండు దగ్గఱపడి కొడుకుం గినిసి యశ్వత్థామం బ్రార్థింప సంజయుం బుచ్చి తాను దుర్యోధనునకు మాయోపాయ ముపదేశించి పోవుటయుఁ జెప్పంబడియె. దుర్యోధనుఁడు స్వబుద్ధినే ద్వైపాయనహ్రదమునఁ బ్రవేశించినట్లు భారతమున నున్నది. ధృతరాష్ట్రుని కౌటిల్యమును వెల్లడించుటకు నీకవి యిట్లు మార్చినాఁడు.

ఆఱవయంకములో—దుర్యోధనుని వెదకుటకయి ధర్మరాజు తనపరిజనమున కాజ్ఞాపించుటయుఁ, గృష్ణప్రేషితుం డయి యుద్ధములోనుండి వచ్చి పాంచాలకుం డనువాఁడు, సుయోధనుఁ డగపడి భీమునితో గదాయుద్ధముఁ జేయుచున్నాఁ డని యెఱిఁగించుటయు, భీముఁడే యోడు నేమో యని విచారించుచున్న ద్రౌపదీయుధిష్ఠిరులకడకు దుర్యోధనమిత్త్రుఁ డగుచార్వాకుఁ డనురక్కసుఁడు మునివేషమున వచ్చి భీమార్జునులు దుర్యోధనునిచేఁ జచ్చి రని నచ్చఁ జెప్పుటయు, నందుకుఁ బనవి పనవి యాదంపతు లగ్నిప్రవేశము సేయఁ దలఁచి

తమపరిజనులకుఁ జెప్పవలసినమాటలు చెప్పి పుచ్చి భీమాదుల కుదకదానంబు సేయుటయు, నంతలో సుయోధను వధించి తద్రక్తసిక్తము లయినహస్తములతో వృకోదరుండు ద్రౌపదికి జడ ముడువ వచ్చుటయు, సుయోధనుఁ డనుభ్రాంతిచేత ధర్మరాజు వానిని నత్తువకోలఁదిఁ బట్టుకొని బగ్గున మండుచున్నయగ్నిహోత్రములోఁ బడవేయఁ జూచుటయుఁ, దద్భ్రాంతిం దెలిసికొని భీముఁ డాతనికిఁ దన్నెఱింగించుకొనుటయు, ద్రౌపదీవేణీసంహారమహోత్సవంబుతో ధర్మరాజునకుఁ బట్టాభిషేకంబు జరుగుటయుఁ దెలుపఁబడియె. పైని జెప్పఁబడినచార్వాకుఁడు యుధిష్ఠిరపట్టాభిషేకసమయమున విప్రవేషముతో బ్రాహ్మణమధ్యమునఁ జేరి కొన్నికాఱు లఱచి యచ్చోఁ జంపఁబడినట్లు శాంతిపర్వమున నున్నది. దానినే రసపుష్టికయి కవి యిట్లు మార్చినాఁడు.

ఇష్టప్రకారము కథ మార్చుటకుఁ దనకు స్వాతంత్ర్యము గలిగియున్నను శాస్త్రములస్వభావమునకు భిన్నముగామాత్ర మీకవి యెక్కడను వాక్యరచన చేయలేదు. అది దీనికి మిక్కిలి వన్నె దెచ్చుచున్నది. ఈనాటకమును గడు పురాతనముగాఁ జెప్పుదురు గాని కాలనిర్ణయమున కయినను స్థలనిర్ణయమున కయినను నాధార మేమియు దొరకలేదు. ఆ ౧౮౭౬వ సంవత్సరములో నీనాటకము తెలిఁగించి ౧౮౭౭వ సంవత్సరమున మొదటిపర్యాయము ముద్రింపించినాఁడను. పలుకారణములచే నక్కూర్పున స్ఖాలిత్యములు మెండుగ నగపడినందున రెండవకూర్పులో శక్తికొలఁది వానిని సవరించినాఁడను. ప్రప్రథమమున నీనాటకము గోదావరీమండలములోని ద్రాక్షారామమునకు సమీపమున నున్న వేగాయమ్మపేట యను మాపూర్వనివాసగ్రామమున శ్రీవాడ్రేవు రంగనాయకాంబారాణిగారిమందిరమునఁ బ్రయుక్తం బయినది. అప్పుడు తత్ప్రయోగమున కానందించినసాహితీచక్రవర్తులు మద్గురువరులు భాగవతి వాసుదేవదీక్షితులుగారాంధ్రగీర్వాణముల నొసంగిన యభిప్రాయమును మాత్ర మిటవ్రాసి యీయంశము ముగించుచున్నాను.

తే.గీ. క్షీరవారాశి వేణీసంహారనాట
కంబు, మందరాహార్యము కలిత సుబ్బ
రాయ ధైర్యము, సుధ తదర్థంబు, విష్ణుఁ
డీనృసింహారావు, విబుధు లిచటిజనులు.

శ్లో. వద్దాదిసుబ్బరాయగ్రథితం నాటకవిచిత్రమాల్య మిదమ్
తర్పయతి రసలహర్యా సభ్యమనశ్చంచరీకనికురుంబమ్.

౫ ఆగష్టు ౧౮౯౯వ సం.
రాజమహేంద్రవరము.

వద్దాది- సుబ్బారాయఁడు.

ఈనాటకమునందు దృశ్యపాత్రములు.

పురుషులు.

భీముఁడు—కథానాయకుఁడు. పాండవులలో రెండవవాఁడు.

సహదేవుఁడు—భీమునికనిష్ఠసోదరుఁడు.

వినయంధరుఁడు—దుర్యోధనునికంచుకి.—మైత్రేయుఁడు—పాండవులకంచుకి.

దుర్యోధనుండు—పాండవులకు ముఖ్యశత్రువు. మఱియు వారి పెత్తండ్రికొడుకు.

రుధిరప్రియుఁడు—యుద్ధభూమియందు నాహారముకొఱకు దిరుగులాడు నొకరాక్షసుఁడు.

అశ్వత్థామ—దుర్యోధనునిపక్షమువాఁడు, ద్రోణునికొడుకు.

అశ్వసేనుఁడు—ద్రోణునిసారథి.

కృపుఁడు—దుర్యోధనునిపక్షమువాఁడు, అశ్వత్థామకు మేనమామ.

కర్ణుఁడు—దుర్యోధనునిప్రాణస్నేహితుఁడు.

సుందరకుఁడు—యుద్ధరంగములోనుండి దుర్యోధనునకు జాబు తెచ్చిన కర్ణసేవకుఁడు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు—దుర్యోధనునితండ్రి. జాత్యంధుఁడు.

సంజయుఁడు—ధృతరాష్ట్రునిసూతుఁడు.

అర్జునుఁడు—భీమునితరువాతివాఁడు.

ధర్మరాజు—పాండవాగ్రజుఁడు.

బుధకుఁడు—ధర్మరాజుపరిచారకుఁడు.

పాంచాలకుఁడు—యుద్ధరంగమునుండి ధర్మరాజునొద్దకుఁ గృష్ణునిచేఁ బంపఁబడ్డవాఁడు.

జయంధరుఁడు—ధర్మరాజుకంచుకి.

చార్వాకుఁడు—మునివేషముతో ధర్మరాజును వంచింప వచ్చిన రాక్షసుఁడు. [దుర్యోధనుని స్నేహితుఁడు.

కృష్ణుఁడు—మనుష్యావతార మెత్తిన విష్ణుఁడు. పాండవులకు మేనబావ.

స్త్రీలు.

ద్రౌపది—పాండవులభార్య—బుద్ధిమతిక—ద్రౌపదిపరిచారిక.

భానుమతి—దుర్యోధనునిభార్య.—సువదన—భానుమతిచెలికత్తె.

తరళిక—భానుమతిపరిచారిక,

ప్రతీహారి—దుర్యోధనుని యంతఃపురపరిచారకురాలు.

దుస్సల—దుర్యోధనుని చెల్లెలు సైంధవునిభార్య.

జయద్రథమాత—దుస్సలయత్తగారు.

రుధిరప్రియ—రుధిరప్రియుని పెండ్లము, రాక్షసి.

గాంధారి—ధృతరాష్ట్రునిభార్య, భర్త యంధుఁడని కన్నులకు గంతలు కట్టుకొన్న పతివ్రత.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

వేణీసంహారనాటకము.

ప్రథమాంకము.

నాంది.

చ. పొఁటుకాడఁ దోలినట్ మధుపముల్ విరిదేనెగలంప, లోనుధా
కరకరలిప్త మైనటులు గాంచఁగనై వికసించి మించుని
హారిచరణప్రకీర్ణ కుసుమాంజలి సభ్యులకు న్విలోకనం
దర మగు కావ్యసిద్ధిని నొసఁగ్ఁడంగావుత మాకు నిర్యోద్ధా. ౧.

శా. కాళిందీపులినంబునందుఁ బొలఁగా లీలా రాసము న్మాని, రా
ధాలోలాక్షి సబాష్ప యై సుకలఁ దత్పాదాంకముల్ మెట్టుచుం
బాళిన్ మై రుపాజ నెంటఁ జని, తద్భావప్రసన్నావలో
కాళిన్ ధన్యత గన్న కంసరిపు రాగ్రుల్ మిముం బ్రోచుతన్. ౨.

మ. ఇది యే మంచు భవాని ప్రేమను, భయోద్వృత్తి న్నిశాటాంగనల్,
త్రిదశుల్ మోదమునం, దపోధనులు జాలిన్, సర్వ సన్నుఁడు
స్మరలీలం దనుజుల్ గనన్, మయపురోద్యద్దాహవేళం జయా
స్పదమ స్త్రింబరి పూయు ధూర్జటి యజస్రంబున్ మిముం బ్రోచుతన్. 3.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తరమెందులకు?

తే. గీ. వీనుఁ జేరల జుట్టంగ విబుధు లెల్ల
భారతం బనునమృత మెవ్వాఁడు చేసె
రాగకృష్ణవిహీనుఁ డేయోగివర్యుఁ
డట్టిపారాశరేయు నాయాత్మఁ దలఁతు. ౪.

పూజ్యు లయిన యీసభాగ్రేసరులారా! మీయందఱిలో నే నొకవిజ్ఞాపనము చేసికొనుచున్నాను.

క. మరలను నొకపుష్పాంజలి
వరుసను నెరపెదము కావ్యబంధము విచటన్
సరసాళులు మధువునుబలె
విరళపు గుణలేశములను వెదకి కొనుండి.

అది పూర్వము గీర్వాణభాషయందు మృగరాజలక్ష్మణుం డగుభట్టనారాయణకవిచే విరచితం బయి, యిప్పు డభినవముగా వడ్డాది సుబ్బరాయకవిచే నాంధ్రీకృతం బయిన వేణీసంహార మనునాటకము; దాని నిప్పు డిచ్చో నుపయోగింప నుద్యోగించుచున్నాము; కావునఁ గవిపరిశ్రమానురోధమున నయినను, నుదాత్తకథావస్తుగౌరవమున నయినను, నవనాటక కుతూహలమున నయినను మీరు సావధానముగా దీనినవధరింపవలయును. (తెరలో) అయ్యా! త్వరపడు, త్వరపడు. మహానుభావు లయిన పారాశర్యనారదతుంబురు జామదగ్న్యప్రముఖు లయినమునిబృందారకులతో, భరతకులహితకాంక్షను స్వయముగా దూతకృత్యమును నడుపఁదలఁచి, భగవంతుండును జక్రాయుధుండును నగు దేవకీనందనుండు దుర్యోధనమహారాజుశిబిరమునఁ బ్రవేశించునవసరముగదా! కావున నిప్పుడు వాద్యములను మేళము చేయుం డని విద్వాంసులయనుమతి నీపురుషులు నాటకులతోఁ జెప్పుచున్నారు.

సూత్ర—(సంతోషముతో) ఓహోహో! జగదుత్పత్తిస్థితినిరోధప్రభవిష్ణుండయినవిష్ణుండు కురుపాండవరాజపుత్రుల మహాహవప్రళయానలంబును జల్లార్పం దలంచి సంధి చేయుటకు స్వయముగా దూత యగుటచేత నీ భరతకులంబును, సమస్తరాజలోకంబును గూడ నమ్మహాత్మునిచేత ననుగ్రహింపఁబడినదిగదా! కావునఁ బారిపార్శ్వికా! కుశీలవులతో సంగీతము నారంభింప కున్నావేమి?

(పారిపార్శ్వికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పారి—ఆలాగే యారంభించెదను గాని యేఋతువు నాశ్రయించి?

సూత్ర—ఓయీ! చంద్రాతపనతుత్రక్రౌంచహంసకులసత్తచ్ఛకుముదపుండరీకకాశకుసుమపరాగధవళితగగనదిఙ్మండలంబును, స్వాదుజలజలాశయంబును నగునీశరత్సమయమునే యాశ్రయించి గానము సేయుము. చూడుము. శరదృతువునందు.

తే. గీ. చారువచను ప్రసాధితాశము, మదోద్ధతోద్యమయుత్సాహము, విపులసత్పక్షమైన

ధార్తరాష్ట్రశతంబు భూతలమునందు
వ్రాలెమును జిత్రముగఁ గాలవశముచేత. ౨.

పారి—(తొట్రుపాటుతో) హరిహరీ! ఎంతమాటవింటిని?

సూత్ర—(తెలతెలఁబోయినవ్వి) మారిషా! నేను శరత్సమయమును వర్ణించుచుండఁగా నీవు "హరిహరి" యనియెద వేమి?

పారి—అవునదినిజమే. ధార్తరాష్ట్రశతే మనఁగా హంసలగుంపని మీయభిప్రాయము; అయినను నీదద్వచనమందలియమంగళశంసనమున నాహృదయము చెదరిపోయినది.

సూత్ర—మారిషా! ఇంక నిశ్చయముగా నన్నియమంగళములును గొట్టఁబడి పోవును. కంససంహారకుం డగు శ్రీకృష్ణుండు తానుగ దూతయయి సంధి సేయం జూచుచున్నాఁడుగదా! ఆహేతువుచేత.

తే. గీ. పగఱ సాధించి నిర్వాణవైరదహను
లయి సుఖించుతఁ బాండవుల్ హరిని గూడి
స్వస్థు లయ్యెడు రక్తప్రసాధితోర్వి
లగుచుఁ గౌరవుల్ క్షతవిగ్రహతను జెంది. ౩.

(తెరలోపలఁ దిరస్కారముగా) ఆ! దురాత్మ! వృథామంగళపాఠక! శైలూషాధమ!

చ. ఖలు లయి నాఁడు లక్కయిలు గాల్చి విషాన్నము వెట్టి, జూదపుం
గొలువు ప్రవేశపెట్టి, మముఁ గ్రూరత జీవధనంబులందుఁ బే
దల నొనరించి చాల కది ద్రౌపదిఁ గొప్పును బట్టి యీడ్చి చీ
రల సభ నొల్చి నట్టి ధృతరాష్ట్రజు లేఁ గలుగంగ స్వస్థు లే? ౪

సూత్ర—(ఆలకించి భయముతోఁ దెరవంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

పారి—ఆ! ఇదియేమి?

సూత్ర—(వెనుకఁ జూచి) అహాహా! కృష్ణుఁడు కౌరవులతో సంధి సేయఁబోవుట కిష్టపడక, భీమసేనుఁడు సిటలతటఘటితకుటిలభ్రుకుటి యగుచు ఘనసలనందఱఁ జూచునంతన మ్రింగివేయునట్లు మహాకోపముతో సహదేవానుగమ్యమానుండయి యిదిగో! నిలాగువచ్చుచున్నాఁడు; కావున నతనిరాకవేళ మనము నిలువరాదు. వేగముగా వేఱొకచోటికిఁ బోవుదము రా...

(నిష్క్రమించుచున్నారు) ప్రస్తావన.

(తర్వాతఁ గుపితుఁడైన భీమసేనుఁడు సహదేవునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు)

భీము—ఆ! పాప! దురాత్మ! వృధామంగళపాఠక! శైలూషాధమ!

చ. ఖలులయి నాఁడు లక్కయిలు" అనుమునుపటిపద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.

సహ—అన్నయ్యా! శాంతింపుఁడు. శాంతింపుఁడు. ఈ భరతపుత్రుల వచనము మనకు సమ్మతమే. చూడుఁడు.

తే. గీ. పగలు సాధించి నిర్వాణవైరదహను
లయి సుఖించుతఁ బాండవుల్ హరినిగూడి
అనువాక్యము మీకిష్టమేగదా!
స్వస్థులయ్యెడు రక్తప్రసాధితోర్వ
లగుచుఁ గౌరవుల్ క్షతవిగ్రహతను జెంది. ౯.

అను నీవాక్యమును మన కనుకూలముగానే యున్నది. చిత్తగింపుఁడు. క్షతవిగ్రహతను=కొట్టఁబడిన దేహములు గలుగుటను; చెంది=పొంది, రక్తప్రసాధితోర్వ లగుచున్=రక్త=నెత్తుటిచేత; ప్రసాధిత=అలంకరింపఁబడిన; ఉర్వ=భూమిగలవారు; అగుచు; కౌరవులు; స్వస్థులు=(స్వర్గస్థులు) స్వర్గస్థులు; అయ్యెదున్=అగుదురుగాక; అనియర్థమిచ్చుచున్నది.

భీము—(నిందాగర్భముగా) వద్దువద్దు. మీరు కౌరవుల కమంగళములను దలంపఁగూడదు. వారు మీకు సోదరులు గావున సంధిసేయం దగినవారు.

సహ—(రోషముతో) అయ్యా!

క. పలుమాఱు జెగ్గులు సేసిన
యలధృతరాష్ట్రజులయందు సలుగక యుండం
గలఁడెవఁడు నీదుతమ్ముఁడు
వల దని మనరాజుగారు వారింపనిచోన్. ౧౦

భీము—(రోషముతో) ఓనోయి! యదినిజమే. అందుచేతనే యింతటనుండి నేను మీయందఱనుండి వేఱయ్యెదను. వినుము.

ఉ. సింధురసింహసామ్యులము చిన్నటనుండియు వారు నేను; మా
బంధురవైరకారణులు భర్తయుఁ బార్థుఁడు మీరునా? జరా
సంధుమురంబుఁ బ్రాలెఁ గురుసంధి ఘటిల్లిన నొండి, నద్భుజా
గంధుఁడు భీమసేనుఁడు పెకల్చును, గూర్చుఁడు మీరలందఱున్. ౧౧

సహ—(అనునయముతో) అన్నయ్యా! మీ రీలాగునఁ దీంద్రపడుచుండిన మనయన్నగారు ఖేదపడుదురు గదా!

భీము—(నవ్వుచు) ఏమిది? నావిషయమయి యన్నగారు ఖేదపడుదురా! ఆయన ఖేదముకూడ నెఱుంగుదురా? చూడు.

చ. అలసభ నట్టిః తైనద్రుపదాత్మజఁ గాంచి, యరణ్యమందు వ
ల్కలధరు లాకిరాతులబలంగముతోఁ జిరకాల ముండి, య
వ్వల నతిహీనత న్విరటుపాల వసించియు నేఁ గృశింపఁగాఁ
గలుగదు ఖేద మాయనకుఁ; గౌరవు లన్నను గల్గు నివ్వఱున్. ౧౨.

కావున సహదేవా! నీవు పోయి యతిచిరప్రవర్ధితక్రోధకృశానుం డగు భీమసేనుం డిట్లు వల్కెనని మహారాజుగారితో విన్నవింపుము.

సహ—అన్నయ్యా! ఎట్లు?

భీము—ఇదిగోనిట్లు.

॥ మ. భవదాజ్ఞాపరిలంఘనాంబువుల భూపా! మున్గి యుంటిం గదా
యవనిం బ్రస్తుతి గన్ననీయనుజులం దఖ్యాతిఁ గంటి న్గదా
బవరంబం దిదె కౌరవక్షతజశోభర్ణ నల్పెదర్ణ మద్గదో
త్సవమున్; నేఁటికి మీరుగారు గురువుల్, తమ్ముండఁగా నేనుఁరుగ్. ౧౩.

(అహంకారముతో నడుచుచున్నాఁడు.)

సహ—(అతని ననుసరించి నడుచుచుఁ దనలో) ఓహో! ఎందుకో గాని యీయన పాంచాలిచతుశ్శాలభవనమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. కాని నే నిక్కడ నిలిచెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

భీము—(మరలి చూచి) సహదేవా! నీవు పోయి యన్నగారి ననుసరించి యుండుము. నే నీయాయుధాగారమునఁ బ్రవేశించి యాయుధసహాయుఁడ నయ్యెదను.

సహ—అన్నయ్యా! ఇది యాయుధాగారము గాదు పాంచాలిచతుశ్శాలభవనము.

భీము—(సవితర్కముగా) ఏమి? ఇది యాయుధాగారము గాదా? పాంచాలిచతుశ్శాలభవనమా? (ఆలోచించి) పాంచాలితో మాటలాడ వలసి యున్నది. (ప్రేమతో సహదేవునిచేయి పట్టుకొని) తమ్ముఁడా! ఇటురమ్ము.

సహ—అన్నయ్యా! అజ్ఞాపింపుఁడు.

భీము—తమ్ముఁడా! అన్నగారు కౌరవులతో సంధికి నిశ్చయించి మనల నెట్లు పీడించుచున్నారో చూడుము.

(నడచి యిద్దఱును గృహము ప్రవేశించుచున్నారు.)

భీము—(కోపముతో వట్టిసేలను జతికిలఁబడుచున్నాఁడు.)

సహ—(తొట్రుపాటుతో) అన్నయ్యా! ఇదిగో! ఇక్కడ నాసనము వేయఁబడియున్నది. ముహూర్తమాత్ర మిందు విశ్రమించి కృష్ణాగమనముఁ బ్రతీక్షింపుఁడు.

భీము—తమ్ముఁడా! నీవు కృష్ణాగమన మనుటచేతఁ దలఁపువచ్చినది. మహానుభావుఁ డగు శ్రీకృష్ణుం డేప్రకారము సంధిచేయుటకు సుయోధను నొద్దకుఁ బంపఁబడెను?

సహ—అయిదూళ్లు మన కిచ్చునట్లు.

భీము—(చెవులు మూసికొని) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! అన్నగారు అజాతశత్రు లయినను, నీదృశ తేజోహీను లగుటచేత నిజముగా నాహృదయము చలించుచున్నది. తమ్ముఁడా! ఇది నీ వనను లేదు. నేను వినను లేదు. (పెడమొగము పెట్టుకొని)

తే. గీ. ఊర్జితం బగు క్షాత్త్రంపు టుగ్రతేజ
మీమహారాజునకు నాఁటనే తొలంగె
దాయ తోడుత నెపుడు జూదంబు నాడఁ
బాచికలఁ దనచేతను బట్టినాఁడొ. ౧౪.

(తెరలో) దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. కౌరవులతో నిరతబద్ధవైరుం డగుభీమసేనకుమారుండు నీదుఃఖము నపనయింపఁగలఁడు.

సహ—(చెవియొగ్గి, తెరవంకఁ జూచి తనలో) అయ్యో! ఏమిది? యాజ్ఞసేని కన్నుల బాష్పబిందువులు గ్రమ్ముకొన నన్నగారిసన్నిధి కిటు వచ్చుచున్నది. ఇంతటివలన నేదో గొప్పయుపద్రవము సంభవించును గదా!

తే. గీ. సంభృతం బయ్యె నీఘనుజృంభణమున
నురుతరామర్షమను రీతి నొక్కజ్యోతి
వర్షఋతువట్లు వచ్చి సంవర్ధనంబు
సేయు నిజముగ నీయాజ్ఞసేని దాని. ౧౫.

(తర్వాత ముందుచెప్పినరీతిని ద్రౌపదియుఁ, జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ద్రౌప—(కన్నీరు జాఱ నిట్టూర్పువుచ్చుచున్నది.)

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. కౌరవులతో నిరతబద్ధవైరుం డగు భీమసేనకుమారుండు నీదుఃఖము నపనయింపఁగలఁడు.

ద్రౌప—(నిట్టూర్చి) మహారాజు జీవించుచుండ బ్రతికియుండు గాక నాయోర్పు! నీ వనినలాగున జరుగఁగలదు; నాథునిఁ జూచుటకు నాహృదయము వేగిరపడు చున్నది. చేటి! బుద్ధిమతికా! ప్రాణేశ్వరునివాసభవనమునకు నన్నుఁ గొనిపొమ్ము.

చేటి—దేవీ! ఇటు, ఇటు, (నడుచుచున్నారు.)

చేటి—దేవీ! ఇదే వాసభవనము. ఇందుఁ బ్రవేశింపుము.

ద్రౌప—చేటీ! నాథునితో నారాక నెఱింగింపవే.

చేటి—చిత్తము. (నడిచి మఱల వచ్చి) దేవీ! ఇదిగో యువరాజుగారొక్క డనే కూరుచున్నారు. సన్నిధి కరుగుము.

ద్రౌప—అలాగే చేయుదము. (ఇద్దఱును నడచుచున్నారు.)

చేటి—జయము, జయము కుమార!

భీము—(వినకయే క్రోధముతో)

"తే. గీ. ఊర్జితంబగు క్షాత్త్రంపు టుగ్రతేజ మీమహారాజునకు నాఁట నేతొలంగె"

అనుపద్యము మఱలఁ జదువుచున్నాఁడు.

చేటి—(ద్రౌపదిని జేరి) దేవీ! నీకుఁ బ్రియముఁ జెప్పెదను. అబ్బాయిగారు కోపగించియున్నట్లు గనపడుచున్నారు.

ద్రౌప—చేటీ! అలాగయిన నన్నీతిరస్కారమే యూఱడించుచున్నది. కావున నే నిక్కడనే కూరుచుండి ప్రాణేశునిప్రయత్న మేమో తెలిసికొనియెదను. (అట్లు చేయుచున్నారు.)

భీము—(క్రోధముతో సహదేవునుద్దేశించి) ఏమీ! అయిదూళ్లకా సంధి?

ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యని న్మథింపనా?
ప్రల్లను దుస్ససేనురుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చి త్రావనా?
పెల్లు మనన్ సుయోధనుని పెందొడ లర్గదఁ నుగ్గు సేయనా?
యూళ్లయిదింటితో నృపతి యొప్పఁగఁ జేసెదుఁ గాక సంధులన్. ౧౬.

ద్రౌప—(సంతోషముతో రహస్యముగా) ప్రాణేశ్వరా! ఇట్టిమాట నీవలన నెన్నఁడును వినలేదు, దానిని మఱల వింకొక్కమాఱు వచియింపుము.

భీము—(అది వినకయే) సహదేవా! చూడు.

ఉ. "తల్లడమందఁ గారవశతంబును" అను పూర్వోక్తపద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.

సహ—అన్నయ్యా! మహారాజు పంపినసందేశ మంతయవ్యుత్పన్నముగా మన్నట్లు మీ రూహించుచున్నారా?

భీము—కాక మఱి యం దేమి వ్యుత్పత్తి యున్నది?

సహ—మహారాజు పంపినసందేశ మిది.

భీము—ఎవరికి?

సహ—దుర్యోధనునికి.

క. క్రమమున మాకింద్రప్ర
స్థమును వృకప్రస్థమును నొసంగునది జయం
తము వారణావతం బన
నమరెడునాల్గూళ్లు; కడమయది యే దైనన్. ౧౩.

భీము—అందులో నేమి యున్నది?

సహ—ఇల్లు నాలుగూళ్లను మాత్రము పేరుపెట్టికోరి, యయిదవదట్లు వ్యక్తాణింపక పోవుటచేత విషభోజనము, లాక్షాగృహదహనము, ద్యూతసభాప్రవేశము మొదలుగాఁగలయపకారముల నెత్తిపొడుచుటగా మేమూహించుచున్నాము.

భీము—తమ్ముఁడా! ఈలాగయినమాత్ర మేమిలాభము?

సహ—అన్నయ్యా! ఇందువలన మహారాజహృదయము స్వకులక్షయంబునకు జంకుచున్నదనియు, దుర్యోధనుఁడు సంధికి యోగ్యుఁడు కాఁడనియు లోకమునందు వెల్లడి యగును.

భీము—ఇది యంతయు ననర్థమే. మన మందఱ మీలాగ డవులపాలయి వచ్చుచుండి, కురుకులక్షయంబు గావింప నేప్పుడు ప్రతిజ్ఞ చేసికొంటిమో యప్పుడే కౌరవులతో సంధి సేయఁ గూడదని వెల్లడి యయినది. మఱియు ధార్తరాష్ట్రులకులము నిర్మూల మగునని యీవఱకే లోకమందుఁ బ్రసిద్ధ మయినది.

సహ—(సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

భీము—ఏమీ? మీకు సిగ్గగుచున్నదా? అట్లయిన నోరిమూర్ఖా!

తే. గీ. కోపమున శత్రుకోటిని రూపుమాప
లోకములలోన మీకు లజ్జాకరంబు;
కూళ యొక్కఁడు రచ్చలోఁ గొప్పు పట్టి
చేడ నీడ్వంగఁ జూచుట సిగ్గుగాదు. ౧౪.

ద్రౌ—(రహస్యముగా) నాథా! వీరు సిగ్గులేనివారే; నీ వయిన నా పరాభవమును మఱచి పోకుము.

భీము—తమ్ముఁడా! ఏమిది పాంచాలి యాలస్యము చేయుచున్నది? నా హృదయము సంగ్రామావతరణమునకుఁ దత్తఱపడుచున్నదే.

సహ—అన్నయ్యా! ఆమె వచ్చి యెంతసే పయినది? మీరు రోషావేశమునఁ జూడరయితిరి.

భీము—(చూచి యాదరముతో) దేవీ! క్రోధాతిరేకమునఁ జేసి సమక్షమున నున్నను నిన్ను వీక్షింపనయితిని; కోపగించుకోకుము.

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! మీ రుదాసీను లయి యూరకున్నం గోపము గాని కుపితు లయినం గాదు.

భీము—దేవీ! అటు లయిన నింక నీ పరాభవము పోయిన దని నిశ్చయముగాఁ దలఁచుకొమ్ము.

ద్రౌప—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చుచున్నది.)

భీము—(చేయి పట్టుకొని ప్రక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మోము చూచి) ఏమిది? దేవి యెందుకో విచారగ్రస్తురాలుగా నున్నట్టున్నది.

ద్రౌప—నాథా! మీరు సన్నిహితు లయి యుండఁగా నాకు విచారకారణ మేమి యుండును?

భీము—ఏమిది, తెలుపవు? (తలవెండ్రుకలుచూచి) సరే, తెలుపవలసిన దేమి!

గీ. పాండురాజకుమారులు బ్రతికియుండి
సన్నిధిని బాయకున్నను, సకలసౌఖ్య
భాజనం బగుపాంచాలరాజతనయ
యీదృశావస్థఁ బొందెడు నేమి చెప్ప? ౧౫.

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! నాథునితో సకలంబును విన్నవింపవే; నా పరాభవమునకు మఱి యెవ్వరు ఖేదపడువారు?

చేటి—చిత్తము. (భీమునితో) కుమార! దేవిగారికి నింతకన్నను నధికమయిన శోకకోపకారణము గలిగినది.

భీము—ఇంతకన్నను నధిక మయినదా? అ దేమిటి? చెప్పు చెప్పు

ఆ. వె. ముక్తవేణి యయినముదిత దీర్ఘకేశను
ధూమశిఖనుబోలెఁ దొడరి యంటె

కౌరవాన్వయంపుఁగాగుచిచ్చునకును
శలభ మగుట కెవఁడు సాహసించె? ౨౦

చేటి — కుమారా! చిత్తగింపుము- ఇంతకుముందు దేవిగారమ్మగారితోఁ గూడ సుభద్రాప్రముఖసపత్నీవర్గపరివృత యయి పూజ్యురా లగుగాంధారీదేవికిఁ బాదాభివందనము సేయఁ బోయినారు.

భీము — మంచిపని- అట్లు చేయ వలసినదే. గురుజన మభివందనీయము గదా! తరువాత?

చేటి — తరువాత మరలి వచ్చుచుండఁగా భానుమతి యామెను జూచినది.

భీము — (క్రోధముతో) ఆ! శత్రుభార్యకంటను బడెను గదా! ఎంతకష్టము! అట్లయిన దేవికిఁ గ్రోధస్థానమే. తరువాతఁదరువాత?

చేటి — అట్లు దేవిగారిని జూచి భానుమతి తనచెలికత్తెమోమునఁ జూపు నిలిపి గర్వముతో నవ్వి యొకవాక్యము పలికెను.

భీము — ఆహా! కంటఁ బడుటయే కాక మాట కూడఁ బడినది గదా! ఓహో! ఏమిసేయుదును? చెప్పుచెప్పు. ఏ మని?

చేటి — "ఓసీ! యాజ్ఞసేని! మీ రేమో యయిదూళ్ళను నడుగుకొనుచున్నారఁట. ఇది యేమే? ఇంకను నీతలవెండ్రుకల ముడుచుకొన కున్నావు!" అని.

భీము — సహదేవా! వినుచున్నావు గదా!

సహ — అన్నయ్యా! చెప్పెడిదేమి? అది దుర్యోధనుని భార్య గదా! చూడుఁడు.

క. వనితలకును సహవాసం
బున మనములు భర్తృసదృశముల యయ్యెడు; నె
ట్లన మధుర మయ్యు విషరుజ
మున నల్లినవల్లి మూర్ఛవుచ్చుట లేదే? ౨౧

భీము — బుద్ధిమతికా! అందుకు దేవి యే మన్నది?

చేటి — కుమార! పరిజనము లేనియెడల దేవిగారు పలుకుదురు.

భీము — అట్లయిన నీ వేమంటివి?

చేటి — "ఓ భానుమతీ! మీతలవెండ్రుకలు విడిపోకుండ మాదేవిగారితల వెండ్రుక లెట్లు ముడివేయఁబడు" నంటిని.

భీము — (సంతోషముతో) బాగు! బుద్ధిమతికా! బాగు! మాపరిజనమునకుఁ దగినపలుకులు పలికితివి. (ఆభరణములు దానికి బహుమానమిచ్చి వెంటనే

యాసనమునుండి లేచి) ఓ పాంచాలరాజపుత్రీ! విచారింపకుము. పెక్కుమాట లేల? శీఘ్రకాలములోనే నేను జేయునది చెప్పెద వినుము.

చ. బిఱబిఱఁ ద్రిప్పుకొంచు గద, బిట్టు సుయోధనుఁ గిట్టి, పెందొడల్
విఱుగఁగఁ గొట్టి, చేతులను వెచ్చనినెత్తుట నద్ది, నీకురుల్
మెఱుఁగిడి, భీమసేనుఁ డవలీలను జిక్కుఁడలించి కూర్చెడుం
గొఱకొఱ లేల? దేవి! యిదిగో! ముద మందెదుచూడు నీమదిన్. ౨౨

ద్రౌప — ప్రాణేశ్వరా! మీకుఁ గోపము వచ్చిన దుష్కర మేమి యున్నది! మీసోదరులు గూడ మీయుద్యమము ననుగ్రహింప వలయును.

సహ — ఇది మాకును ననుమతమే.

(తెరలోపల మహాకలకలము.)

అందఱు — (విస్మయముతో నాలకించుచున్నారు.)

భీము — మ. తతఘూర్ణద్ఘటవార్ధిమధ్యవిలుఠన్మంథాచలధ్వానధీ
రతఁ గోణాహతమై జగత్ప్రళయగర్జన్మేఘసంఘట్టచం
డతఁ గృష్ణోగ్రరుషాగ్రదూత కురురాణ్ణాశంకరోత్పాతమై
నతి! మత్సింహరవానుకారి రణనిస్సాణం బదే మ్రోఁగెడిన్.

(తొందరగాఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు — కుమార! ఇదిగో! భగవంతుఁడు కృష్ణుఁడు—

(అందఱును దోసిలి పట్టి నిలుచున్నారు.)

భీము — ఏఁడీ, ఏఁడీ! భగవంతుఁడు?

కంచు — పాండవపక్షపాతోపన్యాసంబున సుయోధనునిచేత బద్ధుండు గాఁబోయెను.

భీము — ఏమీ! బద్ధుఁ డయ్యెనా?

కంచు — లేదు లేదు. తద్విషయకప్రయత్నములు జరిగినవి.

భీము — అప్పుడు స్వామి యేమి చేసెను?

కంచు — విస్మిత సమ్మోహితుం డాత్మీయవిశ్వరూపనిరుపమానదివ్యతేజోదర్శనంబునఁ గురుకులంబును నవ్యామోహితంబు గావించి నిరాకరించి మనశిబిరంబునకుఁ జక్కవచ్చెను. దేవరవారిని శీఘ్రముగాఁ జూడఁగోరుచున్నారు.

భీము — (నవ్వుకొనుచు) ఏమి? దురాత్ముఁడు దుర్యోధనుఁడు భగవంతునే కట్టివేయుటకుఁ దలంచినాఁడు గా! (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఆ! దురాత్మా! [illegible]

కులపాంసన! ఇట్టు లతిక్రాంతమర్యాదుఁడ వయిననీనాశనమునకయి పాండవ క్రోధానలంబు నిమిత్తమాత్రమే సుమీ.

సహ—అన్నయ్యా! దురాత్ముఁ డాదుర్యోధనుఁడు వాసుదేవుని భగవంతునిఁగాఁ దద్విశ్వరూపదర్శనమున నయినఁ దెలిసికొన లేఁడు గాఁబోలు?

భీము—తమ్ముఁడా! ఆదురాత్ముఁడు కేవలము మూఢుఁడు గదా! ఆయన నెట్లు తెలిసికోఁజాలును! చూడు.

శా. ధీరత్వంబున నిర్వికల్పకసమాధిం జిత్తముల్ నిల్పి దు
ర్వారం బైనతమంబు జ్ఞానమున విధ్వస్తంబు గావించి యో
గారాముల్ దిలకించు పెన్వెలుఁగు మోహాంధుండు దుర్యోధనుం
డేరీతిం గని తాఁ బరాత్పరునిఁ గా నెంచంగ శక్తుం డగున్? —౨౮.

భీము—అయ్యా! మైత్రేయ! ఇప్పుడు పెద్దలేమిచేయ నుద్యోగించుచున్నారు?

కంచు—కుమార! మహారాజుగారియుద్యమమును మీరే వచ్చి తెలిసికొన వలయును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(తెరలోపలఁ గలకలానంతరము) ఓహోహో! ద్రుపదవిరాటవృష్ణ్యంధకసహదేవప్రభృతిభూతలాధినాథులార! అస్మదక్షౌహిణీపతులార! కౌరవచమూప్రధానయోధులార! మీ రందఱు విన వలయును.

మ. మదిఁ సత్యవ్రతభంగసాధ్వసమునన్ మందీకృతం బయ్యె నె
య్యది, తాల్మిం గులశాంతి గోరి యొకచాయన్ విస్మృతం బయ్యె నె
య్యది, ద్యూతారణి ద్రౌపదీవసనకేశాకర్షణం బుట్టె నె
య్యది, యౌధిష్ఠిర మాక్రుధాగ్ని కురువన్యాసీమ జృంభించెడున్. —౨౯.

భీము—(ఆలకించి సంతోషముతోడను రోషముతోడను) విజృంభించుఁ గాక! విజృంభించుఁగాక! ఆర్యక్రోధానలం బప్రతిహతప్రసారం బయ్యెడును.

(మరలఁ దెరలోపలఁ గలకలము.)

ద్రౌప—(విస్మయముతో) నాథా! విలయవలాహకనిర్ఘోషభీషణక్వణనం బగురణదుందుభి యిప్పు డనుక్షణమును మ్రోయుచున్నది. ఎందుచేత?

భీము—సుందరి! మఱేమియు లేదు. యజ్ఞము జరుగుచున్నది.

ద్రౌప—(ఆశ్చర్యముతో) హా! అది యేమి యజ్ఞము?

భీము—ప్రాణేశ్వరి! రణయజ్ఞము.

మ. విను ఋత్విక్కుల మేము నల్వురము; నావెన్నుం డుపద్రష్ట; మా
యనుఁజే యాజియు; సోమిదమ్మ యగు దేవే; కౌరవుల్ తత్పశుల్;

వనితాదుఃఖము నీఁగుటే ఫలము గా వర్తిల్లునయ్యధ్వరం
బునకున్ రాజుల నందఱిం బిలువఁగా మ్రోఁగింతు రాదుందుభిన్.

సహ—అన్నయ్యా! అటు లయిన గురుజనానుజ్ఞ వడసి మనము గూడఁ బరాక్రమానురూపమున నాచరింపఁ బోవుదము.

భీము—తమ్ముఁడా! ఇదిగో నన్నగారియాజ్ఞప్రకార మాచరించుటకు సిద్ధముగానే యున్నాను. (లేచి) దేవి! మేము కురుకులంబు నున్మూలించుటకుఁ బోయి వత్తుమా?

ద్రౌప—(కంటఁ దడి పెట్టుకొనుచు) నాథా! అసురసమరాభిముఖుం డగుహరికిఁ బోలె మీకు శుభం బయ్యెడును.

చేటి—కుమార! దేవిగా రింకొక్కటి పలుకఁ గోరుచున్నారు. మీరు రెండియు భండనంబునుండి చనుదెంచి తను నూఱడింప వలయు నఁట.

భీము—దేవీ! ఈకల్లబొల్లూఱడింపులతో నేమి ప్రయోజనము?

తే. గీ. పరిభవక్లాంతిలజ్జావిధురితవదనఁ
గా, నని శ్శేషితక్రూరకౌరవునిఁగ
నింకను వృకోదరునిఁ జూడ విది నిజంబు
చారుశారదపూర్ణిమాచంద్రవదన. —౩౧.

ద్రౌప—నాథా! ద్రౌపదీపరాభవోద్దీపితక్రోధానలంబున, నాలంబున ననవేక్షితశరీరు లయి సంచరింపకుఁడు. రిపుబలము లప్రమత్తసంచారము లని వినుచుందుము గదా!

భీము—ఓసుక్షత్రియురాలా! యుద్ధరంగమున సంచరించుటకు మేము సమర్థులము సుమీ. విను.

స్రగ్ధర. ఒండొంటిన్ వ్రేవ నుగ్గై యొఱఁగుకరులరక్తౌఘమేదంపురొంపిన్
మెండౌ తేరుల్ మునుంగన్, మెఱసి పయిపయిన్ మెట్టి మట్టాడ బోదుల్,
మొండెంబుల్ పానగోష్ఠి న్మొరయువఱదు లన్మ్రోఁగుతూర్యాళి నాదన్,
జండం బాభండనాబ్ధిం జడియరు తిరుగన్ శౌండు లాపాండుపుత్రుల్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర నీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చసామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవవిబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహారనాటకంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః.

వేణీసంహారనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాతఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కంచు— (వినయంధర! భానుమతీదేవి యమ్మగారికిఁ బాదాభివందన మాచరించి వచ్చిన దేమో చూచి రా. నే నామెను సందర్శించి యభిమన్యువధప్రీతావధారేయు లగు రాధేయజయద్రథప్రముఖులను బహూకరించుటకయి సత్వరముగా సమరతలమున కరుగ వలయు నన్ని దుర్యోధనమహారాజుగారు నా కాజ్ఞాపించినారు గదా! కావున నే నాలస్యము చేయరాదు. అన్నా! దుర్యోధనమహారాజుగారియాజ్ఞాబలము! ముసలితనముచేత నిల్లు కదలలేక మర్యాదామాత్రమునకు నంతఃపురమున వసించుచున్న నాచేతను గూడఁ బూర్ణముగాఁ బనిసేయించుచున్నది! సరి, నిష్కారణము నా ముదిమిని నిందింపనేల? అంతఃపురికులయి విహరించు నెల్లవారికిని వేషంబును [illegible] యిటువలెనే యుండును గదా సందేహ మేమి?

మ. కనరా దింతలు కన్నులున్న; వినినం గార్తాదు విన్నట్టు; శ
క్తున కైనన్ విధి కట్టిఁ జేకొనుట యుద్యోగంబు చే; నెల్లచో
మనమం దెప్పుడు జంకె యాట, నడకల్ మందంబు లౌఁ; గాన సే
వనజీవుం డగునాకు నన్ని మునుపే వచ్చెన్; జరం గల్గెనే? ౧.

(నడచి యాకాశమునంకఁ జూచి) విహంగికా! భానుమతీదేవి యత్తమామలకుఁ బాదవందన మాచరించి వచ్చె గదా! (చెవియొగ్గి) ఏ మంటివి? ఇప్పుడే నివర్తితగురుదేవతాచరణాభివాదన యయి యామె దన పెనిమిటికి జయము గలుగ వలె నని నేఁడు మొదలు నియమముతో బాలోద్యానమునందలి దేవళమునఁ బ్రవేశించి యున్నదా? సరే, కల్యాణీ! నీవు నీపనిలో నుండుము. నేనును దేవి యిక్కడ నున్నసమాచారము మహారాజునకు నివేదించెదను. (నడచి) మేలు! పతివ్రతా!

మేలు! ఆఁడుదాన వయినను నీవే నయము గాని మహారాజు కాఁడు; ఏమనఁగా! ప్రబలులో దుర్బలులో వాసుదేవసహాయు లగుపాండవేయు లెత్తి వచ్చుచుండ నిప్పుడు గూడ నీమహారాజుగా రంతఃపురవిహార మనుభవింపఁ గోరుచున్నారు. (ఆలోచించి) ఈయనగారిచేష్ట లేమియు బాగున్నవి కావు.

చ. అడిదము పట్ట నేర్చినది యాది, యకుంఠకుఠారుఁ డౌమునిం
గడిమిని గెల్చు భీష్ము నొఱగంగ నొనర్చిరి పాండునందనుల్;
మిడుకఁడు దానికిన్; మగఁటిమిం బలువీరుల నోర్చి ద్రోణుఁ డా
బుడుతని నొక్కనిన్ ధనువు పోయినవాని వధించి ప్రీతుఁ డౌ. ౨.

సర్వథా మాకు దైవమే మేలు చేయవలెను. ఇఁక నేను మహారాజునొద్దకుఁ బోయి దేవి యిక్కడ నున్నదని విన్నవించెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(విష్కంభము)

(తరువాత నాసనస్థురా లగుదేవియు సఖియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

సఖి— సఖీ! భానుమతీ! అభిమానధనుం డగు దుర్యోధనమహారాజునకుఁ బట్టపుదేవి వయియుండియుఁ, గలగన్నంతమాత్రమున కింత బేలవై చింతపడియెద వేమి?

చేటి— దేవీ! సువదన యథార్థము వచించినది. నిద్రపోయినవారి కేదయినఁ గలవరింత రాక యుండునా?

భాను— చేటీ! ఇది యటువంటిది కాదు. నిజముగా నీస్వప్నము నాకు నశుభమును సూచించుచున్నది.

సఖి— ప్రియసఖీ! అటు లయిన నాస్వప్న మేమో చెప్పు. మే మది సాంగముగా విని దానధర్మములచేతను దేవతాకీర్తనములచేతను దూర్వాదిపరిగ్రహణముచేతను దద్దోషము పరిహరించెదము.

చేటి— సువదన లెస్సగాఁ బలికినది. అకుశలదర్శనము లగుకలలు దేవతాప్రశంసనమునఁ గుశలపరిణామము లయ్యెడు నని వినుచుందుము గదా!

భాను— అట్లయిన దానిని జెప్పెదను. సావధానవు గమ్ము.

సఖి— ఆ! సావధానముగానే యున్నాను; చెప్పుము ప్రియసఖీ!

భాను— సఖీ! ప్రాణములు చెదరిపోయి పరాకు పడినదానను. మెల్ల మెల్లగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని యంతయు నీకుఁ జెప్పెద నుండుము. (విచారముతో నాలోచించుచున్నది.)

(తరువాత దుర్యోధనుఁడు కంచుకియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యో—ఎవ్వఁడు చెప్పెనో కాని యిది గడుఁ లెస్సయినమాట.

క. వివిగూఢమొ, బహిరంగమొ,
ఘనమో, స్వల్పంబొ, తానొ, కాకితరుండో,
పూనరింపుట యపకారం
బుపు నపకారులకు, నది ప్రమోదము సేయున్. ౩.

నిజమే గదా! సైంధవద్రోణకర్ణాదులచేత నభిమన్యుఁడు చచ్చుట విని, నా హృదయ మూపిరి పుచ్చినట్టే యున్నది.

కంచు—దేవా! ఆచార్యశస్త్రప్రభావమున కిది నుష్కరము గాదు. కర్ణ జయద్రథులకు మాత్ర మిది యేమి గొప్ప?

దుర్యో—వినయంధర! కృష్ణుఁ డేమన్నాఁడు? విల్లు విఱిగి పోయినకుఱ్ఱవాని నొంటిగానిఁ జేసి పలువురు గూడుకొని చంపినా రనిగదా! చూడు.

క. ఎదుట శిఖండిని బెట్టుక
మునుకం డగుభీష్ము నాలమునఁ జంపుటచే
నెదిరికి నేమి యశంబో
యది యే మాకును ఘటిల్లు నట్లగు నేనిన్. ౪.

కంచు—(తెల్లఁబోయి) దేవా! దేవర యీలాగున సరిపెట్టుకొనఁ గూడదు. దేవర వారిపౌరుషము మిక్కుటమౌ నని ముం దెన్నఁడయినఁ దలంచు కొంటిమా! అందుచేత నట్లు మనవి చేసికొన్నాఁడను.

దుర్యో—అవు నది నిజమే.

తే. గీ. సేవకులతోడ బాంధవశ్రేణితోడ
హితులతోడఁ గుమారసంతతులతోడఁ
దమ్ముగమితోడఁ దా సుయోధనునిఁ గూల్చుఁ
దనబలంబున రణమందు ధర్మసుతుఁడు. ౫.

కంచు—(చెవులు మూసికొని భయముతో) హరి హరీ!

దుర్యో—వినయంధర! నే నేమన్నాఁడను!

కంచు—„ తే. గీ. సేవకులతోడ" [అనుపద్యము చదివి] దేవరయిట్లు విప రీతముగా ధర్మసుతుఁడు సుయోధను నని పచించితిరి.

దుర్యో—వినయంధర! ఎప్పటివలె నాతోఁ జెప్ప కుండ, భానుమతి కేళిగృహంబునుండి నేఁ డుదయము చక్కఁబోయినది. అందుచేత నామనస్సు

కలఁతపడి యున్నది. ఆమె యెక్కడ నున్నదో చూపుము.

కంచు—దేవా! ఇటు విజయము చేయుఁడు.

ఇద్దఱు—(నడచుచున్నారు.)

కంచు—(ముందు చూచి యంతటఁ బరిమళ మాఘ్రాణించి) దేవా! చిత్తగింపుఁడు. ఇదిగో! మంచుబిందువులచేత శీతలంబు లయినయీప్రభాతవాతపోతంబులు వీతెంచుటంబట్టియుఁ, గులాయకూలంబుల మేలుకొని కర్ణరసాయనంబుగాఁ గలకలధ్వనులు సేయుచుఁ బిట్టలు తమచెట్టుపలను విడుచుటంబట్టియు, నట్టిట్టు గదలి, తొడిమలపట్టు వదలి, దళములమీఁదుగాఁ దరులనుండి యురలు విరులు, పఱచినట్టు లెల్లయెడలను దఱచుగాఁగఁ జూడ వేడుక పుట్టించుచు, గమ్ముగమ్మని కమ్మతావులు వెదచల్లుచున్నయీబాలోద్యానంబును దేవర యవలోకింప వలయును. చూడుఁడు.

ఉ. రాతిరి విచ్చి మంచును మరందము లోపల నేక మౌనును
వ్రాతముతోడఁ దాను వఱువాతను నేలను రాలి, బాలసూ
ర్యాతపయోగభిన్నముకుళాంతరవాసన లాన కొల్పఁగా,
సీతఱిఁ దమ్మిమొగ్గలకు నేగెను జమ్మని గండుఁదుమ్మెదల్. ౬.

దుర్యో—(పాఱఁజూచి) వినయంధర! ఈప్రభాతమున నిది మఱియు రమణీయముగా నున్నది. చూడుము.

ఉ. అల్లన విచ్చుచో దళదళాంతరజాలగభానుహస్తముల్
మెల్ల నొడల్పు సోఁక, నెకిమీంద్రుఁను బోలెను నాంద్రతోడ తా
గిల్లుచు మేలుకాంచి, వల పించుక మైకలపంబు దెల్ప, ను
త్ఫుల్లసరోజగర్భమృదుమోహనశయ్యల వీడుఁ దుమ్మెదల్. ౭.

కంచు—దేవా! ఇదిగో! భానుమతీదేవి సువదన చేతను దరళిక చేతను సేవింపఁబడుచున్నది. దేవర యచ్చోటికి వేంచేయుఁడు.

దుర్యో—(చూచి) ఓయీ! వినయంధర! ఇదిగో! దేవిని సందర్శించి నేనును నీవెనువెంట నే వచ్చెదను. నీవు పోయి పోరితంబునకుఁ దే రాయితంబు సేయుము.

కంచు—చిత్తము! ఇదిగో! సిద్ధపఱిచితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సఖి—ప్రియసఖి! జ్ఞప్తికి వచ్చినదా?

భాను—ఆ, వచ్చినది. సఖి! విను. నేను ప్రమదవనంబునఁ గూరుచుండి యుండఁగా, సమధికదివ్యరూపము గల యొకముంగిస యపురూపముగా నాయెదురను నూఱుపాముల రూపు మాపెను

ఇద్దఱు—(వెనుకకుఁ దిరిగి తమలో) హరిహరీ! (ప్రకాశముగా) తరువాతఁ దరువాత?

భాను—అయ్యో! నాహృదయము సంతాపసదనమయి స్మృతి మఱచి పోయెనుగదా!

దుర్యో—(చూచి) ఓహో! దేవి భానుమతి సువదనాతరళికలతోడ నేమేమో మంతన మాడుచున్నది. కానీ. దట్టముగా నల్లుకొనినయీతీఁగలగుంపు మాటునఁ బొంచి యుండి వీరివిస్రంభసంభాషణముల నాలకించెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

సఖి—సంతాపము శాంతిపఱచుకొని ప్రియసఖీ! చెప్పవమ్మా.

దుర్యో—ఏమి చెప్పునో యీమెకు సంతాపకారణము? సరే. నేఁడు వాసభవనంబునుండి నాతోఁ జెప్పకుండ లేచి వచ్చినది గదా! కనుక నీమెకు నామీఁదఁ గోపము వచ్చినట్లు స్పష్టమగుచునే యున్నది. ఓభానుమతీ! దుర్యోధనుఁడు నీకోపమునకుఁ దగనివాఁడు సుమీ.

మ. అలుగన్ సల్పితినో ప్రమాదమునఁ గంఠాశ్లేషశైథిల్య మా
వలనో మైతినో నిద్ర నొత్తిగిలి నావై పీవు పన్నుండఁగాఁ?
గలలోఁ బ్రేలితినో పరాంగనకథల్? గావించినా నేదియో;
చెలి! యింతేటికి? నన్ను దాసుని బలెన్ జీవాట్లు పెట్టం దగున్. ౮.

(ఆలోచించి) అటు గాక పోయినను.

తే. గీ. మిగులఁ జిత్తంబు నాయందె తగులుఁ గాన
సంతతప్రేమబద్ధమత్సరము చేత
లేమ నామీఁద నపరాధలేశ మేదొ
మోపి కోపించె నింపుఁ బ్రేముడిని నిజము. ౯.

అయిన నేమి చెప్పునో విందము.

భాను—సఖీ! తరువాత నే నాసుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొందితిని.

దుర్యో—ఏమిది! సుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొందితివి గా! హా! మాద్రీసుతానురక్తురాలగు దీనిచేత మేము నిష్కారణము మోసపోయితిమి. (ముందనినమాట స్మృతికి వచ్చి)

తే. గీ. "మిగులఁ జిత్తంబు నాయందె తగులుఁ గాన"

(అనుపద్యము చదివి) మూఢదుర్యోధన! అంకులాఁడిచేత వంచితుఁడ వగుట యెఱుంగక నిన్నెన్ని విధములనో మన్నించుకొన్నాఁడవు. మఱియిప్పు డేమనియెదవు?

"మ. అలుగన్ సల్పితినో"

(అను పైపద్యము చదివి దిక్కులు చూచి) ఔరా! ఇందుకా దీనికిఁ బ్రొద్దుటనే నిర్జనస్థలమును, సఖీజనసల్లాపములును? మోహవశంబున దుర్యోధనుం డీఅంకులాఁడి లోఁగుట్టును దెలియలేక యేమేమో భ్రాంతిఁ బొందెను. ఆ! ఓసిపాపాత్మురాలా! ఓసికళత్రపాంసులా!

ఉ. సన్నిధి నంత నీకడలు, సాహసము ల్గన నింత లేసి; న
న్నెన్నుట లట్టు, నీవినయ మేదిన ప్రేమము లిట్టు; నాకు నీ
వున్నన యీవిధంబు, కొఱమాలినవర్తన మీవిధంబు; నీ
తిన్ననివంగసం బదియుఁ, దెచ్చినమచ్చయి దయ్యె; జారిణీ! ౧౦.

సఖి—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—తరువాత నే నిప్పుడు కూరుచున్నయీలతామంటపము ప్రవేశించితిని. తోడనే యానకులకుమారుండు నన్ననుసరించి యీపూవుటీరముఁ జేరవచ్చెను.

దుర్యో—ఆహా! ఈపాపాత్మురాలికి సిగ్గు లేకున్నది! ఇది కులటల కుచితమే గదా.

తే. గీ. చిరతరాబాల్యవర్ధితస్నేహ యయ్యుఁ
జెప్ప లజ్జించు నారతిచిన్నె లెవరి
కట్టిచెలికత్తెలకు నంకులాఁడితనమె
చెప్పుచున్నది కానంత సిగ్గు లేక. ౧౧.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—ఆవెనుక నానకులకుమారుండు గర్వముతో మీఁదిమీఁదికి వచ్చి తనచేతితో నాపయ్యెఁటకొంగును దొలఁగించెను.

దుర్యో—(క్రోధముతో) సరే. ఇఁకఁ బయిసంగతి వినవలసినది లేదు. కానీ. పరవనితాహరణప్రగల్భుండైన యామాద్రీసుతాధముజీవితమును నే నపహరించెదను. (కొంచెము నడచి యాలోచించి) అటుగాదు. ఇదియే మిగులం బాపాత్మురాలు. దీని నే ముందుగా సంహరింప వలయును. (అని మరలుచున్నాఁడు.)

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—సఖీ! అటుమీఁదట మహారాజుగారి ప్రాభాతికశోభాకరమంగళ మృదంగాదివాద్యంబులచేతను, వారవిలాసినీసరససంగీతభంగీతరంగంబులచేతను మేలుకొంటిని.

దుర్యో—(సవితర్కముగా) ఏమిది? మేలుకొంటి ననుచున్న దే. స్వప్న దర్శనవృత్తాంతము చెప్పుచున్న దా యేమి చెపుమా? (ఆలోచించి) శాసి. సఖి వచనంబున స్పష్ట మగును.

ఇద్దఱు—(విషాదములో నొండొరులను జూచుకొని)

సువదన—ఇందలి యమంగళమును బవిత్రము లగుభాగీరథీప్రముఖపుణ్య నదీతోయములచేత నమోఘము లగుబ్రాహ్మణాశీర్వాదములచేతను బ్రజ్వలిత హుతాశనహోమములచేతను బరిహరింతిము.

దుర్యో—చాలు నాచిత్తవికల్పము. నిశ్చయముగా నీమె స్వప్నదర్శనమే వర్ణించుచున్నది. నేనే మందబుద్ధి నయి యన్యథా తలంచితిని.

చ. అరసగ మాలకించి చననైతిని గ్రోధములో, నదృష్టమే;
పరుసము లాడనైతిఁ గొఱపల్కులఁ గల్క జనించి, పుణ్యమే;
సరి యని నేను నమ్మఁగ వెసం గథయుం మద ముట్టె, దిష్టమే;
తరుణి నిరాపనిందఁ బడి ధాత్రికిఁ బాయుటఁ దప్పె, భాగ్యమే. ౧౨.

భాను—సఖీ! ఇందేమి శుభసూచక మున్నదో చెప్పుము.

ఇద్దఱు—(ఒండొరులను జూచుకొని వెనుకఁ దిరిగి) ఇందుఁ గొంచె మైనను శుభసూచకము లేదు. అసత్యము చెప్పుట మిగుల నపరాధముగదా? సఖుల నడిగినప్పుడు కఠినముగా నున్నను హితమునే చెప్ప వలయును. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఇది యంతయు నశుభము నే సూచించుచున్నది. కాఁబట్టి దూర్వాదిపరిగ్ర హంబుచేత దేవతాప్రణామంబుచేత నిది పరిహరింపఁబడును. నకులమునుగాని నుఱి దేనినిగాని కోఱలు గలజంతువును గలయందుఁ జూడఁ గూడదు. మఱియు నూఱుపాములను వధించుటగూడ స్వప్నమందుఁ జూడ రాని దే.

దుర్యో—సువదన యథార్థము పలికినది. నకులముచేతఁ బన్నగశతవధం బును స్తనాంశుకహరణంబును నిశ్చయముగా మా కరిష్టోదర్కమునుగా నూ హించుచున్నాను.

తే. గీ. చూడఁ బర్యాయమున శుభాశుభము లైన
స్వప్నములు రాక యుండవు జనుల కెల్ల
నూష్మణీనైదు లెక్కచే నూహపాటె మదిని
దమ్ముగమితోడ నాకిది దగిలినట్లు. ౧౩.

(ఎడమక న్నదరుట సూచించి) ఆ! దుర్యోధనుఁడ నయిననాకుఁ గూడ నిమి త్తములు చిత్తవిక్షోభమును గావించుచున్నవి! (గర్వములో) ఇది యెట్లు? భీరుజనహృదయప్రకంపనము లయిన యిట్టివానియెడల దుర్యోధనున కేమి లక్ష్య ము? ఈయర్థమున నంగిరసుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

తే. గీ. కాకతాళీయముగ మాఁడు 'గల్గు చుండు
స్వప్నశకునంబులును గ్రహచారములును;
బిఱికివారలు వానికి బెదరు చుంద్రు;
ప్రాజ్ఞు లాచందమున భయపడరు మదిని. ౧౪.

కాఁబట్టి స్త్రీస్వభావముచేతఁ జులుకనగాఁ గలిగినయీభానుమతిమన సులోని వెఱ్ఱిభయమును నేను బోఁగొట్టెదను.

భాను—సఖీ! సువదనా! ఉదయపర్వతశిఖరంబుమాటుననుండి తనయర దంబు బయలుదేఱ సంధ్యారాగంబు పోయి ప్రసన్నం బైనదురాలోకతేజో మండలంబుతోడ మార్తాండుం డదె యుదయించుచున్న వాఁడు. చూడుము.

సఖి—సఖీ! రోషాన్వితకర్ణకాంతిసశ్రీకం బయినతనకిరణసహస్రంబును, నిబిడముగా నల్లుకొనినయీవల్లికావృతులసందులనుండి వ్యాపింపఁజేసి, యుద్యా నవనాంగణంబునకు బంగారునీరు పూయుచు, దాయలకుం జూడ నలవి కాకుండు నట్లు, వేఁడివెలుంగు నింగి నలంకరించుచున్న వాఁడు. ఇమ్మహామహునకు లోహిత చందనకుసుమగర్భం బగునర్ఘ్యంబు నొసంగ నిది మంచిసమయము.

భాను—చేటీ! తరళికా! అర్ఘ్యపాత్రము నిటు తే. భగవానుఁ డయినయీ యుదయభానునిపూజ నిర్వర్తించెదను.

చేటి—దేవీ! చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) దేవీ! ఇదిగో నర్ఘ్యభాజనము. ఈబాలభానునిసపర్య నిర్వర్తింపుము!

దుర్యో—ప్రేయసీసమీపమునకుఁ బోవ నిదియే మంచిసమయము. (పోవు చున్నాఁడు)

సఖి—(చూచి తనలో) ఎందుకో మహారాజు వచ్చుచున్నాఁడు. అయ్యో! ఈనెనీమమునకు భంగము గలుగును గదా!

భాను—సూర్యున కభిముఖయయి) దేవా! గగనసరోవరరాజహంస వికచారుణసహస్రపత్రశోభాకరా! పురందరహరిత్సుందరీవదనారవిందసందీపిత సింధూరతిలకా! సకలభువనైకరత్నప్రదీపా! కృపాయత్తచిత్తంబున నావందనం

బును జేకొని, నేఁడు నాకుఁ గలిగినయీస్వప్నమందు నేమికీడున్నను, నది యంతయు సభ్రాతృకుం డగునాప్రాణనాయకునకుఁ గుశలముగాఁ బరిణమింపఁ జేయుదువుగాక! (అర్ఘ్యమిచ్చి) ఓసీ! తరళికా! ఇతరదేవతలఁ గూడఁ బూజించుటకుఁ బుష్పముల నిటు లందిమ్ము. (చేతులు సాఁచుచున్నది).

దుర్యో—(చేసన్న చేతఁ బరిజనమును దొలఁగించి, తానే పువ్వుల నందిచ్చి, స్పర్శసుఖము నభినయించుచుఁ, బరవశమునఁ బుష్పముల నేల జాఱవిడిచినాఁడు.

భాను—(కోపముతో) ఏమీ! పరిజనమున కింత మఱుపా? (మరలి రాజును జూచి భయపడి సిగ్గుపడుచున్నది.)

దుర్యో—దేవీ! ఇటువంటిసేవావకాశమందు నీపరిజనుఁడు మిక్కిలి చేతఁగానివాఁడు; దేవిగారు వీనిని శిక్షించి దిద్దుకొన వలయును. ఓ ప్రియురాలా!

తే. గీ. కలికి! నీసోగతెలిచూరగంటిచూపుఁ
బడయ నాసించు లెంకచో భయము దగునె?
మందహాసాంకురము మోవి మలయఁ బలుకు
మాడిగము సేయ దోసిలి యొగ్గి యుంటి. ౧౫.

భాను—మహారాజా! నాకుఁ గొండొకనియమమం దభిలాష గలదు. దేవర యనుగ్రహించి యభ్యనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో—దేవీ! నీస్వప్నవృత్తాంతము నంతయు నాలకించినాఁడను. ప్రకృతి సుకుమారమయినయీశరీరము నేల యిట్లు గాసిల్లఁ జేసెదవు?

భాను—ప్రాణేశ్వరా! నాహృదయము నతిశయముగా సంశయము బాధించుచున్నది. దేవర నా కనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో—(గర్వముతో) దేవీ! చాలు నీశంక. చూడు,

మ. ధరఁ గ్రుంగం దెస లన్ని నిండుటలు వ్యర్థంబే మదక్షోహిణుల్?
గురుతో నేమిఁకఁ? గర్ణుఁ జేపనికి నాకో నీయొదల్ గాసిలన్
తరుణీ! భ్రాతృశతాస్త్రదీర్ఘభుజకాంతారాంతరస్వైరసం
చరదుర్యోధనకేసరీంద్రగృహిణీ! శంకింప నీ కేటికిన్? ౧౬.

భాను—ప్రాణేశ్వరా! మీరు సన్నిహితులైయుండఁగా నాకు శంక యేమియు లే దన్న దేవరకే మనోరథసిద్ధి గావింప నభిలషించుచున్నాను.

దుర్యో—ఓసుందరీ! మా కిదే మనోరథము. ఎల్లప్పుడును స్వేచ్ఛను నీతోఁ గూడి విహరింప వలయును. చూడు.

ఉ. కూరిమి నిశ్చలంబు లగుగొప్పకనుల్ త్వాలిదమ్ముల న్నగన్,
దోరపుసిగ్గునం బలుకు దొట్రిల, లోఁ జెలువ న్వెలర్ప, లా
తారసరక్తమౌ మదవి చక్కెర చిమ్మఁగ, ముద్దు గారుసిం
గారపునీముఖేందురుచి కన్నను దుర్లభ మేది నా కిలన్? ౧౭.

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము. అందఱు నాలకించుచున్నారు.)

భాను—(రాజును గౌఁగిలించుకొని) ప్రాణేశ్వరా! రక్షింపు రక్షింపుఁడు.

దుర్యో—(పాఱఁజూచి) ప్రియురాల! భయపడకు భయపడకు.

శా. ప్రాఁకుల్ పెల్లగిలంగ, స్కంధకపతత్ ప్రమ్మంగ ధూమంబు, దం
డాకారభ్రమఘూర్ణి రేఁగఁగఁ దృణవ్యాప్తిం దివిన్, శర్కరా
వ్యాకీర్ణం బయి, పెద్దచప్పు డెగయం బ్రాసాదగర్భంబులన్,
లోకం బాకుల మొంద, గాలి విసరెన్; లోలాక్షి! జం కేటికిన్? ౧౮.

సఖి—మహారాజ! మేఘము గ్రమ్మినట్లు కటికదుమ్ము భూమినుండి యెగసి కన్నులు దెఱవనీ కుండఁ జేయుచున్నది. పెళపెళారావములతోఁ బెద్దపెద్ద చెట్లు విఱిగి పడియెడుచప్పుడులు విని బెదరి, లాయముల నున్నయుత్తమతురంగంబులు కట్లు దెంచుకొని యిట్టట్టుఁ బరు గెత్తుచున్నవి. పనివాండ్రందఱుఁ దమతమపనులు నిలిపి వేసికొని యూర కుండిరి. అహహా! ఈదారుణసమీరణసారంబు సర్వవిధంబులఁ జెఱుపు చేయుచున్నది గదా! దేవర యింక నిక్కడ లేచి యాధారు పర్వతప్రాసాదము ప్రవేశించుట యనుకూలము.

దుర్యో—ఈసురకరువలి దుర్యోధనునకు మహోపకారి గాని కీడుచేయుఁడు గాఁడు సుమీ. ఈతనిపుణ్యంబునం గాదె యీదేవి తననియమము మాని నామనోరథము దీర్చినది.

మ. కనుబొమ్మల్ ముడి వేయ లేదు; కనులం గ్రమ్మంగ లే దశ్రులున్;
గినుకన్ మోమటు చేయ లేదు; శపథోక్తిం బల్కి వారింప లే
దనుఁగుంజన్నులు లురమ్ముఁ గాఁడఁ జెలి గాఢాలింగనం బిచ్చె, హా
యని సౌఖ్యాబ్ధిని దేల నామనసు వాత్యాచక్రభీతాత్మయై. ౧౯.

కావున సంపూర్ణమనోరథుండ నగునాకు స్వేచ్ఛావిహారము గావలసినదే. దారుపర్వతమునకుఁ బోవుదము. (అందఱు నోరుగాలిబాధను నిరూపించుచుఁ గష్టముగా నడచుచున్నారు.)

దుర్యో—క. అడుగులు మెలమెల్లగ నిడు;
నడఁకుచు నడువంగఁ బోకు; వడఁదన్ను సుమీ

పడఁతీ! భుజలతికలు నా
మెడకును బెనవేయు మురము మోఁదుమ్ము జన్నుల్. ౨౦.

(ప్రవేశము నిరూపించి) ప్రియురాలా! ఈగర్భగృహము సంవృత ముగుటవలన వాయు విందుఁ బ్రవేశింప నేరదు; నలుసులు మూడుచుకొని కన్నులు చక్కఁగాఁ దెఱువుము.

భాను—(సంతోషముతో) అమ్మయ్యా! అదృష్టముచేత నీప్రళయవాయువునకుఁ దప్పితిమి!

సఖి—మహారాజ! ఈదారుపర్వతారోహణశ్రమమును మాప్రియసఖి యూరుయుగళము సహింపఁ జాల కున్నది. దేవరవారు! వేదికాసనము నింకను నలంకరింప కున్నా రేమీ?

దుర్యో—(దేవిని జూచి) దేవీ! నాత్యాసంభ్రమమున నీకుఁ గలిగినయుపకార మల్పమే. అయినను.

చ. కనుఁగవ పెద్ద దాట నధికశ్రమ చేసెడు నల్పరేణువుల్;
ఘనకుచ మాటలూ ర్మిలఁతికంపముచేతనె ధూతహార మౌ;
బెనుచును గంపముల్ జఘనవిస్మృతి యూరుల కల్ల నేగినల్;
గనుఁగొన నీవరాంగములు గాలికిఁ దోడ్పడె బాధ సేయుటల్. ౨౧

(అందఱును గూరుచున్నారు.)

దుర్యో—అహో! ఏమిది! దేవి యనాస్తరణ మైనకఱకుఱాతినేలను గూరుచున్నది.

తే. గీ. జిలుఁగుఁబుట్టంబు గాలికిఁ జెదర, నాకుఁ
గనులపండువు సేయునీఘనజఘనము,
వలవదే గారవింప, నావలువ మొగయ
నువిద! నీచూపుఁ దనువునాయూరుయుగము? ౨౨

(తెరను జిమ్ముకొని తత్తఱపాటుతోఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—దేవా! భగ్నమయినది. భగ్నమయినది.

(అందఱుఁ దెల్లఁబోయి చూచుచున్నారు.)

దుర్యో—ఎవనిచే?

కంచు—స్వామీ! భీముచే

దుర్యో—ఆ! ఏమిరా ప్రేలెదవు?

భాను—ఓయీ! ఏమి చెఱుపు చెప్పుచున్నావు?

కంచు—(భయముతో) ఇదిగో! సర్వము మనవిచేసెదను-

తే॥గీ॥ భగ్న మయినది భీముచేఁ బవనుచేత
స్యూతనం బైనమీరథకేతనంబు;
కింకిణీక్వాణమున నది క్రిందఁ బడియె
రోదనము చేయునది పోలె మేదినిశ. ౨౩.

దుర్యో—బల మయినగాలి కొట్టినందున లోకమే వ్యాకుల మయినది. ఇఁక రథమున కెత్తినజెండా విఱిగి పడుట యేమి వింత? అంతమాత్రమున కింత ప్రళయముగా "భగ్న మయినది భగ్న మైనది"యని ప్రలపించెద వేమి?

కంచు—దేవా! మ తేమి లేదు గాని, యీయనిమిత్తము నుపశాంతి చేయుటకయి దేవరవారితో విన్నవింపు మని స్వామిభక్తి న న్నట్లు పలికించినది.

భాను—పాణీశ్వరా! ప్రసన్నబాహ్మణవేదానుఘోషమునను హోమమునను నీయనిమిత్తము పరిహరింప వలయును.

దుర్యో—సరే, నీవు పోయి పురోహితుఁ డయినసుమిత్రునితోఁ జెప్పుము.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి, జడియుచు దగ్గఱఁ బోయి.)

ప్రతీ—జయముజయము మహారాజా! దేవా! అల్లుఁ డయినసింధురాజు గారితల్లియు సమ్మాయి దుస్సలయును వచ్చి ద్వారముకడ నిలిచి యున్నారు.

దుర్యో—(తనలో) ఏమి? జయద్రథమాతయును, దుస్సలయునా? అభిమన్యువధామర్షితు లైనపాండుసుతులచే నేదేని మహోపద్రవము సంభవిల్లినది కాదు గదా? (ప్రకాశముగా) పోయి వారిని వేగముగాఁ దీసికొని రా.

ప్రతీ—చిత్తము దేవా (నిష్క్రమించుచున్నది.)

(తరువాతఁ దొట్రుపడుచు సైంధవునితల్లియు దుస్సలయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

ఇద్దఱు—(ఏడ్చుచు దుర్యోధనునిపాదములమీఁదఁ బడుచున్నారు.)

మాత—కురునాథా! రక్షింపుమురక్షింపుము.

దుస్సల—(రోదనము చేయుచున్నది)

దుర్యో—(తొందరపడి లేచి) అమ్మా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. ఏమి యుపద్రవము వచ్చినది? యుద్ధరంగమున నప్రతిహతరథుం డగుజయద్రథునకుఁ గుశలమే కదా?

మాత—ఏమి కుశల మాయితండ్రీ!

దుర్యో—ఎందువలన?

మాత—(భయముతో) పుత్రవధసంజాతక్రోధంబున నుండి పహుచు గాండీవి సూర్యుం డస్తమింపక మున్న యతనిని వధించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టినాఁడు.

దుర్యో—(చిఱునవ్వుతో) ఇది యంబకును దుస్సలకును బెద్దదుఃఖకారణము? పుత్రశోకముచేతఁ గాల్పఁబడుచుఁ బ్రేలినకిరీటిమాటలచేత నిట్టియవస్థను బొందుచున్నారు.ఆహా! అబలల బేలతనము! అమ్మా! ఇంక విచారము చాలింపుము. అమ్మాయీ! దుస్సలా!కంటఁ దడి వెట్టకుము. దుర్యోధన బాహుపరిఘసంరక్షితుండును మహారథుండు నగుజయద్రథుని ధనంజయుఁడు ప్రధనంబున నెట్లు నిధనంబు నొందింపఁగలఁడు?

మాత—కుమార! బంధువధచేతఁ గలిగినదుఃఖమునఁ గోపాగ్నులు ప్రజ్వలింప వీరావేశంబున వారు శరీరంబు లాశింపక తిరుగుచున్నారు.

దుర్యో—(పక్కున నవ్వి)అది నిజమే. పాండవులక్రోధము జగత్ప్రసిద్ధమే కదా! చూడు.

ఉ. ముందలఁ బట్టి యీడుచుచుఁ బుట్టము లొల్వఁగ దుస్ససేనుఁ డే
నందఱిలోన నోసిపశువా!పశువా! యని కృష్ణ నంటె;నాఁ
డందున లేఁడె గాండివి?యహా!విను. క్షత్రియవంశమందుఁ బు
ట్టొందినపిన్నవాని కిఁక నున్నవె యెక్కుడుక్రోధహేతువుల్? ౨౮.

మాత—అయ్యో! యీప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱక పోయినఁ దాను జచ్చిపోవుటకుఁ గూడఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసికొనె నోయితండ్రి!

దుర్యో—అట్లయిన మఱియు మేలే. మోదము నొందుటకు బదులు ఖేదము నొందుచున్నా రేమి? తమ్ములతోఁ గూడ ధర్మరాజు రూపుమాసె నని తలఁచి సంతోషింపుఁడు. అమ్మా! కురుకుమారశతపరివారవర్ధితమహిమయుండును, కృపద్రోణాశ్వత్థామాదిమహారథద్విగుణీకృత నిర్వక్రవిక్రముండును నగునీకుమారునిపై నైనను దలపెట్టుటకుఁ గవ్వడి గాని మఱి యెవ్వఁడుగాని సమర్థుండు గాఁడు.నమ్ముము. ఓసికొడుకుశక్తి తెలియనిదానా!

తే. గీ. భీముబలమును వివ్వచ్చువిక్రమంబుఁ
దలఁచి ధర్మజుఁ గవలను దలఁప రాదు;
వారిలో నైన నెదిరించువాఁ డెవండు,
చేత విలు పూని నిలిచినసింధురాజు? ౨౯.

భాను—దేవా!అది నిజమే. అయినను గురుకృతప్రతిజ్ఞాభరుం డగుబీభత్సుండు భయనిదానుండె గదా!

మాత—అమ్మాయీ!బాగున్నది. కాలమునకుఁ దగినట్టు లాలోచించితివి.

దుర్యో—ఆ! దుర్యోధనుఁడ నైననాకుఁ గూడఁ బాండవులు భయనిదానులా? చూడుము.

స్రగ్ధర. కోదండజ్యాకిణాంకుల్ కుటిలరిపుజనక్షోభ లాముక్తవర్ముల్
సైదోడుల్ సూర్యవర్చాః ఛజ్జవన మనుకొనక ఛత్రముల్ దాల్చి రాఁ, బె
ల్లాదు మ్మాదిత్యతేజ మ్మడఁప నసివిభావ్యాప్తిఁ జూడంగ రాకె
చ్చోఁ దామై నాదుసేనల్ సొరిది రణమునం జొచ్చు మాత్సర్య మొప్పన్.

ఓభానుమతీ! పాండవప్రభావము తెలిసినదానా! నీవు కూడ నిట్లు భయపడెద వేమి? చూడు.

తే. గీ. దుస్ససేనునురమ్ము నెత్తురులు గ్రోల,
గద సుయోధనుతొడలు భగ్నముగఁ జేయ,
జేయరే వారు ప్రతినలు? సింధురాజుఁ
జంపుశపథంబు నట్టిదే; జంక నేల?. ౩౦.

ఓరీ! యెవడురాఅక్కడ? శీఘ్రముగా మాజయరథమును దీసికొని రా. ఇప్పుడే యాప్రల్లదుని మిథ్యాప్రతిజ్ఞునిఁ గావించి, వానికిఁ బవిత్రమైనశస్త్రమరణము లేకుండఁ జేసెదను.

(కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—దేవ!

తే. గీ. జాళువాచిఱుగంటలు శ్రావ్యముగను
మొరయఁ, బ్రాలంబచామరంబులు వెలుంగ,
వల్గితాశులహయములఁ బన్ని తెచ్చె
రథము, క్షపితారివ్యాన్మనోరథము, దేవ! ౩౧

దుర్యో—దేవీ!నీ వంతిపురమున కేఁగుము. నేను నాప్రల్లదుని మిథ్యాప్రతిజ్ఞునిఁగావించి తెల్లఁబుచ్చి వానికిఁ బవిత్ర మయినశస్త్రమరణము లేకుండఁ జేసెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య.ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్రపవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవవిబుధవిధేయ సు
బ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహారనాటకంబునందు ద్వితీయాంకము.

చుండుమనది" యని యాజ్ఞాపించినది. కాఁబట్టి భీమసేనుఁడుగారితోఁ దిరుగు చుండు నాకు నేమి కొదవ? రక్తము మాంసము మెదడు క్రొవ్వు మొదలుగా నేమి గావల సిన నది యెల్లను సులభముగా లభించును గనుక, నాఁకలి యెట్టిదో దప్పిక యెట్టిదో యెఱుంగక భూలోకస్వర్గ మనుభవించెదను. నీవును జాగరూకురాల వయి మఱి వేయికడవలరక్తము సంపాదించి యుంపుము.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! నిన్ను భీమసేనుఁడుగారితో నుండు మన్నది యెందుకు?

రాక్షసు—వసాగంధా! మనద్వార భీమసేనుఁడుగారు దుశ్శాసనునిగుం డెలు బద్దలు చేసి రక్తము త్రాగుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టినారు. కాఁబట్టి రాక్షసుల మయినమనము గూడ నాయనతో రక్తపానము చేయ వలె నని.

రాక్షసి—(సంతోషముతో) దేవీ! బాగు! బాగు! నీయనుగ్రహమున నామగనికి మంచియుద్యోగము దొరకినది.

[తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము.]

ఇద్దఱు—(ఆలకించుచున్నారు.)

రాక్షసి—ఓరుధిరప్రియ! ఏమిది? పెద్దకలకలధ్వని వినఁబడుచున్నది.

రాక్షసు—ఓసీ! వసాగంధా! ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణునిజుట్టుఁ బట్టు కొని కత్తితోఁ గుత్తుకఁ గోయుచున్నాఁడు.

రాక్షసి—(సంతోషముతో) రుధిరప్రియ! మనము గూడఁ బోయి ద్రోణునిరక్తము ద్రావుదము.

రాక్షసు—(భయముతో) వసాగంధా! అది బ్రాహ్మణరక్తమే; గొంతును దగులఁబెట్టుచు లోపలఁ బ్రవేశించును. అయ్యో! మన కది యెందుకే?

[తెరలో మరలఁ గలకలము.]

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! ఇదిగో! మరలఁ బెద్దకలకలధ్వని వినఁబడుచున్నది.

రాక్షసు—(తెరవంకఁ జూచి) వసాగంధా! ఇదిగో! ఖడ్గము చేతఁ బట్టు కొని యశ్వత్థామ యిటు వచ్చుచున్నాఁడు. ఒకవేళ ధృష్టద్యుమ్నునిమీఁది కోపమున మనలను గూడ బట్టి వధించు నేమో! లేచి రా, మనరాణి హిడింబా దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేయుదము. (నిష్క్రమించుచున్నారు. ప్రవేశకము)

[తరువాత నుత్ఖాతఖడ్గుఁ డయి కలకల మాలకించుచు నశ్వత్థామ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మ. బహులోద్వృత్తశ్రితయానిలక్షుభితజృంభత్పుష్కలావర్తమే
ఘహతాద్భైరవగర్జితారవసదృక్షం బై, విశీర్ణశ్రవః

కుహరం బై, శతరోదసీభరిత మై, క్షుభ్యత్సముద్రక్షోణీభృ
ద్గుహమై, యుత్థిత మయ్యె యుద్ధభువి నీకోలాహలం బే మొకో? ౧.

(ఆలోచించి) అర్జునుఁడో సాత్యకియో వృకోదరుఁడో పడుచుఁదనపుగర్వము చేత మర్యాద నతిక్రమించి ప్రవర్తించినారు. అందుచేత మాతండ్రిగారు మహాకోప మున శిష్యవాత్సల్యము నొకమూలకుఁ ద్రోసి, నిజ మయినతమపరాక్రమము నకుఁ దగినంతపని చేయ వారంభించి యుందురు. ఇది నిశ్చయము.

మ. అని దుర్యోధనపక్షపాతసదృశం బస్త్రగ్రహోత్సాహితం
బనఘశ్రీభృగురామలబ్ధబహుదివ్యాస్త్రానురూపంబు స
ద్ధనురాచార్యరుషానురూప మగు చేతల్ చేసెఁ గాఁబోలు మ
జ్జనకుం డారిపుఘస్మరుం డయిన యాశక్తుం డెవం డా మొనన్? ౨.

(వెనుకఁ దిరిగి చూచి) ఇంకను నేను రథము నెందుకుఁ బ్రతీక్షింప వలెను? నీలమేఘచ్ఛాయను గేరుచు బంగారుఁబిడియును దిట్ట మయినపట్టుఁద్రాళ్ళను గలిగి యున్నయీఖడ్గమే నాకు సకలశస్త్రములును; శీఘ్రముగా యుద్ధరంగ మున నుఱికెదను. (నడచి యెడమక న్నదరుట సూచించి) ఏమిది? ఆహవ మహోత్సవప్రమోదనిర్భరుండ నయి తండ్రిగారిపరాక్రమము చూడ వేడుక పడుచున్నయశ్వత్థామ నగునాకుఁ గూడ నీయనిమిత్తములు సమరగమనవిఘ్న మును గలిగించుచున్నవి. కానీ. పోయెదను. (గర్వముతో నడిచి ముందు చూచి) అహో! ఏమిది? అవధీరితసకలక్షత్రధర్ము లయి, యుత్సృష్టసత్పు రుషోచితలజ్జావకుంఠను లయి, విస్మృతస్వామిసత్కారలఘుచేతసు లయి, యగ ణితకులవచస్సదృశపరాక్రము లయి, యీరథికులు హస్తిపకులు నాశ్వికులుఁ బదాతులును గూడఁ దిరిగి చూడక వెన్నిచ్చి పఱచుచున్నవారు. ఏమీ! యీ బలములమహాక్షోభము! (నిరూపించి) అహా! ఎంతకష్టము! కర్ణాదు లయిన మహారథులు గూడ సమరపరాఙ్ముఖు లగుచున్నవారే! (భయముతో) మా తండ్రిగారిచేత సంరక్షింపఁబడుచున్నను బలములకు నిట్టియవస్థ సంభవించిన దేమి చెపుమా? ఏమో, కానిమ్ము. ఓయీ కౌరవసముద్రవేలాపరిపాలనమహా మహీధరమూర్ధాభిషిక్తులారా! ఏల యీలాగున యుద్ధరంగమునుండి పాఱి పోవ సాహసించితిరి? చాలుఁ జాలు. నిలు నిలుండు.

తే. గీ. సమరమునకుఁ దొలంగినఁ జావ రేని,
యిచటు వాసి మ ఱొక్కెడ కేఁగఁ దగును;

జంతువుల కెల్ల మృత్యువు సహజ మౌర
కిట్లు మీకీర్తి సలుపు గావింప నేల? ౩.

మఱియు,

చ. పరబలవార్ధిహేతియుత బాడబుఁ డుగ్రధనుర్ధరాధిరా
ట్గురుఁడు, భవచ్చమూపతి, యకుంఠితతేజుఁడు, నాదుతండ్రి, సం
గరభర మూన, మీకు భయకారణ మేమి? కృపుండ! నిల్వుమీ;
పసగిడి పోకు కర్ణ! కృతవర్మఁడ! ధైర్యము చిక్కఁ బట్టుమీ. ౪.

(తెరలోపల) ఇంకను మీతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ—(విని) ఏ మనుచున్నారు? ఇంకను మాంతండ్రి యెక్కడనా? ఓరి క్షుద్రములారా! పాఱుఁబోతులారా! ఇట్లు ప్రేలుచున్నమీనాలికలు వేయిచీలికలు గావలదా?

మ. పటుతేజంబున ద్వాదశార్కు లుదయింపన్ లేదు విశ్వంబు గా
ల్చుటకున్; వీచుట లేదు వాయువులు నేఁడున్ సప్తధా భిన్నమై;
జటిలంబై కనుపట్టదంబరము గర్జత్పుష్కలావర్తక
చ్ఛటలం; బాపము లాడి కేల జనకుం డౌర్వాగ్ని బాపాత్మకుల్? ౫.

(తత్తఱపాటుతో, దెబ్బలు తిని సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూతు—కుమారా! రక్షింపు రక్షింపు. (కాళ్ళమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—(చూచి) ఏమిది! తండ్రిగారిసారథి యశ్వసేనుఁడా? ముల్లోకములు రక్షింపఁ జాలినతండ్రిగారిసారథివై యుండియు జిన్నవాఁడ నగు నాపలన రక్షణము గోరుచున్నా వేమి?

సూతు—(లేచి దుఃఖముతో) ఇంకను మీతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ—(తత్తఱపడి) ఏమి? తండ్రిగారే లేరా?

సూతు—మ తేమి?

అశ్వ—హా! తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సూతు—కుమార! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—(తెలివి వచ్చి కన్నీళ్ళతో) హా! పుత్రవత్సల! హా! లోకత్రయైకధనుర్ధర! హా! పరశురామాస్త్రసర్వస్వప్రతిగ్రహప్రవీణ! హా! తండ్రీ!

సూతు—కుమారా! ఇంతకడుపుపగిలి దుఃఖింపఁగూడదు. మీతండ్రిగారు వీరపురుషోచిత మయినమరణము నొందినారు. నీవును దదనురూప మయినభుజపరాక్రమమున విజృంభించి యీదుఃఖసాగరమును దరించి సుఖింప వలయును.

అశ్వ—(కన్నీరు జాఱ) అయ్యో! అశ్వసేనా! అంతభుజపరాక్రమసముద్రు లయినతండ్రిగారు తా మేరీతిన నస్తమించిరో చెప్పుము.

చ. తనగదచేతఁ బెద్దగురుదక్షిణ యిచ్చెనొ భీముఁ డొజ్జకున్!

సూతు—రామ! రామ!

అశ్వ—ఘనతరశిష్యవత్సలుని గాండివి యమ్ములఁ బూజ చేసెనో?

సూతు—కుమారా! అలా గేల జరుగును?

అశ్వ—వినిశితచక్రధారకును వెన్నుఁడె తా నెర చేసెనో గురున్?

సూతు—అదియును సంభవింప లేదు కుమార!

అశ్వ—మనమున నాకు నాలుగవమానిసి తోఁపఁడు వీరు మువ్వురే ౬.

సూతు—కుమార!

ఉ. పీరస నెంత? యుద్ధమున విల్లు కరంబున నున్న రుద్రునా
కారము దాల్చునగ్గురుమగంటిమి కాయన కొండ్రు సాటియే?
దారుణశోకభారమునఁ దానుగ శస్త్రము నుజ్జగింపఁగాఁ,
గ్రూరరిపుండు చేరి యతిఘోరము చేసె; నిఁకేమి దెల్పుదున్? ౭.

అశ్వ—అయ్యో! శోకమునకుఁ గాని యస్త్రపరిత్యాగమునకుఁ గాని యేమి కారణము?

సూతు—కుమారుఁడే కారణము.

అశ్వ—అయ్యో! నే నెట్లుగాను?

సూతు—(కన్నీళ్ళతో) ఆలకింపుము.

మ. వడిగా, స్పష్టముగాఁ, బృథాతనయుఁ డశ్వత్థామ ద్రోరింపఁగాఁ
బడె నంచు న్వచియించి, మెల్లఁ దనలోఁ బల్కెన్ గజం బంచు; నా
నుడు వాలించి, కుమారవత్సలుఁడు ద్రోణుం డక్టె కన్నీళ్ళతో
విడిచెన్ శస్త్రములున్, యుధిష్ఠిరవచోవిశ్వాసమూలంబునన్ ౮.

అశ్వ—హా! సుతవత్సల! హా! వృథామదర్థపరిత్యక్తజీవిత! హా! శౌర్యరాశీ! హా! శిష్యప్రియ! హా! యుధిష్ఠిరపక్షపాతీ! హా! తండ్రీ! (రోదనము చేయుచున్నాఁడు)

సూతు—కుమార! ఊరక యేల యిట్లు వావిడిచి దైన్యంబు నొందెదవు! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—తే॥గీ॥ తండ్రి! నీ వస్త్రదన్యృతవధంబు వినుచు,
విడిచి తుసు అస్త్రములతోఁడఁ గొడుకుఁదీపి;

నీదునికృంతవధ విని నేను మనెద;
నిట్టిఖలునెడఁ బ్రేమ నీ కేల పుట్టె? ౯.

(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సూతు—ఊఁ అడిల్లు మూఁ అడిల్లుము కుమార!

(తరువాత నుద్వేగముతోఁ గృపుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కృపు—చ. అనుజులతోడఁ గౌరవధరాధిపుఁ డేటికి? నేల ధర్మసం
దనుఁడు? వృథాగ శస్త్రములు దాల్చినరాజులు నేను నేలమా
తనువులు గాల్పనా? యపుడు ద్రౌపది, యిప్పుడు ద్రోణుఁ డీవిధం
బునఁ దలపట్టుకోఁబడినముచ్చట గంటిమి చిత్రవైఖరిన్ ౧౦.

కట్టా! ఎంతపని పుట్టెను? పిల్లవాఁ డయినమాయశ్వత్థామ మొగము
నే నెట్టుగాఁ జూతును? అయినను వాఁడు హిమవంతునివంటిధైర్యసారము గల
వాఁడును, లోకవృత్తములు బాగుగ నెఱింగినవాఁడును, గాన నంతగా దుఃఖిం
పకుండు నని తోఁచెడును; కాని యసదృశ మయినయీపితృపరాభవము వినిన,
నేమి చేసెడునో యది మాత్ర మూహింపఁ జాలకున్నాను.

మఱియు.

క. మునుపటియొకదానిఫలం
బనుభూతం బగుచు నున్న దతిదారుణమై;
జన మీ కేశగ్రహణం
బున నిశ్శేషంబ యగును బోధముగన్ ౧౧.

(చూచి) ఇదిగోఁ గుఱ్ఱవాఁ డిక్కడనే కూరుచున్నాఁడు. దగ్గఱకుఁ బోయెదను.

(సమీపించి తొట్రుపాటుతో) వత్సా! ఊఁ అడిల్లు మూఁ అడిల్లుము.

అశ్వ—(మూర్ఛ దెలిసి కన్నీళ్ళతో) హా! సకలభువనైకగురూ! హా!
న్యాయబుద్ధీ! (ఆకాశము చూచి) యుధిష్ఠిర! యుధిష్ఠిర!

ఉ. బొంకి యెఱుంగ వెన్నఁడును బుట్టి; యజాతవిరోధి వైతి వే
వంకను భూజనంబునకు బాధ యొనర్పమి; నాయభాగ్యతన్
గొంకక సర్వముం జెఱుచుకొంటివి నీ వొకమాటలో; నృపా!
పంకిలచిత్త! మజ్జనకు బ్రాహ్మణుఁ డొజ్జ యటంచు నెంచవో? ౧౨.

సూతు—కుమార! ఇదిగో! మీ మేనమామ కృపాచార్యులవారు వచ్చి
నిక్కడను గూరుచున్నారు.

అశ్వ—(పార్శ్వమునకుఁ దిరిగి చూచి కన్నీళ్ళతో) మామా! మామ!

ఉ. ఎవ్వనితోడ నిప్పు డని కేగితివో, పరశూరరాజికిన్
జివ్వగులం దొలంప రణసీమల రాపిడికంబ మెవ్వఁడో,
యెవ్వనితోడ నీ కగునో యెప్పుడుఁ జిత్రపునవ్వులాటలం
దెవ్వల నేగె నీమఱది? యేర్పడఁ జెప్పఁగదయ్య మాతులా! ౧౩.

కృపు—అబ్బాయీ! తెలుప వలసిన దంతయు నీకే తెలియును; కాఁ
బట్టి యిఁక నీలాగున నీ వతిశోకమున మునుంగఁ దగదు.

అశ్వ—మామా! నేను దుఃఖము విడిచి పెట్టినాఁడ. ఇదిగో! సుత
వత్సలుఁ డయిననాతండ్రియొద్దకే పోయెదను.

కృపు—నాయనా! ఇది నీబోఁటులకుఁ దగినది కాదు.

సూతు—కుమార! అతిసాహసము చేయకుము.

అశ్వ—అయ్యా! ఏమి చెప్పుదును?

తే. నన్ను నెడఁబాయఁ జాలక నాదుతండ్రి
నరగఁ బరలోకమునకుఁ దా నరిగెఁ గాదె?
యంత ప్రేముడి గలిగినయట్టితండ్రి
కెట్లు విరహంబు గలిగింప నేను నేర్తు? ౧౪.

కృపు—వత్సా! పుత్త్రులకు లోకద్వయమునందును దండ్రు లనువర్తనీ
యులు; కావున సంసార మున్నంతవఱకు దేహయాత్ర విధాయకము.

ఆ.వె. ఉదకదానమునను, యోగ్యనిమంత్రణం
బునను, శ్రాద్ధకర్మమునను, దండ్రి
కుపకరింతు బ్రతికి యుండిన నిహమున;
నితరవిధమె యైన నేమి చెప్పు? ౧౫.

సూతు—ఆయుష్మంతుఁడా! ఈశారద్వతునియాజ్ఞ మీఱకుము.

అశ్వ—అయ్యా! ఇది యంతయు సత్యమే; అయినను పితృవియోగి నగు
నేను దుర్భర మయినయీశోకభారముచేత క్షీణ మైన నీప్రాణములను భరింపఁ జా
లకున్నాను; కాఁబట్టి తండ్రిగారిని జూచుట కాయన పడియున్న యెడకేని పోయెద
ను. (లేచి ఖడ్గముఁ జూచి యాలోచించి) ఇంక నీశస్త్రగ్రహణవిద్యతో నేమి
ప్రయోజనము? (దోసిలి పట్టి కన్నీళ్ళతో) పూజ్య మయిన యోశస్త్రమా!

చ. అనుచిత మైన నోటమిభయంబున నెవ్వఁడు నిన్నుఁ దాల్చె, నె
వ్వనిమహిమంబుచేతను బ్రపంచమునం దెదు రేది లేదు నీ
కనుపమపుత్త్రశోకమున నాయన నిన్నుఁ బరిత్యజించెఁ; గా
వున నిఁక నేను నిన్విడుతుఁ; బొమ్ము శుభమ్ము నీకు శస్త్రమా! ౧౬.

తే. భీష్ముఁడును ద్రోణుఁడును లేని పెద్దకొఱఁత,
పాయు నెట్టులు ధృతరాష్ట్రబలములకును
వారితోఁ దుల్యుఁ డగు బాహుశాలి
వీవు సేనాధిపతివి గా వేసి వత్స? —౨౩.

విలువిద్యయందు నాతో తెలిసినను భార్గవశిష్యునికి ముల్లోకములు నోపవన, నిఁక యుధిష్ఠిరబల మెంతపాటిది? కాఁబట్టి కౌరవనాయకత్వం బభిషేకోపకరణంబుల నుగూర్చుకొని, నీనిమిత్తమిప్పు డెదురు చూచు చుంటి నని నేనుదలంచెదను.

అశ్వ—అలా గయిన మామా! పరాభవాగ్ని చేత దగ్ధ మగుచున్న నా హృదయంబు, తత్ప్రతీకార మగునభిషేకమునకుఁ దత్తఱపడుచున్నది; కాఁబట్టి నే నిప్పుడు పోయి నాతండ్రి యస్తమించుటకు విచారగ్రస్తుఁ డయి యున్న దుర్యోధనుని సేనాధిపతి నయి కౌఁగిలించికొని, నెయ్యంబున నూఱడించి, సంతాప శాంతి గావించెదను.

కృపు—అబ్బాయీ! ఇది బాగున్నది. మన మతనియొద్దకే పోవుదము.
(నడుచుచున్నారు)

(తరువాతఁ గర్ణదుర్యోధనులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యో—అంగరాజ!
తే.గీ. చుట్టముల శత్రువులు నంప, శోకజలధి
శస్త్ర మను తెప్ప నీదుఁ దేజస్వి యెందుఁ;
గొడుకుచావును విని పోరఁ గుంభభవుఁడు,
శస్త్రమును దాల్ప కేటికి సన్యసించె? —౨౪.

అవును. ఎట్టివారికిఁ గాని నైజగుణంబు పో దని చెప్పెడు పెద్దలమాట యబద్ధ మగునా? శోకాంధచేతస్కుం డయి యా ద్రోణుండు క్షత్రియధర్మ మయినకాఠిన్యమును విడిచిపెట్టి బ్రాహ్మణసులభ మయినమార్దవమును బరిగ్రహించినాఁడు.

కర్ణ—రాజా! కౌరవేశ్వర! ఇది యట్లు కాదు సుమీ.

దుర్యో—మఱి యెట్లు?

కర్ణ—ఆయనయభిప్రాయ మిది. అతఁ డీభూమండలం బంతకు నశ్వత్థామ నభిషేకింప వలె నని చూచు చుండువాఁడు; కాఁబట్టి యాకోరిక వ్యర్థ మయినందున బ్రాహ్మణుండును వృద్ధుండును నయిననా కీవృథాశస్త్రగ్రహణ మెందు కని యట్లు చేసినాఁడు.

దుర్యో—(తలపంకించి) ఇది యీలాగే కావచ్చును.

కర్ణ—ఇందు చేతనే, కౌరవపాండవపక్షపాతమున రాజు లందఱుఁ దమలోఁ దాము పోరాడి చావఁగోరి యాతండు మనలోని ప్రధానపురుషుల కపాయము వచ్చునప్పుడు చూచి చూడనట్లు యూర కుండుచు వచ్చినాఁడు.

దుర్యో—ఇది యతను ముందు చెప్పినదానికి ననుకూలముగనే యున్నది.

కర్ణ—ఇంతే కాదు. రాజా! ద్రుపదరాజునకు బాల్యస్నేహితుఁ డయినను జిన్నప్పటినుండి యతనియభిప్రాయ మెఱింగి యుండుటచేతనే యీమహాత్మునికిఁ దనరాష్ట్రములో నిలువ నింత నీడ నైన నిచ్చినాఁడు కాఁడు.

దుర్యో—సెబాసు! అంగరాజా! లెస్సగా నాలోచించితివి.

కర్ణ—మిత్రమా! ఇది నాయొక్కనియభిప్రాయమే కాదు. ఎఱింగినవా రెవ్వరును దీనిని వేఱుగాఁ దలంచుకొనరు.

దుర్యో—అవును. ఇది నిశ్చయమే. ఏమి సందేహము?
తే.గీ. అతిరథుఁడు తాను ముందుగా నభయ మిచ్చి
సైంధవున కర్జునుఁడు వానిఁ జంపు చుండ
నితఁడు తద్రక్షణమున నుపేక్ష చేసె;
నిట్లు కా కున్న దానికి నేమి కతము? —౨౫.

కృపు—(చూచి) అబ్బాయీ! ఇదిగో! దుర్యోధనుఁడు సూతపుత్రునితోఁ గూడ నీమఱ్ఱిచెట్టునీడను గూరుచుండి యున్నాఁడు. మనము నక్కడకుఁ బోదము. (అట్లు చేసి)

ఇద్దఱును—విజయతాం విజయతాం రాజా!

దుర్యో—(చూచి) ఓహో! కృపాచార్యులవారును నశ్వత్థామయు నా? (ఆసనమునుండి లేచి) గురువర్యా! నమస్కరించుచున్నాను. (అశ్వత్థామను గూర్చి) ఆచార్యపుత్ర!

ఉ. దగ్గఱ రమ్ము; నాకతనఁ దండ్రికిఁ బాసినబిడ్డ వైతె? నన్
బిగ్గఁ గవుంగిలింపు సఖ! నీకడు మెత్తనిమేను హత్తఁగా;
నగ్గురుబాహులట్టిభవదాయతబాహులు మేను సోఁకినన్
గగ్గురుపాటు సంభవము గా దెటు లారట మొందు చుండినన్? —౨౬.

(కౌఁగిలించుకొని పక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—(కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు)

కర్ణ—ద్రోణాయనీ! తీవ్ర మయినశోకానలమున నేల పరితపించెదవు?

దుర్యో—ఆచార్యపుత్ర! ఈదుఃఖసాగరమునందు మన కిరువురకును భేద మేమి?

ఆ. వె. తండ్రి నీకుఁ జూడఁ దండ్రినచ్చెలి నాకు
నీకు గురువు వింట నాకు గురువు;
అతఁడు మేను దొఱఁగ, నార్తి చెప్పఁ దరంబె?
మఱఁగుచున్న నీదుమదికి మొఱక ౨౭.

కృపు—వత్సా! ఈకురుపతి చెప్పినదంతయు యథార్థము.

అశ్వ—రాజా! నీవు కూడ నిట్లు పంచుకొనుటచేత నాశోకభారము గొంతచులుకపడినది. కాని

ఆ. వె. నేను బ్రతికి యుండఁగానె నాజనకుని
జుట్టు దుష్టరిపుఁడు పట్టుకొనియె;
నింక లోకమందు నితరు లౌతండ్రులు
కొడుకులకును వాస పడుదురయ్య? ౨౮.

కర్ణ—ద్రోణజా! అందుకుఁ జేయునది యేమి? ఎల్లవారలపరాభవమును బోఁగొట్టఁ జాలినతాను బుద్ధిపూర్వకముగా శస్త్రమును బరిత్యజించి యంతటి దురవస్థను దెచ్చుకొన్నాఁడు.

అశ్వ—అంగరాజా! నీ వేమనియెదవు? అందుకుఁ జేయునది యేమా? అయిన నాచేయునది యేమో చెప్పెద వినుము.

* శా. బాలుం బూనుబలాఢ్యుఁ డెవ్వఁడొ శుంభత్పాండవానీకినిన్
బాలుండున్, ముది,మూలు, నెవ్వఁ డెవఁడో పాంచాలురం దెవ్వఁ
డాలోకించె దదుగ్రకర్మ మెవఁ డే డడ్డంబనిన్ నాకు, ద
త్కాలుం డైనను, వానివానికి మహాకాలుండ నేనయ్యెదన్ ౨౯.

మఱియు నోజామదగ్న్యశిష్య! కర్ణ!

చ. మడుపు లొనర్చె నిక్కడన మార్తురనెత్తుటితోడ రాముఁ డి
ప్పుడు నదియే పరాభవము భూపుఁడు మత్పితృమౌళి ముట్టె; నా
కడ వెలుఁ గొందుచున్న రిపుమస్తరశస్త్రము లవ్వియే సుమీ;
యడిగితి గాన లెస్స విను మాపనియే యిపు డేను జేసెదన్ ౩౦.

దుర్యో—ఆచార్యపుత్ర! అనన్యసాధారణమై తథావిధమైననీబాహుపరాక్రమమునకు పాటి యున్నదా?

పాఠాంతరము. * ఉ. బాలును గేలఁ బూనుబలవంతులఁ బాండవసేనలందుఁ, బాంచాలకులంబునందు ముదుసళ్లను బిల్లలఁ జాలులన్, మహాకాలుఁ డనంగ నప్పు డెదిగాంచిన వైరుల నెల్లఁ దుంతు నే నాలములోనఁ గ్రోధభయదాకృతినై పగఁ బొల్లఁ దీఱఁగన్

కృపు—రాజా! అశ్వత్థామ మహాసమరభారము పయి వేసికొన్నాఁడు గదా! ఇతఁడు ధనుర్ధరుఁ డయిన ముజ్జగంబులును జయింప సమర్థుఁ డిఁక యుధిష్ఠిరబల మెంతపాటిది? కాఁబట్టి యీతని సేనాధిపత్యమున కభిషేకించుట సముచితం బని నే నూహించెదను.

దుర్యో—మీరు లెస్సగా నాలోచించి చెప్పితిరి. అయిన నిది పూర్వమందే యంగరాజునకుఁ జెంది పోయినది.

కృప—రాజా! అసదృశమయినపితృపరాభవశోకసముద్రమున మునిఁగి యున్నయితని, నంగరాజునిమిత్తముపేక్షించుట యుక్తము గాదు. అశత్రుకులము నే సంహరింపఁ దలఁచి యున్నయితనికి నీ విట్లు చేసినఁ గష్టముగా నుండదా?

అశ్వ—రాజా! ఇంక యుక్తాయుక్తవిచార మెందుకు?

మ. ఎదఁ జే యుంచుక నిద్రపో దధిప! నీ వీరేయి నల్లాములన్;
గదనంపుంగథ నేటితో ముగియు; నిష్కంపారి నిష్పాండవం
బిదె నిస్సోమక మయ్యెడుం జగము; నేనే యీధరాభార మం
త దొలంగించెద, దుష్టరాజకులకాంతారంబు ఖండించుచున్. ౩౧.

కర్ణ—ద్రోణాత్మజా! ఇది చెప్పుట సుకరమే గాని చేయుట దుష్కరము. ఈపనికిఁ గౌరవసేనలో ననేకులు సమర్థులు.

అశ్వ—అంగరాజా! ఈపనికిఁ గౌరవసేనలో ననేకులు సమర్థులు; నిజమే. అయినను నాదుఃఖముకొలఁది నే నిట్లు పలికితిని గాని వీరపురుషుల నాక్షేపింపవలయు నని కాదు.

కర్ణ—మూఢుఁడా! దుఃఖ ముండినఁ గన్నీళ్ళు విడువ వలయును; క్రోధముండిన నాయుధసహాయుఁడ వయి యుద్ధములో నుఱుక వలయును. అంతే కాని యిట్లు ప్రతాపములు గొట్టుట యెందుకు?

అశ్వ—(క్రోధముతో) ఓరోరి రాధాగర్భభారభూత! సూతాపసద! ఇ దేమిరా నన్నాక్షేపించెదవు?

కర్ణ—క. సూతుఁడనో సూతసుతుఁడనో
యీతప్పున కేమి లేర? యెవఁడో యొకఁడున్;
జాతము దైవాధీనము;
ఖ్యాతం బగుపౌరుషము మదాయత్త మగున్. ౩౨.

అశ్వ—ఓరికర్ణా! నీ వే మనియెదవు; నాదుఃఖమును గన్నీళ్ళతో నార్చుకొమ్మనియెదవు? ఖడ్గముతోఁ గా దేమి? చూడు.

మ. భవదస్త్రంబులు వ్రాలె నావి, గురుశాపప్రాప్తి వ మ్మయ్యెస
బవరంబు న్విడ నాడి వచ్చితినొ నీభంగిన్ భయం బొందుచున్ ?
స్తవముల్ చేసెదసూతవంశమున సంజాతుండనో నీవలెన్ ?
వవ యత్నంబునఁ గాని యస్త్రమునఁ దీర్పన్ లేను రా? బాలిశా! ౩౩.

కర్ణ—(క్రోధముతో) ఓరివాచాట! ఓరివృథాశస్త్రగ్రహణదుర్విదగ్ధ! ఓరిబ్రహ్మచారీ!

క. వ మ్మయ్యెనొ సొ మ్మయ్యెనొ
యమ్ముల నే విడిచి పెట్ట నాలములోనన్,
నెమ్మనమున పాంచాలభ
యమ్మున నీబాహుశాలి యగుతండ్రివలెన్. ౩౪.

అశ్వ—(క్రోధముతో) ఓరిరథకారకులకలంక! రాధాగర్భభారభూత! ఓరియాయుధానభిజ్ఞ! తండ్రిగారిని గూడ నాక్షేపించుచున్నావట్రా?

చ. విదితజగత్త్రయైకభుజవిక్రముఁ డాయన భీరుఁడో జయా
స్పదుఁ డగుశూరుఁడో మెఱుఁగుఁ బ్రత్యహ మీభువి తద్రణక్రియన్ ;
వదలెను శస్త్ర మెట్లొ తెలుపంగను ధర్మసుతుండె సాక్షి; నీ
వదరెదు పాఱుఁబోత! తులువా! యపు డచ్చట నీవు లేవురా? ౩౫.

కర్ణ—(నవ్వి) ఓహో! నేను పాఱుఁబోతను; నీవు పోటుమానిసివి; నీతండ్రిని దలఁచుకొన్న నాకు మిక్కిలి సందియము గలుగుచున్నది. ఓరిమూఢ!

తే. గీ. శస్త్ర ముడిగిన నేమి? యశస్త్రప్రాణు
లాయుధము నెత్తిరిపుదర్ప మడఁప లేరె?
రాజచక్రంబు నెదుర శిరంబు గోయ
నువిదలాగున నీతండ్రి యోర్చెఁ గాక. ౩౬.

అశ్వ—(క్రోధముతో దేహము వడఁకు చుండ) దురాత్మా! రాజవల్లభప్రగల్భ! అసంబద్ధప్రలాప! సూతకులసంభవ!

ఆ. వె. భయము పడియొ దుఃఖభారంబుననొ నాదు
తండ్రి ద్రుపదసుతు నదల్పఁ డయ్యె;
నడిచి పడెదు నిన్ను నొదల నాకడ
కాలఁ దన్ను చుంటిఁ; గాచుకొర. ౩౭.

(అట్లు చేయుటకు లేచుచున్నాఁడు.)

కృపదుర్యోధనులు—గురుపుత్ర! శాంతింపుము శాంతింపుము.

(వారించుచున్నారు.)

కర్ణ—(తన్నుట నభినయించుచున్నాఁడు.)

కర్ణ—(క్రోధముతో లేచి కత్తిదూసి) ఓరిదురాత్మా! బ్రహ్మబంధుఁడా! ఆత్మశ్లాఘీ!

తే. గీ. బ్రాహ్మణుండవు గాఁబట్టి బ్రతికి పోయి
తయిన నీ విప్పు డెత్తినయట్టికాలు
కఱకుఁగరవాలమునను నే నఱకి వైతుఁ,
దునిసి పడె నని తలఁచుకో మనసునందు. ౩౮.

అశ్వ—ఓరిమూఢుఁడా! నేను బ్రాహ్మణుండను గనుక నా ప్రతికిపోయితిని? ఇదిగోఁ! జూడు నాబ్రాహ్మణ్యమును విడిచిపెట్టినాఁడను. (యజ్ఞోపవీతమును ద్రెంచివేసి మరలఁ గ్రోధముతో)

తే. గీ. ఇపుడె మిథ్యాప్రతిజ్ఞుఁ గావింతుఁ జూడు
మల్లగాండీవి నీ వింక నడిచి పడిన;
శస్త్రమును దాల్చి రార; రాఁ జాల వేని
క్రిందఁ శస్త్రంబు నిడి మోడ్పుఁగేలు వట్టు. ౩౯.

ఇద్దఱును (కత్తులను దూసి యొండొరుల నఱుకుకొన నుద్యోగించుచున్నారు.)

కృపదుర్యోధనులు—(వారించుచున్నారు.)

దుర్యో—ఆచార్యపుత్ర! ఆయుధము దూయ నేటికి?

కృప—వత్సా! సూతపుత్ర! కత్తి యెత్త నేటికి?

అశ్వ—మామా! మామా! నీ వెందు కడ్డగించెదవు? తండ్రిగారిని నిందించుచున్న యీసూతాపసదుఁడును గేవలము ధృష్టద్యుమ్న పక్షపాతి.

కర్ణ—రాజా! నన్ను నీ విప్పుడు వారింపఁ గూడదు.

ఆ. వె. క్రోధ మెంత యున్నఁ గుత్తుక దిగ మ్రింగి,
వీరుఁ డధము నిట్లు పేలు సేయ,
దుర్మదంబు హెచ్చి, తుదకు నీలాగున
బొగడుకొనును దనదుమగతనంబు. ౪౦.

అశ్వ—రాజా! వీనిని వదలు వదలు. రానీ. నాభుజములసందున నిట్టి సులభముగాఁ దుద ముట్టించెదను. మఱియును గారవేశ్వరా! గురువుగారి నధిక్షేపించిన యీదురాత్ముని స్నేహముచేతనో కార్యముచేతనో గాని నాబారివలన రక్షింపఁ గోరుచున్నావు. నీ కివి రెండును వ్యర్థములే. చూడు.

ఆ. వె. ప్రథితగుణుఁడ వీవు, పాపప్రియుఁడు వీఁడు;
విధుకులుండ వీవు, వీఁడు సూతుఁ
డేటిమైత్రి? కూల్చునే వీఁడు నరు? వీఁడు;
జగ మకర్ణ పార్థ మగును నేఁడు. ౪౧.

(నఱుకఁ దలఁచుచున్నాఁడు.)

కర్ణు—(కత్తి యెత్తి) ఓరి ప్రేలరీ! బ్రాహ్మణాధమ! ఇదిగో! నీవు చచ్చితివి రా! రాజా! విడువిడు. నన్ను వారింపకు. (చంపఁ దలఁచుచున్నాఁడు.)

కృపదుర్యోధనులు—(అడ్డగించుచున్నారు.)

దుర్యో—కర్ణ! గురుపుత్ర! ఇప్పుడు మీ కీ వెఱ్ఱి యేమి?

కృపు—అబ్బాయీ! ప్రస్తుత మొకటి, నీతొందర మఱి యొకటి. ఇది యేమి వెఱ్ఱి? ఇపు డీరాజకులమునకు స్వబలవ్యసనము నీవలననే గలుగుచున్నది. ఇది పెడత్రోవ గాదా?

అశ్వ—మామా! పరుషప్రలాపి యగు నీరథకారకులకలంకుని మదము సదమదము సేయుట సంభవింప దయ్యెను.

కృపు—నాయనా! స్వబలప్రధానవిరోధమున కిది సమయము కాదోయి.

అశ్వ—మామా! అలాగయిన—

తే. గీ. రణముఖంబున వీఁడు శాత్రవుల చేతఁ
జచ్చునందాఁక విడిచితి శస్త్ర మేను;
పార్థభీముల కీదళవాయి జడియ,
నపుడె రారాజు పక్షుని న న్నరసికొనును. ౪౨.

(ఖడ్గమును విడుచుచున్నాఁడు.)

కర్ణు—(నవ్వి) నీవంటివా డాయుధమును జేతఁ బట్టుకొన్నను నది చిరకాలము క్రిందనే విడిచిపెట్టినట్టు. ఏ మనఁగా వ్యర్థ మగుటవలన.

క. నాకరమునఁ గరవాలము
గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం బేలా?
నాకైదువు దీర్పనివని
యేకైదువు దీర్పఁ జాలు నీలోకమునన్?. ౪౩.

(తెరలో) హా! దురాత్మా! ద్రౌపదీకేశాంబరాకర్షణ! మహాపాతకీ! ధార్తరాష్ట్రాపసదా! చిరకాలమునకు నాయెదురఁ బడితివి గదరా! ఓరి క్షుద్రపశువా! ఇప్పు డెందుఁ బోయెదవురా? ఓరోరి కర్ణ! ఓరి దుర్యోధన! ఓరి శకునీ! ఓరోరి పాండవవిద్వేషులార! ధనుర్ధరు లయిన మానధనులు మీ రెల్లరు నాలకింపుఁడు.

ఉ. ఏనృపపశుం డ్రాపదిని నేఁడ్తెఱఁ గొప్పును బట్టి యీడ్చెనో,
మానధనుల్ గనుంగొనఁగ మానినిపుట్టము లెవ్వఁ డొల్చెనో,
యేనియురస్స్థలక్షతజ మేఁ జవి చూడఁ బ్రతిజ్ఞ గొంటినో,
యానయహీనుఁ గాచికొనుఁడా; పడె నాభుజపంజరంబునన్ ౪౩.

అందఱు—(ఆకర్ణించుచున్నారు.)

అశ్వ—అంగరాజ! సేనాధిపతీ! జామదగ్న్యశిష్య! ద్రోణాపహాసీ! భుజబలపరిరక్షితసకలలోక!

"క. నాకరమునఁ గరవాలము
గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం బేలా?
నాకైదువు దీర్పనివని
యేకైదువు దీర్పఁ జాలు నీలోకమునన్?" ౪౪.

అని బీరములు పలికినాఁడవు గదా? సరే. ఇదిగో! దానికిఁ దగినయవసరము వెంటనే సంప్రాప్త మయినది. చూతము. ఇప్పుడు భీమునిబారిఁ బడకుండ దుశ్శాసనుని సంరక్షింపుము.

కర్ణు—ఆ! నేను జీవించియుండఁగా యువరాజునీడ నయిన నను స్పృశించుటకు వృకోదరుఁడు శక్తుఁ డగునా? యువరాజా! వెఱవకు వెఱవకు. ఇదిగో! నేను వచ్చితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—రాజా! కౌరవేశ్వరా! భీష్మద్రోణులు లేరు గదా యని భీమార్జునులు విచ్చలవిడిగాఁ గౌరవబలమును గలగుండు పడఁ జేయుచున్నారు. అట్టివారల నీవిధ మయిన రాధేయుఁడు గాని గీధేయుఁడు గాని నివారింపఁ జాలఁడు. కాఁబట్టి నీవే పోయి సయిదోడుప్రాణములు సంరక్షించుకొమ్ము.

దుర్యో—ఆయుధహస్తుఁడ నయి నేను జీవించి యుండఁగా, దురాత్ముఁ డైన భీముఁడు గాని గీముఁడు గాని నాతమ్మునినీడ నయినఁ ద్రొక్కఁ గలఁడా? తమ్ముఁడా! భయపడకు భయపడకు. ఓరీ యెవఁడురా అక్కడ? రథము రథము.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెరలోపలఁ గలకలము.]

అశ్వ—(ముందు చూచి) మామా! మామా! అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! తనయన్నగారి ప్రతిజ్ఞ కెక్కడ భంగము గలుగునో యనుభయముతోడ గాండీవి కర్ణదుర్యోధనుల నిద్దఱను దుర్వార మైన శరధారావర్షమున ముంచుచు నెదురుకొనుటకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. హా! హా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

పాపము! దుశ్శాసనునిరక్తముభీముఁడునిశ్శంకముగాఁ ద్రాగుచున్నాఁడు. అబ్బబ్బా! దుర్యోధనునితమ్మునికి సంభవించెడి యిట్టియాపదను నేను జూచి సహింపఁ జాలను. అస్వతంత్రుఁడ నయినను పరే. మామా! శస్త్రము శస్త్రము.

ఆ. వె. స్వానృతంబుకన్న శుభ మగు నన్నృతంబె;
నరకమునకె పోదు; నాక మేల?
పవనతనయునల్లన యువరాజు గానంగ,
విడిచినను కృపాణి విడువ నేను. ౭౫.

(ఖడ్గము గ్రహింపఁబోవుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) మహాత్మా!. భారద్వాజతనూజ! ఈవఱ కెన్నఁడు నతిక్రమింపని సత్యవాక్యము నిప్పు డేల యతిక్రమించెదవు?

కృపు—అబ్బాయీ! అశరీరవాణి నిన్నసత్యమునలనఁ గాపాడుచున్నది.

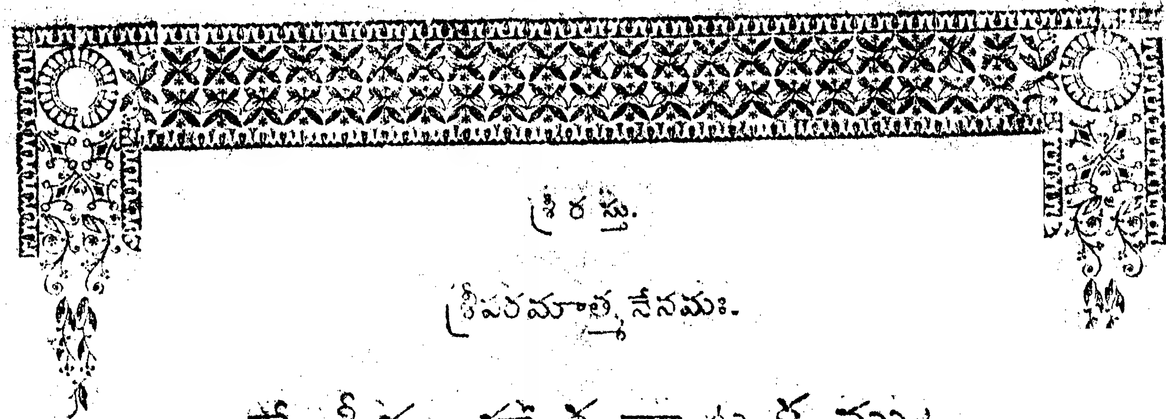
అశ్వ—ఏమిది! దైవాజ్ఞయు నాయుద్ధగమనమునకు వ్యతిరిక్తముగానే యున్నది. అన్నన్నా! ఎంతపాపము! దేవతలుగూడఁ బాండవపక్షపాతులయి ప్రవర్తించుచున్నారే. ఆహా! భీముఁడు దుశ్శాసనునిరక్తము సర్వథా గ్రోలుచున్నాఁడు.

ఆ. వె. దుస్ససేనువే రురస్సు భీముఁడు వ్రచ్చి
రుధిరపూర మిట్లు గ్రోలు చుండ,
నూర కుంటి, నింక యుద్ధంబులోఁ బ్రియ
మేమి గూర్తుఁ గౌరవేశ్వరునకు? ౭౬.

మామా! కర్ణునిమీఁదికోపమున నే ననార్యమయినకార్యమును జేసితిని. నీవైన రారాజునకుఁ దోడుపడుము.

కృపు—ఈవిషయమున నేను బోయి ప్రతీకారము జేసెదను, నీవు శిబిరమునకుఁ బోయి యుండుము. (నిష్క్రమించిరి.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వఙ్గాది
సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకరార్చనామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర పవిత్రసుగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల
సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ
రాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

వేణీసంహారనాటకము.

చతుర్థాంకము.

[తరువాతఁ బ్రహారమూర్ఛితుండును రథస్థుండు నగుదుర్యోధనుని యుద్ధరంగమునకుఁ దొలఁగించుచు సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సూతు—(తొందరగాఁ బోవుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) కౌరవపక్షపాతమునఁ బ్రాణధనంబులు విడికిలించుకొని భుజబలదర్పమున మహాసమరదోహలులయి తిరుగుచున్న యోరాజన్యులారా! మీరు పాఱిపోక ధైర్యము తెచ్చుకొని నిలువఁబడుఁడు. దుశ్శాసనునివక్షస్స్థలమును బ్రక్కలించి త్రాగఁగా మిగిలినరక్తమును, స్నానము చేసినట్లు శరీర మంతటఁ బూసికొని, భీమసేనుఁడు మహాబీభత్సవేషముతో నుండుటఁ విలోకించి, సేన లన్నియు విషాదమునఁ దమతమయాయుధములను విడిచిపెట్టి తిరిగి చూడక పలాయనము నొందుచున్నవి.

సూతు—(చూచి) ఆహా! ఇదిగో! గాలిచేఁ గదలుధవళచామరము హేమకమండలువు దాఁక, మనుజమాతంగతురంగసంఘంబులకళేబరంబులచేత మిట్టపల్లంబుగా నున్నపొలికలనఁ బడుపు చుండుటం జేసి గణగణ యని చిఱుగంటలు మొరయుచుండఁ, గొట్టకొనను బంధించిన బెడఁగుపడగ యడియాలంబుగాఁ గ్రాలుచున్న యరద మెక్కి, పరబలపరాక్రమప్రసరంబును శరవర్షమున నడచివేయుచుఁ గృపాచార్యుండు మాసేనల కూఱటగా నతిత్వరితముగాఁ బోయి, యర్జునునితో నెక్కటికయ్యంబు సేయుచున్నరాధేయునకుఁ దోడుపడియె. అమ్మయ్య! ఇప్పటిమట్టునకు మాబలములకుఁ గొంతయాధారము గలిగినది.

[తెరలోఁ గలకలానంతరము]

భీము—ఓహో! కౌరవచమూయోధులార! ఓహో! పాండవవరూథినీయోధులార! నన్నుఁ జూచిన భయంబున ధనువులు, ఖడ్గములు, శక్తులుఁ

దోమరములుఁ, గ్రింద జాఱి విడిచి పాఱిపోయెద రేల? వెఱవకు వెఱవకుఁడు. నేను మఱి యెవ్వఁడను గాను. దుశ్శాసనునిగుండెలు బద్దలుచేసి త్రాగినరుధిరాసవంబున మత్తిల్లి, కించిదవశిష్టప్రతిజ్ఞామహోత్సవంబునకుఁ దత్తఱపడుచున్న పార్థమధ్యముఁడను, భీమసేనుండను, దుర్యోధనద్యూతనిర్జితదాసుండను. వినుండు. మీ రందఱు సాక్షులు.

ఉ. మానధనుండు కార్ముకసమంచితుఁడై కురురాజు సూడ, వా
తేనిసఖుండు కర్ణుఁడు మఱిం గురుబంధులు శల్యుఁడుం గనన్,
శ్వాసము చేసినా నిపుడె పాండువధూకచవస్త్రకర్షణున్
బ్రాణము లుండ గోళ్ళ నద వ్రచ్చి కవోష్ణపుఁ బచ్చినెత్తుటిన్. ౧.

సూతు—(విని భయముతో) అరే! కౌరవరాజకుమారమహారణ్యమునకుత్పాతమారుతుఁ డయినదురాత్ముఁడు భీముఁ డిదిగో! సమీపించుచున్నాఁడు. ఈరాజు మూర్ఛ దేఱునంతకును దేరు దూరముగాఁ దోలుకొని పోయి నిలిపెదను. ఒకవేళ దుశ్శాసనునెడఁ బోలె నితనియెడఁ గూడ నీక్రూరుఁడు దుర్మార్గము చేయు నేమో? (త్వరితముగాఁ బోయి చూచి) ఆహా! ఈచెఱువులోనితామరపువ్వులమీఁదనుండి పరిమళముతో వీచెడుచల్లగాలిచేతఁ బల్లవంబులు గదలనుల్లసిల్లుచున్న దిదిగోఁ బెద్దమఱ్ఱిచెట్టు! యుద్ధవ్యాపారముచేత శరీరము సొలసినవీరపురుషున కిది విశ్రమింపఁ దగినపట్టు గదా? ఇక్కడ నప్రయత్నోపవీజితతాలవృంతశీతలంబును హరిచందనచ్ఛటాశీతలంబును సహజపరిమళమిళితంబును నయి ప్రాణము లేచి వచ్చునట్టు వీచుచున్నయీతమ్మికొలనిమీఁది చల్లగాలి మేను సోఁకుటచేత నీమహారాజు మూర్ఛ దేఱును. శత్రువుచేతఁ గేతనము నఱికివేయఁబడినది గావున నీరథమును నిర్నిరోధముగాఁ జెట్టుక్రిందికిఁ బోఁగలను. (అక్కడఁ బ్రవేశించి) ఎవ రక్కడ? (పాఱఁ జూచి) ఏఁడీ? సేవకుఁ డొక్కఁడును లేఁడు. ఆ విధముగా నున్నభీమసేనునిఁ జూచియు, నీవిధముగానున్నమహారాజును జూచియు, వాండ్రందఱు నిశ్చయముగా శిబిరమునకే పాఱిపోయిరి. అహో! ఎంతకష్టము!

చ. దొరఁకొని సింధురాజుతలఁ ద్రుంచెఁ గిరీటి గురుండు గాచినన్;
హరిణమునట్లు చీరె నిపు డక్కట! భీముఁడు దుస్ససేను; దు
ష్కరపుఁబ్రతిజ్ఞలున్ సులువుగాఁ బగవారికి నెగ్గఁ జేసెదున్;
గురుకులమందు నింక విధి కౌరవతఁ బాయఁడ యంచు నెంచెదన్. ౨.

(రాజును జూచి) ఏమిది! మహారాజిప్పటికిని దెప్పిఱిల కున్నాఁడు! అయ్యో! ఎంతకష్టము! (నిట్టూర్పు విడిచి)

తే. గీ. మదపుటేనిక యన్నికొమ్ములను విఱువఁ
జివర కొకకొమ్ముతో నున్నచెట్టు వ్రాలెఁ
గౌరవకు లందఱుఁ జెగినయీకులమునందు
దైవకృప నీవె మిగిలితి తప్పి దారి. 3.

హా! హతవిధీ! భరతకులవిముఖ!

తే. గీ. చెక్కు చెదరక పెనుగద చేతఁ బూని
నందియం బించు కంతయుఁ బొంద కున్న
పవనతనయునియిత్తొకొ యప్రతిన గూడ
నీబలంబున నెఱవేఱు నిశ్చయంబు. ౪.

దుర్యో—(తెలివి వచ్చి ధీరముగా) ఆ! దుర్యోధనుఁడను నేను జీవించియుండఁగా దురాత్ముఁ డయినపవనతనయునిప్రతిజ్ఞ యెట్లు నెఱవేఱును? తమ్ముఁడా! దుశ్శాసనా! జడియకు జడియకు. ఇదిగో! నేను వచ్చితిని. సూతుఁడా! దుశ్శాసనుఁ డున్నయెడకు రథముఁ బో నిమ్ము.

సూతు—ఆయుష్మంతుఁడా! గుఱ్ఱములు రథమును వహింప లేవు. (వెనుకఁ దిరిగి) నీమనోరథమును మేమును.

దుర్యో—(రథమునుండి దిగి గర్వముతో) ఈరథగమనాలస్యముతో నేమి?

సూతు—(తెల్లఁబోయి సకరుణముగా) దేవా! శాంతింపుము శాంతింపుము.

దుర్యో—ఇస్సిరో! సూతుఁడా! రథం బేటికి? నేను గేవల మరాతిసమ్మర్దసంఘట్టసంచారి నగుదుర్యోధనుండను గదా! గదామాత్రసహాయుఁడ నయి యుద్ధరంగమునఁ బ్రవేశించెదను.

సూతు—దేవా! అది నిజమే. ఏమి సందేహము!

దుర్యో—అట్లా గయిన నీ విట్లు పలికెద వేమి? చూడు.

తే. గీ. ప్రకృతిదుర్లలితుం డగుబాలు నమజుఁ
బాపి హింసింపఁ గాంచి, యాపనికిఁ బోవు
నన్ను వారణ సేయుచున్నావు; నీకు
లేదొ క్రోధంబు? దయ లేదొ? లేదొ సిగ్గు? ౫.

సూతు—(దుఃఖముతోఁ గాళ్ళమీఁదఁబడి) దేవా! ఇంతకు నాపాపపువృకోదరుండు సంపూర్ణప్రతిజ్ఞుం డయి పోయియుండును గాఁబట్టి యిట్లు విన్నవించెదను.

దుర్యో—(వెంటనే భూమిపయిఁబడి) హా! తమ్ముఁడా! దుశ్శాసన! హా! మదాజ్ఞావిరోధితపాండవ! హా! విక్రమైకరస! హా! మదంకదుర్లలిత! హా! విద్విషత్ప్రకరమదద్విరదకంఠీరవ! హా! యువరాజ! పలుకవేమి? (నిట్టూర్పువిడిచి)

ఉ. ఒప్పెడునాదుప్రోపునకు యోగ్యుఁడ వైనను భోగసౌఖ్య మొ
క్కప్పుడు నే ఘటింపను వృథాగ్రజుఁడం గద నీకుఁ దమ్ముఁడా!
యిప్పుడు సంభవం బయినయీపెనుముప్పున కేన కారణం
బప్పుడు వంచినా నవినయంబునకున్ నినుఁ, గావ నియ్యెడన్. ౬.

(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సూతు—రాజా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

దుర్యో—(తెలివి వచ్చి) ఇసీ! సూత! ఏమి పని చేసితివి?

తే. గీ. దుష్టమృగమున కెర యిచ్చి తొలఁగి నట్టు
బాలు నాజ్ఞానువర్తిఁ గావంగఁ దగిన
యనుజు దుశ్శాసనుని నరి కప్పగించి
కటకటా! నాదుప్రాణము గాచికొంటి. ౭.

సూతు—మహారాజ! మర్మభేదు లయినయలుఁగులచేతను శక్తితోమరప్రాసాదులచేతను మహారథు లందఱుఁ దెలివి దప్పి పడి పోవుటవలనను, దేవరయుఁ జేష్టలు దక్కి వ్రాలుటవలనను రథ మిట్లు మరలించితిని.

దుర్యో—సూతుఁడా! ఎంతవిరుద్ధము చేసితివి?

క. ఆపాండవపశువుగదా
వ్యాపారధ్వనులఁ దెలివి నందమి గల్గెన్;
బాపని నెత్తుటి సెజ్జను
నాపాపియొ నేనొ యొఱగమా? యది తప్పెన్. ౮.

(నిట్టూర్పు విడిచి యాకాశముచూచి) హా? హతవిధీ! కృపావిరహిత! భరతకులవిముఖ!

తే. గీ. చంపుకొని పొమ్మ నన్నటో సరగ నీవె
పాపవృకోదరుని బారిఁ బడఁగ నొల్ల;

సూతు—హరి! హరీ! ఏ మిది మహారాజా!

దుర్యో—సకల మగుబంధువర్గంబుఁ జంపుకొన్న
భ్రష్టునకు నాకు జయ మేల? రాజ్య మేల? ౯.

(సప్రహారుం డయి యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పురు—అయ్యా! సారథిద్వితీయుం డగుదుర్యోధనమహారాజు నిచ్చోట్ల మీరు చూచినారా? ఏ మిది! ఒక్కఁడును మాటలాడఁడు! కానీ. ఇదిగోఁ బరికరములను ధరించినకొందఱుపురుషు లక్కడ గుంపుగా నగపడుచున్నారు. అక్కడకుఁ బోయి యడిగెదను. (చూచి) ఏ మది! వా రందఱు గాఢముగా దెబ్బలు దగిలినతమతేనిహృదయములఁ జిక్కుకొన్నఘనసన్నాహజాలదుర్భేద్యముఖంబు లయినశిలీముఖంబులను గంకముఖంబులతోడ మెలపునఁ బుచ్చుచున్నారు; కాఁబట్టి వీరి కాగొడవ తెలియదు. పోనీ. మఱియొకచోటఁ గనుఁగొనియెదను. ఇదిగోఁ గొందఱు వీరపురుషు లిక్కడఁ జేరియున్నారు. ఇయ్యెడకుఁ బోయి యడిగెదను. (చేరి) అయ్యలారా! కురునాథుఁ డెం దున్నాఁడో యెఱుఁగుదురా? ఏమిది! వీరు నన్నుఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నారు! (చూచి) వీరికిని దెలియదు. ఆహా! ఇక్కడ నెంతదుష్కరము జరుగుచున్నది! ఇదిగో నీవీరమాత తనకుమారుఁడు యుద్ధములోఁ జనిపోవుట నాలకించి, రక్తాంబరధారిణియు సమగ్రభూషణయు నయినతనకోడలితోఁ గూడఁ జిచ్చుఱుకుచున్నది. (సశ్లాఘముగా) బాగు! వీరమాతా! బాగు! నీ వింకొక్కజన్మమునఁ బుత్రశోకము లేనిదాన వయ్యెదవు. కానీ. వేఱొకచోట నరసెదను. (మఱియొకవైపు చూచి) ఇదిగోఁ గాయములనిండ గాయములు పడినను, వానికిఁ జికిత్స చేసికొనక యీజోములు, వట్టిపల్లములతో నిలిచి యున్నయీగుఱ్ఱమును జూచి యేడ్చుచున్నారు. దీని నారోహించి యుద్ధమునకుఁ బోయినవీరి యేలిక చచ్చియుండును. ఇది నిశ్చయము. కాఁబట్టి వీరికి నెఱుక లేదు. పోనీ. కొండొకయెడకుఁ బోయి విచారించెదను. (పాఱ జూచి) ఏమిది! సర్వజనులును దమతమయవస్థకుఁ దగినదుఃఖము ననుభవించుచు నదృష్టహీను లై తిరుగులాడుచున్నారు. ఇం దెవని నడుగుదును? ఎవని నిందింతును? పోనీ. నేనే విచారించుకొనెదను. (నడిచి) కానీ. దైవమును నిందించెదను. ఓహో! దైవమా! పదునొకం డక్షౌహిణులసేనలకు నధినాథుఁడు, నూఱుగురు సోదరులకు నన్నగారు, భీష్మద్రోణకర్ణాశ్వత్థామశల్యకృపకృతవర్మప్రముఖు లయినదొరలకును దక్కినరాజచక్రంబునకును నియామకుఁడు, సకలపృథివీమండలమునకు నిరంకుశప్రభుఁడు, నయినదుర్యోధనమహారాజు నిప్పుడు వెదకించుచున్నావు. అతఁ డెచ్చట నుండెనో తెలియఁ జాలకున్నాను. (ఆలోచించి నిట్టూర్పువిడిచి) దైవమును దూఱ నేల? ఇది యంతయు దీనివికృతియే కదా! విదురనీతినిరాకరణబీజంబును, భీష్మహితోపదేశతిరస్కారాంకురంబును, [illegible]ప్రోత్సాహనాదినిరూఢమూలంబును, జిరకాలసంభ

ధ్వజస్తంభాలవాలంబును, నగులాక్షాగృహదాహద్యూతవిషవృక్షంబగు ద్రౌపదీకేశాంబరాకర్షణమనుపుష్పంబునఁ బుష్పించి, తుద కీచందంబున ఫలించినది. (పరుడునలను చూచి) ఇదిగో! వివిధరత్నప్రభామిశ్రితం బయి తరణికిరణజాలంబునుం బోలె దిగంతముల నింద్రచాపములను బుట్టించుచు నొకయరదంబు ఖండితధ్వజవేణుదండం బయి కానంబడుచున్నది. దీనిం బట్టి నిశ్చయముగా దుర్యోధనమహారాజు ఇక్కడ విశ్రమించి యుండు నని నేను దలంచెదను. (పోయి చూచి). జయము జయము మహారాజా!

సూతు—(చూచి) దేవా! సమరములోనుండి సుందరకుడు వచ్చినాఁడు.

దుర్యో—(చూచి) ఓరీ! సుందరకా! అంగరాజునకు గుశలమే గదా?

సుంద—దేవా! కేవలశరీరమాత్రంబున.

దుర్యో—(తొందరగా) సుందరకా! ఏమి! అర్జునుఁ డతనిగుర్రములను జంపెనా? సారథిని వధించెనా? రథమును భగ్నము చేసెనో?

సుంద—దేవా! అతనిరథము నే కాదు మనోరథమును గూడ భగ్నము చేసెను.

దుర్యో—(రోషముతో) ఓరీ! ఏమిరా యిది? ఉడికినపుండుల నుప్పువెట్టినట్టు లీవలనకే వ్యాకులపడుచున్న నామనస్సును నీసందిగ్ధపుమాటలచేత మఱింత వ్యాకులపఱుచుచున్నావు. అదేమో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁగదరా!

సుంద— అయ్యా! చిత్తము, దేవరవారిముకుటమణిప్రభావముచేత నాగాయములవేదన యుపశమిల్లినది. (గర్వముతో నడిచి) దేవా చిత్తగింపుఁడు. ఇదిగో! దుశ్శాసనకుమారునివధ—

(ఇట్లు సగము చెప్పి నోరుమూసికొనుచున్నాఁడు.)

సూతు—సుందరకా! చెప్పు చెప్పు. అది రాజుగారీవలనకే విన్నారు.

దుర్యో—సుందరకా! చెప్పుము. అది విన్నాము. [illegible]

సుంద—దేవా! చిత్తగింపుఁడు. ఇదిగో దుశ్శాసనకుమారునివధ నిరీక్షించి, క్రోధావేశంబునఁ బ్రభువరేణ్యుం డయినకర్ణుండు భీషణమ్ముగా నెమ్మొగమ్మునఁ గనుబొమ్మలు ముడివడఁ [illegible] యతిలాఘవమ్మున సంధానమోక్షణమ్ములు తెలియ నలవిగానియంధ [illegible] బాణవర్షము గురియించుచు [illegible] నాభీమసేనుహృదయమును [illegible]

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత? [illegible]

సుంద—అవధరింపుఁడు, మహాదేవా! ఇరువీరుల [illegible] క్రందుకొనుచున్న [illegible] [illegible]

నడగొండలవలెఁ దిరుగులాడెడు వేదండతండములచేతను; సంభవించి కాలుగ్రిక్కిసిన చిమ్మచీకటికతమ్మున నుభయబలమ్ములు సంధీభూతంబు లయి భూతలంబును జూడలేక పోయెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత నో స్వామీ! ఆకర్ణాంతము పూర్ణముగా నారి సాకర్షించి విడుచుటవలనఁ గలిగినభీషణధనుష్టంకారంబులు, ప్రళయధారాధరగంభీరగర్జారవానుకారంబు లయి, శ్రవణపుటంబులు వ్రక్కలించుచుండెను.

దుర్యో—తరువాత?

సుంద—తరువాత నో మహాప్రభూ! వారిరువురకును బ్రవర్తిల్లినదారుణరణంబునఁ బరస్పరసింహనాదంబు లనియెడునుఱుములును, నన్యోన్యపరిముక్తవివిధాయుధసంఘట్టనంబున మండెడుమయిమఱువు లనియెడుమెఱుములును, బహుళరుధిరబిందువు లనియెడుఖద్యోతబృందములును గలిగి, నిరంతరస్తనితధనుర్జలధరప్రసృతశరధారావర్షంబున దుర్దర్శనం బయి, దుర్దినంబు సంభూతం బయ్యె.

దుర్యో—తరువాత?

సుంద—పిమ్మట నో దేవా! ఇంతలోఁ దనయన్నగారికిఁ బరాభవ మగు ననిభీతి మెత్తి, వజ్రనిర్ఘాతనిర్ఘోషసదృశం బగుచక్రనేమిసంఘట్టనధ్వానంబు ఘోటకహేషారవంబుల నినుమడింప, శిఖరావబద్ధకపిధ్వజప్రభలు కన్నులమిఱుమిట్లు గొలుప, శంఖచక్రగదాఖడ్గలాంఛితచతుర్భుజుం డగుకృష్ణుండు యుగ్యంబులపగ్గంబులు సడల విడిచి నొగలపయిం గూరుచుండఁ, బిట్టపిడుగులుం బోలె బిట్టొత్తిన పాంచజన్యదేవదత్తంబులపెద్దయులివు దిఙ్మండలంబు చెవుడుపఱుపఁ, జూపఱకు భీతికొల్పెడుతనయరదంబును బరువెత్తించుకొని కదురయంబునఁ గిరీటి యుద్ధమునకుఁ జనుదెంచె.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! అటుతరువాత నీవిధమున భీమార్జును లిద్దఱును దనతండ్రిని దాఁకుట యాలోకించి, తత్తఱపాటుతోఁ దలనుండి జాఱినరత్నాలకమ్మయినైన గణియింపక, చెవియంట వింటినారిని దివిచి, లక్ష్యలాఘవంబులు దీపింపఁ [illegible] కురంబులచే [illegible] సరిబలంబుల ఘురించి వేయుచుఁ, బద [illegible] సారథిని వారకుట్టుచుఁ, దక్షణంబ వృషసేనకుమారుండచ్చోటికి వచ్చెను.

దుర్యో—(గర్వముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత దేవా! అట్లు వచ్చి వెంటనే యావృషసేనకుమారుండు నారాచకాటుకతీర్చిన సునుపుదేరి నిగనిగ లాడుచుండెడుపుంఖములయందు సొగసుగా గ్రద్దఱెక్కలు బిగియించి కట్టి క్రొత్తగా పానఁబట్టిన మెఱుఁగారు వాడిదవాతి బొడ్డునారసంబులు గుప్పఁగూరలుగాఁ బఱపి, ముహూర్తమాత్రములో నాకపిధ్వజు యుతిదండంబును బువ్వులు పూచిన చెట్టులాగున నలుఁగులతోఁ గప్పివేసెను.

[illegible]—(సంతోషముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—అటుపిమ్మట దేవా! అయ్యర్జునుండు తీవ్రముగా బల్లెములవంటి వాఁడికోలలు వేనవేలు పఱపి చిఱునవ్వు నవ్వి యుతని కిట్లనియె. ఓరోరివృషసేన! నీతండ్రియట్టివాఁడే నాయెదుర దురమున నిలువ లేక యున్నాఁడు. నీ వెంత పిల్లవాఁడవు? వేఱొకయెడ కేగి నీయీడుకుమారులతోఁ బోరు సలుపుము. అవపుడు స్వానుడువు లాలించి, తనజనకుని నధిక్షేపించినాఁ డనుకోపంబున మొగమునఁ జెమ్మట జేవురింప, బొమ్మముడితో హుమ్మని యవుడు కఱచి, వృషసేనకుమారుండు గాండీవికి నాకర్ణాకృష్టముక్తంబు లయి మర్మంబులు ఛేదించుతీవ్రనారాచపరంపరలఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చెఁ గాని, పరుషవచనంబుల నీయఁ డయ్యె.

దుర్యో—వహవా! వృషసేనుఁడా! వహవా! తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! అనంతరము శాతశరాభిఘాతవేదనాప్రభూతక్రోధాతిరేకుండును, శరవర్షతిరోహితుండును నగునయ్యర్జునుండు గాండీవజ్యాశబ్దనిర్జితగర్జితారవుం డయి యెల్లవారు మెచ్చ నడునట్లు తనయస్త్రశిక్షాపాండిత్యంబునకును, బాహుబలంబునకును నమురూపం బయినవ్యాపారము చేయఁ జాగెను.

దుర్యో—(అభిప్రాయగర్భముగా) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—మహాప్రభూ! అటుపిమ్మట నట్లు మహాశ్చర్యంబుగా సమరచాతుర్యంబును జూపుచున్నతనశత్రువును జూచి వృషసేనకుమారుండును దూణీరమునఁ బాణము నుంచుటయు, నారి తివియుటయు, నలుఁగు దొడుఁగుటయు, నేయుటయు సహస్రాక్షున కయినఁ దెలియ నలవిగాకుండ నతివిచిత్రంబుగా ఘనకరలాఘవశరలాఘవంబులు సూపఁ దొడఁగెను.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—స్వామీ! అనంతర మేమి చెప్పుదు? అప్పు డెల్లవారును తమ తమయుద్ధంబులు విడిచివేసి, చిరకాలమునుండి యనంబులఁ దగులుకొనుచున్న క్రోధానలంబును [illegible]

మహాశ్చర్యంబుతోఁ జూచుచుండి యిరువాగువారు నొక్కమాటుగా "వృషసేనుఁడా! బళి! బళి!" యని మిన్నుముట్ట మహాకలకలంబు గావించిరి.

దుర్యో—(ఆశ్చర్యముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత దేవా! ఇట్లు మేటివిలుకాండ్ర నందఱ నతిక్రమించి తనకుమారుండు శౌర్యపరాక్రమంబు చూపుచుండుటఁ జూచి స్వామి వైకర్తనుండు హర్షరోషకరుణాశంకాసంకులమానసుం డయి భీమసేనునిపయి సహస్రంబులు తూపులును వృషసేనునిపై సాస్త్రంబులు చూపులును బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను.

దుర్యో—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! తరువాత నట్లావృషసేనకుమారుని నిరుపేదుల వారందఱు బళిబళి యని ప్రశంసించుటచేత గాండీవి మండిపడి మెఱుఁగులు గ్రక్కుచున్న కటకుటమ్ముల నొక్కుమ్మడిగి నక్కుమారుని తేరిమీఁదను, సారథిమీఁదను, గుఱ్ఱములమీఁదను, వింటిమీఁదను, నారిమీఁదను, రాజలాంఛన మగువెల్లగొడుగుమీఁదను వీరావేశంబున వర్షధారలవలె లెక్కలేక కురియించెను.

దుర్యో—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! తరువాత వృషసేనకుమారుండు భగ్నరథుండు ఖండితకోదండుండు నయి గుబాలున భూతలంబునకు లంఘించి తనశత్రువు ప్రయోగించెడు వాలుటమ్ములను జక్రమువోలె గిఱ్ఱునఁ దిరిగి తప్పించుకొనుచుండెను.

దుర్యో—(అడలుతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—అటుపిమ్మట దేవా! తననందనునిస్యందనము చక్కుచేసి నను నక్కునసంబ్రభు వైకర్తనుండు భీమసేనునితాఁకుడు నొకగణన సేయక వాఁడి సాయకంబుల నర్జుననిపయి నిగిడింపఁ జాగెను. ఇంతలోఁ దనపరిజనుండు కొని వచ్చిన వేఱొకతేరి నారోహించి వృషసేనకుమారుండు వెండియు గాండీవిని తలపడి యోహో! మదీయజనకాధిక్షేపవాచాట! మధ్యమపాండవా! నాశరంబులు నీశరీరంబును విడిచిపెట్టి వేఱొకయెడకుఁ బోవ నిష్టపడకున్నవి. ఇదిగోఁ! గాచుకొమ్మని వేనవేలు వాలుటమ్ము లతనిపైనమ్మేను గ్రమ్ముకొనఁ బ్రయోగించి యుఱుము మురిమినట్లు పెద్దసింహనాదంబు గావించెను.

దుర్యో—(విస్మయముతో) ఔరా! అతివేతీనవాఁడు నాకపోయినను [illegible] తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—పిమ్మట దేవా! ధనంజయుండు తనమీఁదికి వచ్చు బాణముల నెల్ల నింత లింతలు చిదురుపలుగాఁ గావించి రోషావేశంబునఁ గనత్కనకకింకిణీజాలఝణంకారవిరావిణియు, మేఘావరోధవిముక్తనభోమండలనిర్మలాకారిణియు, నిశితశ్యామలస్నిగ్ధముఖియు, వివిధరత్నప్రభాభాసురభీషణస్వరూపిణియు, రమణీయదర్శనయు, నయి తనయరదంబునఁ బ్రజ్వలించుచున్న శక్తి నట్టె యంది పుచ్చుకొని సవ్యాచు నక్కుమారున కభిముఖముగా విడిచిపెట్టెను.

దుర్యో—(విషాదముతో) అయ్యయ్యో! తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—అటుపిమ్మట దేవా! నింగి యంతయు మ్రింగివేయునట్లు భగ్గు భగ్గున మండుచుఁ గుమారుని దెసను వచ్చుచున్న యాశక్తిని జూచినతోడనే స్వామి యయినకర్ణునికిఁ జేతినుండి ధనుర్బాణంబులును, హృదయంబునుండి వీరసులభోత్సాహంబును, గన్నులనుండి బాష్పబిందుసందోహంబును, వదనంబునుండి వికాసంబును నొక్కమాఱుగా జాఱిపోయెను. అర్జునుండు హాసించెను. భీమసేనుండు సింహనాదంబు చేసెను. అతిదారుణ మతిమస్కార మని మనబలంబులు హాహాకార మొనరించెను.

దుర్యో—(విచారముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—అటుపిమ్మట నోస్వామీ! వృషసేనకుమారుఁడు దానికి లేశమైన భయం బొందక వాఁడి యయినయొకయర్ధచంద్రబాణమును వింటఁ దొడిగి గుఱి పెట్టి చెవి యంట గొనయంబు లాగి యాశక్తికి సూటిగా దానిని విడిచిపెట్టిన ఫాలాక్షునిచేత భాగీరథియుంబోలె మధ్యభాగముననే యది ముత్తునియగాఁ జేయఁబడియె.

దుర్యో—సెభాసు! వృషసేనుఁడా! సెభాసు! తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత నోదేవా! హల్లకల్లోలం బగుసముద్రంబులాగునఁ గోలాహలంబు గావించెడువీరవారంబులసాధువాదంబులకతంబునఁ దూర్యారావంబులు వినంబడ వయ్యెను. అంతరిక్షమున వీక్షించెడుగరుడగంధర్వసిద్ధసాధ్యాది వియచ్చరులు గురిసినపుష్పవర్షంబున సమరాంగణంబు సంఛన్నం బయ్యె.

దుర్యో—ఆహా! బాలకునిపరాక్రమము! తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత దేవా! సామి యయినకర్ణుం డివ్విధంబునం బలికె. ఓవృకోదరా! నీకు నాకును యుద్ధ మంతయు ముగియ లేదు; అయినను ముహూర్తమాత్రము నన్ననుమతింపుము. కొంచెము నేను నాకుమారునియు నీతమ్మునియు ధనుర్వేదశిక్షానైపుణ్యము చూడ వేడుక పొడముచున్నది. ఇదిగో వీరును జూడఁ

దగినదే గదా? అని కర్ణుండును భీమసేనుండును రణవ్యాపారనిర్బంధమునుండి విముక్తులయి, ముహూర్తమాత్రము పరస్పరవైరముల నణఁచివేసికొని, వృషసేనధనంజయులు సలుపుద్వంద్వయుద్ధంబు నిరీక్షించుచుండిరి.

దుర్యో—(సాభిప్రాయముగా) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత దేవా! శక్తిని ఖండించినాఁడనురోషమున నాసమయమున గాండీవి యిట్లనియె; ఓరోరిదుర్యోధనాది—(సగము చెప్పి సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—సుందరకా! చెప్పుము. అది పరుఁ డన్నమాట గదా!

సుంద—దేవా! యవధారు. ఓరోరిదుర్యోధనాదికౌరవసేనాప్రభువులారా! ఓరియవినయార్ణవకర్ణధార! కర్ణా! మీరు నేను దగ్గఱ లేనియప్పుడు నాకొడుకు నభిమన్యుని నధర్మముగా నేకాకిని జేసి, చంపితిరి గదా! ఇదిగో నేను మీ రందఱుం జూచుచుండఁగా ధర్మయుద్ధమున నీవృషసేనకుమారుని నామైకశేషునిఁ గావించెదను. అనిపలికి దర్పాతిరేకంబున నిర్ఘాతఘోషభీషణమౌర్వీచండనాదంబగుగాండీవంబు సారించిన సామి యైనకర్ణుండును గాలపృష్ఠం బనునిజకార్ముకంబు నెక్కుపెట్టె.

దుర్యో—(సావహిత్థముగా) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత నోదేవా! కర్ణునితోఁ బెండియు యుద్ధంబు సేయఁబూనెడు భీమసేనుని వారించి, యర్జునుండు తానొక్కరుండ కర్ణవృషసేనుల తేరు లనెడు కూలముల నొరసికొనునట్లు బాణౌఘద్వయంబును బ్రవహింపఁ జేసెను. అంతే వారిరువురును బరస్పరస్నేహంబునఁ దమధనుర్విద్యాపాండిత్యవిశేషంబును జూపుచు నయ్యర్జునుం దలపడిరి.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత నేమి చెప్పుదు దేవా! పాండవమధ్యముండు చండగాండీవమౌర్వీనిర్ఘోషమాత్రవిజ్ఞాతం బగుశరవర్షంబు నమర్షంబునఁ గురియించుచు, దాని కతన భూమియు నాకసంబును, గర్ణుండుఁ గుమారుండును, వారువంబులు వీరవారంబును, తేరును సారథియును, గేతనంబు నాతపత్రంబును, దిక్కులు దిక్కులును గన్నుల కగోచరంబు లయ్యె.

దుర్యో—(విస్మయముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! పిమ్మట నొకక్షణమాత్రములో నాయంపవాన వెలిసెను. అంతలోఁ బాండవసైన్యంబునందు హర్షముతోఁ బెద్దసింహనాదంబులును గౌరవసైన్యంబున వృషసేనుఁడు చచ్చెఁ జచ్చెననుహాహాకారంబులును నొక్కపెట్ట నెగసెను.

దుర్యో—(సబాష్పరోషుండయి) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత దేవా! హతసారథితురంగముండును, ఖండితచ్ఛత్రచామరచాపకేతనుండును నయి హృదయమర్మభేదక మ్మగునొకవాలుటమ్మున మేను బ్రీలి స్వర్గభ్రష్టుం డయినసురకుమారుండునుం బోలెం దేరిమీఁదఁ బడియున్న యావృషసేనకుమారునిఁ జూచి వచ్చితిని.

దుర్యో—అహహా! వృషసేనకుమార! అటువిమ్మట వినుట చాలును. హా! వత్స! హా! వృషసేన! హా! మదంకదుర్లలిత! హా! మదాజ్ఞానుసారి! హా! గదాయుద్ధప్రియశిష్య! హా! శౌర్యసాగర! హా! రాధేయకులప్రరోహ! హా! ప్రియదర్శన! హా! దుశ్శాసననిర్విశేష! హా! సర్వగురువత్సల! పలుకవేమిరా కుమార.

తే. గీ. కొలిచినను జేరలకు మీఱుగొప్పకనులు,
మోసు లెత్తెడునూనూఁగుమీసములును,
గలిగి శశిఁ బోలునీముఖకమల మకట!
కర్ణుఁ డెటు గాంచె, నీవు ప్రాఁగన్న వెట్ట? ౧౦.

సూతు—దేవా! దుఃఖసాగరమున మునుంగకుము.

దుర్యో—సూతుఁడా! దుఃఖవంతులును బుణ్యాత్ము లేసుమీ. ఇఁకమాకో—

తే. గీ. కనులయెదుర బంధుగణ మెల్ల హత మయ్యె,
వనెడు పరిభవపు దవానలమున
హృదయ మెప్పుడును దహించుకపోయెడు :
నేటిదుఃఖ మింక నేటిబాధ? ౧౧. (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సూతు—ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. (చేలచెఱంగున విసరుచు) దేవా! అతిదుఃఖమును బొందకుము.

దుర్యో—(తెలివివచ్చి) సుందరకా! నాచెలికాఁడు కర్ణుఁ డప్పుడేమి చేసెను?

సుంద—తరువాత దేవా! అత్తెఱంగున జీవంబులు విడిచినకొడుకును జూచి, యంగరాజు కాలువలు గట్టుకన్నీరు చేతులతోఁ దుడుచుకొనుచుఁ, దనశరవేదనను గణియింపక వెండియు గాండీవిని దలపడియె. అట్లు పుత్రవధామర్షంబున జీవితంబు పైనాన రోసి పరాక్రమింప వచ్చినయాకర్ణునిఁ జూచి, భీమసేననకులసహదేవులును, బాంచాలప్రముఖబంధుగణంబును నయ్యర్జునునరదంబును బొదివికొనియె.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! తరువాత నయ్యర్జునుచేతిగాండీవం బనుమహాప్రళయపయోధరంబు, తెఱపి యీకుండ నఖండశరధారావర్షంబున దశదిశలును ముంచుచుండఁ, గనుంగొని యంగరాజుతో శల్యుం డిట్లనియె. అంగరాజా! గుఱ్ఱంబులు

చచ్చినవి. నొగలుఁ జక్రనేమియు విఱిగినవి. ఇట్టిరథ మెక్కి నీవు భీమార్జునుల నెదుర్కొనుట మేలు గాదు. అని చెప్పి మరలించి యాయనను రథమునుండి దింపి పలుదెఱఁగుల నూఱడించెను.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! గొండొకతడ వాలసించి తరువాతఁ దనపరిజనునిఁ జూచి యంగరాజు నీవు త్వరితముగా వేఱొకయరదము గొని తెమ్మని సెలవిచ్చిన వాఁ డట్లు కావించె. అప్పు డాయన నావైపు చూచి సుందరకా! ఇటురమ్మని పిలిచిన, నేను వినయముతో సమీపమునకుఁ బోయి నిలిచితిని. అంతటఁ దనముఖపట్టమును దీసి చేతఁ బట్టుకొని, నెత్తుటితో నిండి యున్నగాయములయందు బాణాగ్రమును ముంచి దేవరవారి కీజాబును వ్రాసి పంపెను. (పట్టిక సమర్పించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—(పుచ్చుకొని చదువుచున్నాఁడు.)

స్వస్తిశ్రీమహారాజదుర్యోధన!

ఈగడియవఱకు గాఢముగాఁ గంఠాశ్లేషము చేసికొని యుద్ధరంగమునుండి కర్ణుండు గావించుకొనువిజ్ఞాపనము.

మ. వరదివ్యాస్త్రవిశారదుం డితని కెవ్వం డీ డనిన్? న్నాకు నా
గ్గురు సైదోడులకంటె నెక్కు డితఁడే. కూల్చుం బృథాసూనులన్
దురమం దంచు, బహూకరింతు నను; నే దుశ్శాసనారిన్ భయా
తురతం గూలుపనైతి; నీఁగు వగ నీద్రోహినై కర్ణుఁడనో. ౧౨.

దుర్యో—వయస్యా! కర్ణుఁడా! ఏమిది! నూఱుగురుతమ్ములను జచ్చి దుఃఖపడుచున్న నన్ను నీవచోభల్లఘాతములచేత మఱింత దుఃఖ పెట్టుచున్నావు. సుందరకా! సరే. ఇప్పు డంగరాజుప్రయత్న మేమి?

సుంద—దేవా! ఆయన యిప్పు డాత్మవధయందుఁ గృతనిశ్చయుఁ డయి కవచవిసర్జనంబు గావించి యుద్ధమునకుఁ బోవ నుండెను.

దుర్యో—(విని యదరిపడి లేచి) సుందరకా! నీవు త్వరితముగాఁ బోయి మిత్రుఁ డైనయంగరాజుతో నావచనంబులుగా నిట్లు పలుకుము. "మిత్రమా! నీవిప్పుడు జయకాంక్షను వదలుకొనుము. మనయిరువురసంకల్పమునొకటియే కదా!

ఉ. పాండవులన్ వధించి, హతబంధుల కిచ్చి నివాపవారి, చా
కుండినవాండ్రతోఁ గలిసి యొక్కమ జేడిచి, యింక మీఁద నె
న్నండును లేదు గావున ఘనంబుగ నొండొరుఁ గాఁగిలించి, యీ
మొండిశరీరముల్ విడిచి పోదము, దుఃఖమొ సౌఖ్యమో తుదిన్. ౧౩.

ఇంక దుఃఖమును గుఱించి నిన్ను నే నేమని యూఱడింతును ?

క. సూనుఁడు గాఁ డనుకో వృష
సేనుఁడు నీ కట్ల దుస్ససేనుఁడు నాకున్
మానుగఁ దమ్ముఁడు గాఁ డిఁక
నే నిన్నే మందు నన్ను నే మను దీవున్ ?" అని. ౧౮.

సూద — చిత్తము దేవా (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో — ఓయీ! బండికండ్లచప్పుడులా గున్నది.

సూతు — ఆలకించి దేవా! అది యిప్పు డధిక మగుచున్నది.

దుర్యో — సరే. పరిజనుఁడు రథమును దోలుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు పోయి దాని నాయితంబు సేయుము.

సూతు — చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో — ఏమిది రథ మెక్కి రావయితివి ?

సూతు — దేవ! ఇదిగో! అమ్మగారును నాయనగారును సంజయునితో రథారూఢు లయి తమయొద్దకే వచ్చుచున్నారు.

దుర్యో — హాహా! దైవ మెంతబీభత్సము చేసెను! సూతుఁడా! నీవు త్వరితముగా రథము నాయితంబు చేసికొని రమ్ము. నేను నాయనగారి కగపడకుండ దాఁగి యుండెదను.

సూతు — దేవా! వారికి నీవు దప్ప మఱి యెవ్వరుఁ జుట్టంబులు లేరు, గదా! దేవర కూడ నూఱడింపక పోవుట యుచిత మగునా ?

దుర్యో — సూతుఁడా! అదృష్టహీనుఁడను నేను వారి నేమని యూఱడింతును ? చూడు.

చ. ఆని కిటు వచ్చుచుండ, మను నమ్మయుఁ దండ్రియు, బాష్పబిందువుల్
గములను రాల మూర్ధములు ఘ్రాణము చేసిక యుండి రిప్పుడే
మనుచు నొకండ దగ్గఱి? కటాకటా! మ్రింగితి దుస్ససేను; న
త్తనయుని యట్టిదారుణవధ న్విని యాముదియంధు లోర్తురే? ౧౯.

వినతు దల్లిదండ్రు లవశ్యము వందనీయులు గదా! (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీరనిధిరాకాసుధాకర రామనామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర పవిత్రసుగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల
సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ
రాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

వేణీసంహారనాటకము.

పంచమాంకము.

[తరువాత రథ మెక్కి గాంధారియు సంజయుఁడును ధృతరాష్ట్రుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ధృత — వత్స! సంజయ! కురుకులవనంబున నొక్కయాకులాగున మిగిలి యున్న నాకొడుకు దుర్యోధనుఁ డేమయిన బ్రతికి యున్నాఁడా? లేదా?

గాంధా — సంజయా! నిజముగా బ్రతికి యుండెనేని యెక్కడ నున్నాఁడో చెప్పుము.

సంజ — ఇదిగో! మహారాజా! యొక్కఁడు నీమఱ్ఱిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

గాంధా — కుఱ్ఱవాఁ డొక్కఁడే యని చెప్పుచున్నావు. ఇప్పుడు నూఱుగురు తమ్ములును వానిపార్శ్వభాగమున లేరా?

సంజ — నాయనా! అమ్మా! రథము నిమ్మళముగా దిగుండి.

ఇద్దఱు — (దిగుచున్నారు.)

[తరువాత దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించి సిగ్గుతోఁ గూర్చున్నాఁడు.]

సంజ — (దగ్గఱఁ బోయి) జయముజయము మహారాజ! ఇదిగో! నాయనగారు రమ్మగారితోఁగూడ వేంచేసినారు. వారిని జూడ వేమి మహారాజా?

దుర్యో — (తెలతెలఁబోవుచున్నాఁడు.)

ధృత — చ. ఘనకవచంబు దీయఁగనె, కంకముఖంబున నమ్ము లూడ్చి, వే
గను వ్రణపట్టికల్ పఱచి కట్టుడు, దిండున నొత్తగిల్లి, ద
ర్ప్యస జితశత్రులౌ వృష్ణులఁ బుత్రక! నీవు ప్రియంబునం గనుం
గొనఁగ జెవిఁ జేరి వేదనను గూర్చిన నిన్ను దురాత్ముఁ డర్జ

(ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారియుఁ దడవి చూచి కౌఁగిలించుకొనుచున్నారు.)

గాంధా — కుమారా! తీవ్ర మయినగాయములవేదనచేత క్షోభపడుచు మాతోఁ గూడ మాట లాడఁ జాల కున్నావా? తండ్రీ.

ధృత — వత్స! దుర్యోధన! ఏ మిది? మును చెప్పుడు నిట్లు కావే! మాతోఁ గూడఁ బలుక వేమి?

గాంధా — కుమారా! నీవే మాతో మాట లాడకపోయిన, నిఁక దుశ్శాసనుఁడును దుర్మర్షణుఁడును దక్కినకొడుకులు నిప్పుడు మాట లాడుదురా యన్నా? (రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో — ఉ. తమ్ములచావు చూచితిని దత్ప్రతికారము సేయ లేక; నే
నమ్మరో! నీకు నయ్యకును నారనిదుఃఖము దెచ్చినాను; స్వ
చ్ఛమ్మగుచున్నయీభరతసంతతి మాపఁగఁ బుట్టుపాతకిన్;
నమ్ముఁడి మీకు నేను సుతనాశుఁడఁ గాని సుతుండఁ గాఁ జుడీ.

గాంధా — బిడ్డా! ఏలయిట్లు పరిదేవనంబు చేసెదవు? నీ వయిన నీయంధుల, వృద్ధులకును దారిఁ జూపుటకుఁ జిరంజీవి వయి బ్రదుకుము. నాకు రాజ్యముతో నేమి? వైరముతో నేమి? (రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో — తే. గీ. అమ్మరో! యిట్టివెడమాట లాడఁ దగునె?
పుట్టినది రాచపుట్టువు పొగలె దేల?
సుతశతము చావు మాయుట చూడ నెంత
కఠినురాలవొ ఖలు నన్నుఁ గావఁ దలఁతు. ౩.

ఇది నిశ్చయముగాఁ బుత్రశోకమువలనివికారము.

సంజ — మహారాజా! చేఁద నూతఁ బడినఁ ద్రాడు కూడ నక్కడఁ బాఱ వేయఁ గూడ దనులోకోక్తి యబద్ధమాయేమి?

దుర్యో — ఈయుక్తి చాల దోయి. ఉపక్రియప్రమాణము లేనియప్పు డుపకరణముతో నేమి ప్రయోజనము? (రోదనము చేయుచున్నాఁడు.)

ధృత — (దుర్యోధనునిఁ గౌఁగిలించుకొని) 'అబ్బాయీ! ఊఱడిల్లుము; మిక్కిలి దీనుల మయినతలిదండ్రులను మ మ్మూఱడింపుము.

దుర్యో — తండ్రీ! ఇప్పుడు మి మ్మూఱడించుట దుష్కరము; కాని—

ఆ. వె. కుంతి నిప్పు డేను గొడుకులు నచ్చిన
దానిఁగా నొనర్తుఁ దథ్యముగను;
మీరు దానితోఁ గుమారులకొఱ కేడ్చి,
యూఱడించుకొనెద రొకరి నొకరు. ౪.

గాంధా — బిడ్డా! నీ వొక్కఁడ వయిన బ్రతికిన నంతె చాలును; నే నెవరిని గూర్చి శోకింతును? కొడుకా! ఇది యుద్ధమునకు సమయము గాదు; శాంతిం

పుము. ఇదిగో! దోసిలి పట్టి బతిమాలుకొనుచున్నాను. సమరవ్యాపారము విడిచి పెట్టుము. నామాటలు పెడచెవిని బెట్టకు తండ్రీ!

ధృత — వత్సా! ఎల్లచుట్టములును జచ్చిపోయి దుఃఖించుచున్న మీయమ్మ మాటను నామాటను విను. తండ్రీ! చూడు.

ఉ. ఏరిబలాన దాయలను నెంచవు లే రిల ద్రోణభీష్ము లా
తీరునఁ గర్ణపుత్రుని వధించిన క్రీడికి జంకు లోకముల్;
వైరి వధించె నూఱుగురు వత్సల; నీవె మిగుల్ ప్రతిజ్ఞకున్;
బో రిఁక మాను తండ్రి! మముఁ బ్రోవుము కన్నులు లేనిదీనులన్. ౫.

దుర్యో — యుద్ధము మాని నేను జేయునది యేమి?

గాంధా — పుత్రకా! మీతండ్రిగారును విదురుఁడును జెప్పినట్లు చేయుము.

సంజ — రాజా! ఇది సత్యము.

దుర్యో — సంజయా! ఇంకను నుపదేశింపఁ దగినయంశ మున్నదా?

సంజ — రాజా! జయము గోరువారికిఁ బ్రాణ మున్నంతవఱకుఁ బ్రజ్ఞావంతు లుపదేశింప వలసినదే.

దుర్యో — (క్రోధముతో) అట్లయినఁ బ్రజ్ఞానంతుల రగుమీహితోపదేశ మేమో యిప్పుడు లెస్సగా విందము.

ధృత — కొడుకా! యుక్తముగాఁ బలికినయీసంజయునిమీఁదఁ గోపపడియెద వేమి? నీవు శాంతించితివేని దానిని నేనే చెప్పెదను. విను.

దుర్యో — నాయనా! సెల విమ్ము.

ధృత — వత్సా! పెక్కుమాట లేల? ఇప్పుడు యుధిష్ఠిరునకుఁ గోరిన పణంబు నిచ్చి సంధి చేసికొనుము.

దుర్యో — తండ్రీ! పుత్రులయందలిప్రేమవలనిభయమునం జేసియంబయును, బాలిశత్వమునం జేసి సంజయుండును నట్లు పలికినఁ బలికిరి గాక, మీరుఁ గూడ నిది యేమి వెఱ్ఱి? కాకపోయినఁ బుత్రశోకజ్వర మెంతకుఁ జాలదు. నాయనా! నూఱుగురు తమ్ములతో నిండియున్నప్పుడు, నాఁ డన్నివిధంబుల సామవాక్యముల చేతఁ గృష్ణుండు నన్ను బతిమాలుకొనిన నిరాకరించి, యిప్పుడు భీష్ముండును ద్రోణుండును దమ్ములును సకలరాజచక్రంబును బేరుమాయుట చూచి, కేవల మాతుచ్ఛశరీరముమీఁదియపేక్ష చేత, నుదాత్తపురుషలజ్జాకరంబును నసుఖావహంబును నయినపాండవులతోడిసంధికి, దుర్యోధనుఁ డెట్లు లంగీకరించును? ఇంక నొకటి చెప్పెద. నయకోవిదుఁడా! సంజయా!

ఆ. వె. హీనులయిన రిపులతో నెట్లు రాజులు
సంధి చేసికొండ్రు చక్కఁ జెపుమ;
నేను భ్రాతృశతము లేనివాఁడను గద!
పాండుసుతులు కొలఁత పడనివారు: ౬.

ధృత—వత్సా! ఇట్టియవస్థయందయినను నాప్రార్థనమును ధర్మరాజనన్య థాకరింపఁడిది నిశ్చయము. విశేషించి యిది యంతయు దైవవశమున జరిగినది గానే యతఁడు తలంచుకొనును.

దుర్యో—ఎందుచేత!

ధృత—ఇదిగో! వినుః తనతమ్ములలో నొక్కనికేని కీడు వాటిల్లినఁ, దాను ప్రాణములఁ బాయువాఁడుగా యుధిష్ఠిరుఁడు శపథముఁ జేసినాఁడు. అందుచేత యుద్ధమునం దెల్లప్పుడు నొక్కతీరున సాగి పోదు గావునఁ, దమ్ములదెస నేవేళ కేమి పుట్టునో యనుభయంబున నీకనుకూల మయినతెఱంగుననే యతఁడు సంధి సేయుట కిచ్చగించును.

సంజ—ఇది యథార్థము.

గాంధా—బిడ్డా! యుక్తియుక్తముగా నున్న మీతండ్రిగారిమాట దాఁటక నడచుకొనుము.

దుర్యో—నాయనా! అమ్మా! సంజయా!

చ. అనుజుఁ డొకండు చచ్చినను నాతఁడు చావఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టె; నా
యనుజులు నూఱ్వురుం దెగిన, నక్కట! ప్రాణముఁ బాయనైతి; నే
నని నెదురన దుస్ససేనుహృదయంబున నెత్తురు ద్రావుభీము, నా
పెనుగద నుగ్గు సేయక యటు బేలనై సంధిని జేసికొందునే? ౭.

గాంధా—హా! దుశ్శాసనకుమార! హా! దుర్మర్షణ! హా! వికర్ణ! అహా! వీరశతమును గన్న గాంధారీ! దుఃఖశతమునే గాని సుతశతమును గనలేదా? అయ్యో! మందభాగ్యురాల నయిన నాయిట్టియాపద లోకమునందుఁ గన్నదా? విన్నదా? (అందఱు రోదనము చేయుచున్నారు)

సంజ—(కన్నీరు దుడుచుకొని) నాయనా! అమ్మా! మహారాజునకు దుఃఖశాంతి చేయుటకయి మీ రిక్కడకి వచ్చితిరి. మీరు మిక్కిలి మీరు కూడ నధైర్యపడియెద రేమి? ఊఱడిల్లుఁడు.

ధృత—కుమారా! మనయదృష్టము లిట్లుండెను. నీవు వైరులయెడల రోషమును విడిచి పెట్టవయితివి. నీబ్రతుకునే యాధారము చేసికొని యిట్లు

పొక్కుచున్న మీయమ్మకును నాకును మఱి యెవరు దిక్కు? ఎట్లు బ్రదుకుదుము?

దుర్యో—నాయనా! వినుండు.

ఆ. వె. విరివిసిరుల ననుభవించి, యనేకరా
జన్యమకుటదీప్తచరణు లగుచు,
సుతులు సూర్యవరుల సోలించి వ్రాలిరి;
బ్రతుకుఁ డీరు సగరుపగిదిఁ, దండ్రి! ౮.

ఒంటుదెఱంగయిన నారు రాచపాడి తప్పుట సంభవించును గదా!

(తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము)

గాంధా—(విని భయముతో) సంజయా! ఏమిది? హాహాకారముతోఁ దూర్యధ్వను లెగయుచున్నవి!

సంజ—అమ్మా! మీవంటిభీరుజనమున కిది నిలువ వలసినచోటు గాదు.

ధృత—వత్సా! సంజయ! ఈహాహాకార మంత కంతకు నెక్కువయయి భయము పుట్టించుచున్నది. అది యేమో తెలిసికొనుము. దీని కేదో గొప్పకారణ ముండక పోదు.

దుర్యో—తండ్రీ! అనుగ్రహింపుము. మనయెడల దైవము పరాఙ్ముఖ మయ్యెను గదా! మరల నేదేని మహోపద్రవము చెవిని బడక మునుపే, నాకు యుద్ధమునకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యిండు.

గాంధా—బిడ్డా! మందభాగ్యురాల నయిననన్ను ముహూర్తమాత్ర మూఱడింపవయ్యా తండ్రీ!

ధృత—అబ్బాయీ! నీవు యుద్ధమునందే కృతనిశ్చయుఁడ వయితివేని; శత్రువులను రహస్యముగాఁ గడతేర్చు నుపాయ మాలోచింపుము.

దుర్యో—

ఉ. ఏఁ గన నానుబంధువుల నెల్ల వధించినవారిఁ, జాటుగా
బాగె వధింప? యుద్ధమున వైరులు మెచ్చనిచంపు చంపొకో?

గాంధా—బిడ్డా! నీ వేకాకివయితివి గదా! ఎవ్వరు నీకుఁ దోడుపడువారు?

దుర్యో—ఈగతి నేన నీసుతుల నెక్కటిఁ జంపనె? వైరు లెంత? య
న్నా! గను మిప్పుడే జగ మపాండవ మౌఁ; నికఁ దోడు దైవమే.

(తెరలోఁ గలకలానంతరమున)

శ్రీహా! యోధులార! ఇప్పుడు జరిగిన మహాయుద్ధమును ఘోరవేశ్యానను విన్న

వింపుఁడు. అప్రియము వినఁ జాల కున్నఁ దప్పి పోవునా? ఇప్పుడు కాలానురూపముగా నేమి ప్రతివిధానము చేసికో వలసి యుండునో?

మ. మునికోలన్విడి, యర్జునాంకపుశరంబుల్ స్వాంగముం గాఁడ, వ
చ్చినజాడన్ రథ మీఁదఁ బైకొంచుఁ జనఁ దేజీల్, మెల్ల శల్యుండు, లో
చన బాష్పంబులతో కర్ణువార్త ప్రజకున్ స్పష్టంబుగాఁ దెల్పఁ, జొ
చ్చె నిదే శూన్యరథంబుతో శిబిరమున్, జింతిల్లఁగాఁ గౌరవుల్. ౧౦.

దుర్యో—(భయముతో) సూతుఁడా! పిడుగువలె వినఁబడుచున్న యీ నుడు వెవఁడు వలెకెనో తెలిసికో వలయును. ఓరీ! ఏవఁడురా అక్కడ?

(తత్తఱపాటుతో సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూతు—హా! చచ్చితిఁగద! (భూమిమీఁదఁబడుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—చెప్పు చెప్పు.

సూతు—దేవా! మఱి యే మున్నది?

ఆ. వె. అలమనోరథంబునట్లు శూన్యం బగు
నిసలనూజురథము నెక్కి వచ్చి,
శల్యరూపమునను శల్యుండు చొరఁబడి,
జనము నెల్ల మూర్ఛ మునుఁగఁ జేసె. ౧౧.

దుర్యో—హా! వయస్య! కర్ణ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

గాంధా—బిడ్డా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

సంజ—ఊరడిల్లు మూరడిల్లు మహారాజ!

ధృత—అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. అలమున ద్రోణభీష్ములు
గూలుటనే ప్రాపు దక్కెఁ గురుసైన్యంబుల్;
మే లయినసఖుఁడు కర్ణుఁడు
నీలీలను నిహతుఁడయ్యె; నిఁక నెట్లొక్కో. ౧౨.

కుమారా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. ఓహో యదైవమా!

ఉ. కన్నులు లేవు; పుత్రశతకం బనిఁ జచ్చె; నగాధశోకవా
రాన్నిధి నింతలో మునుఁగ గంబు మునింగితి; నయ్యయో! యిఁక నే
మున్నది? బందుగుల్ చెలులు నొజ్జలు నాదిగ శూన్య మైరి నీ
పన్నుగడన్; సుయోధనుని వట్టునఁ గూడను నాన వీడితిన్. ౧౩.

వత్సా! దుర్యోధన! దీనురా లయినమీయమ్మ నూఱడింపుము.

దుర్యో—(మూర్ఛ దెలిసి)

తే. గీ. కర్ణుఁడా! నీకు నామీఁదఁ గలుగుప్రేమ
పయికిఁ బారలంగ, నింపుగఁ బలుక వేమి?
పాయ నెన్నఁడు; నీ కెగ్గు సేయ; నైన,
మిత్రు విడిచితె వృషసేనుమీఁది ప్రేమ? ౧౪.

(మరలమూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

అందఱు—(ఊఱడించుచున్నారు.)

దుర్యో—(ఊఱడిల్లి)

తే. గీ. అకట! నా ప్రాణములకంటె నధికుఁ డయిన
యంగరాజు నీల్గు టాలించి, ప్రాణములను
విడువ నందుకె కడు సిగ్గుపడుచు నుంటి:
నింక నే నూఱడిల్లుట యెట్లు తండ్రి? ౧౫.

మఱియు—

తే. గీ. పగవ వలసిన పగవ, నే బాలుఁ డైన
దుస్ససేనునివధకు, బంధువులమృతికి;
నాకు పత్యుపకార మొనర్చినట్టి
కర్ణుకుల మెల్ల, మాపితిఁ గాన పగతు. ౧౬.

గాంధా—బిడ్డా! క్షణమాత్రము కంటఁ దడి పెట్టకుము.

ధృత—కుమారా! నీ ప్రక్కమాఱు కన్నీరు దుడుచుకొనుము.

దుర్యో—తే. గీ. నానిమిత్తము తనదుప్రాణములు విడిచె,
నెంత లెంతల చేరెను నీడఁబోక;
యట్టికర్ణుని కొఱకు, నే నసవ నగుచు
వశ్రుజలమును విడువ, న న్నాడఁ దగునె? ౧౭.

సూతుఁడా! నే నెన్నఁడుఁ దలఁచుకొనినదియు, నాకులమున కంతక మయినదియు, నగునీఘోరకర్మ మెవఁడు చేసెనో?

సూతు—దేవా! వినుఁ డీలాగునఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

ఆ. వె. తేరిక ల్లాకింత ధాదుగిఁ గ్రుంగ, దా
న్నేయుఁ డెత్తికొని వెడి తెలుపిలోన,

మనబలంబు రూపు మాపినయర్జును
నలుగు లతనియసులు లపహరించె. ౧౮.

దుర్యో—క. అలకర్ణమోముచందురుఁ
దలఁచిన, శోకాబ్ధి పొంగుఁ; దత్క్షణ మది, నా
యలుక యనుతీవ్రబడబా
నలశిఖలను, మరల శోషణంబును జెందున్. ౧౯.

తండ్రీ! అమ్మా! మీ రూఱడిల్లుఁడు

ఆ. వె. శోకమునను బుట్టి, చుఱచుఱ నిప్పుడు నా
యుల్ల మేర్చుమంట కోర్వఁ జాల;
సమవిపత్తులందు శంక మీ కేల? నా
కాలమునకుఁ బోవ నాన తిండు, ౨౦.

ధృత—(దుర్యోధనునిఁ గౌఁగిలించుకొని),

ఆ. వె. సాహసంబులందు శంక నాకు నిజంబె;
తల్లడిల్లు గుండె తలఁపఁ భీము;
మానశౌండ! నీకు మాయ గిట్టదు; కూట
సమర మరుల బెట్లు చత్తు నేను? ౨౧.

గాంధా—బిడ్డా! నూఱుగురుబిడ్డల మంటఁ గలిపినయాభీమునితో నే మరల, నిప్పుడు యుద్ధము సేయఁ జూచుచున్నావా?

దుర్యో—అమ్మా! భీమునిమాట య టుండనీ.

ఆ. వె. నాయనోరథంబు, నామేనిగందంపుఁ
జర్చ, నాదుకనులచందమామ,
దల్లి! నీకుమాతు, దండ్రి! నీనయశిష్యుఁ,
గర్ణుఁ జంపినట్టిఖలు వధింతు. ౨౨.

సూతుఁడా! ఇంక నిప్పు డాలస్య మెందుకు? నారథమును సన్నద్ధముచేసి తీసికొని రా. నీవును పాండవులకు భయపడితి వేని నిలిచి పో. గదామాత్రసహాయుఁడ నయి, నే నొక్కఁడన యుద్ధరంగమునకుఁ బోయెదను.

సూతు—దేవ! నీ వన్యథా తలంపకుము. ఇదిగో! నేను వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ధృత—నాయనా! దుర్యోధన! మమ్ము మండఁ బెట్టుటకే నీవు నిశ్చయించు కొంటివేని, యున్నపాటివీరులలో సేనానిఁగా నెవ్వని నయిన నభిషేకింపుము.

దుర్యో—అభిషిక్తుఁ డయి యున్నాఁడే.

గాంధా—బిడ్డా! హతాశురాలిని నన్ను మరల సావలంబననుగాఁ జేయఁ గలిగినయతఁ డెవ్వఁడో చెప్పుము.

ధృత—అబ్బాయీ! శల్యుఁడో? అశ్వత్థామయో

సంజ—క. కూలఁగ భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు
కాలము సేయంగఁ, గెడయఁ గర్ణుండును, భూ
పాలా! బలవతి యాశ, యిఁ
కాలములో శల్యుఁ డోర్చు నప్పాండవులన్ ౨౩.

దుర్యో—నాయనా! శల్యుఁ డెందుకు? అశ్వత్థామ యెందుకు?

ఆ. వె. కర్ణుఁ గౌఁగిలింపఁ గలిగెడునో, పార్థు
జీవములు హరింపఁ జేకుఱెడునో;
కాల్వ లగుచుఁ దొరఁగుకన్నీటిచే, నభి
షేచనంబు నాకె చేసికొంటి. ౨౪.

(తెరలోఁ గలకలధ్వని చేసి) ఓహో! కౌరవబలప్రధానయోధులార! మమ్ముఁ జూచి భయపడి యిట్టెటు పాఱి పోయెద రేమి? దుర్యోధనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడో చెప్పుఁడు. (అందఱు నదరిపడి యాలకించు చుండఁగా సూతుఁడు తత్తఱపాటుతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూతు—దేవా!

తే. గీ. ఇరువు రొక్కరథం బెక్కి, యిందు నందు
నిన్ను నడుగుచు వచ్చుచు నున్నవారు;

అందరు—ఎవ రెవరు?

సూతు—కర్ణప్రాణంబుఁ బాపినఘాతుకుండు,
నుగ్రవృకకర్ముఁ డయిన వృకోదరుండు. ౨౫.

గాంధా—(భయముతో) బిడ్డా! ఇందుకుఁ జేయునది యేమి?

దుర్యో—అమ్మా! ఇదిగో! గద నాదగ్గఱనే యున్నదిగద!

గాంధా—హా! అదృష్టహీనురాలను నేను జచ్చితిని గదా బిడ్డా!

దుర్యో—అమ్మా! నీ విప్పుడు దైన్యపడకుము. సంజయ! సంజయ! నామముఖమును బోఁగొట్టు చెలికాండ్రు వచ్చినారు. ఈతల్లిదండ్రులను రథ మెక్కించుకొని పోయి, శిబిరమునఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ధృత—నాయనా! నీరిభావ మేమో తెలిసికొనియెద; క్షణమాత్రము నిలువ నిమ్ము.

దుర్యో—ఈతెలిసికొనుట కేమి? తండ్రీ! పొండి.

ధృత, గాంధా—(కొంచెము నడచి కూరుచున్నారు.)

[తరువాత రథారూఢు లయినభీమార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

భీము—ఓదుర్యోధనపరిజనులార! మీారు తొట్రుపాటుతో వెలవెలఁ బోవుచుఁ దిరిగెద రేల? మావలన వెఱవకుఁడు.

సీ. కపటంపుజూదంబు కల్పించినఖలుండు, లక్కయిల్ గాల్చిన మొక్కలీఁడు,
పాంచాలికొప్పును బైఁట దూల్చినగాలి, యట్టిట్టు గాని మహాభిమాని,
బానిసీలఁగఁ బాండుసూనులఁ గొనుపాపి, దుశ్శాసనప్రభృతులకు రాజు,
తులువ లౌనూర్గురు తోఁబుట్టువులయున్న, యంగరాజునకును బ్రాణసఖుఁడు,
నగుమహారాజుగారు మీాయధిపు లిప్పు
డెందుఁ గొలువున్నవారో మాకెఱుఁగఁ జెపుఁడ;
మేము పగచేత రా లేదు; మిన్న కతని
వదనమును జూచి పోవంగ వచ్చినాము. ౨౬.

ధృత—సంజయ! ఈక్రూరుని యెత్తిపొడుపు మహాదారుణముగా నున్నది గదా!

సంజ—తండ్రీ! వారిపట్ల కేపనిచేత మిగులు లేకుండఁ దమయప్రియము మంతయుఁ దీర్చుకొన్నారు. ఇప్పుడు మాటలచేత మనసు మరలఁ జేయుచున్నారు.

దుర్యో—సూతుఁడా! నే నీయిద్దఱయొద్దఁ గూరుచున్నా నని చెప్పు.

సూతు—చిత్తము. (పోయి) ఓభీమార్జునులారా! మహారా జదిగో నాయనగారితోడను నమ్మగారితోడను, నీమఱ్ఱిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

అర్జు—అన్నయ్యా? పుత్రశోకపీడితు లయినతల్లిదండ్రులను మనదర్శనముచేత మఱింత యడలఁ బెట్టుట బాగుండదు. పోవుద మనుగ్రహింపుము.

భీము—మూఢుఁడా! సదాచారము దాటఁ గూడునా? తల్లిదండ్రులు వంధనీయు లన్నమాట నీచెవి నెప్పుడు బడ లేదా యేమి? (దగ్గఱఁబోయి)

సంజయ! మా తాపితలకు మానమస్కారము దెలుపుము. కా దుండు. మేమే తెలిపెదము. (తేరు దిగినారు)

భీము—తమ్ముఁడా! నామకర్మములను దెలుపుకొనుచు గురులకు నమస్కరింప వలయును జుమీ!

అర్జు—(దగ్గఱఁబోయి) నాయనా! అమ్మా!

చ. అరులను నందఱం గెలుచు నంచును మీాసుతు లేని నమ్మిరో,
గరువముచేత నెవ్వఁడు జగం బఖిలంబు తృణీకరించెనో,
దురమున నట్టికర్ణుపసఁ దూల్చినపాండవమధ్యముండు, మీా
యిరువురు తల్లిదండ్రుల కిదే ప్రణమిల్లెడు భక్తితోడుతన్. ౨౭.

భీము—తే. గీ. కురుకుమారుల నెల్ల నుగ్గుగ నొనర్చి,
దుస్ససేనుని ఱొమ్మునెత్తురును బలిసి,
యిఁక సుయోధనుతొడలు ఛేదింప నున్న
భీముఁ డిదె మ్రొక్కుచున్నాఁడు పితల కిపుడు. ౨౮.

ధృత—దురాత్మా! వృకోదరా! శత్రువుల కపకారముఁ జేసినవాఁడవు నీవ మాత్రమే కావురా. క్షత్రకులంబు పుట్టిన దాదిగా వీరులు సమరమున జయాపజయంబులఁ బొందుచునే యున్నారు. ఏందు కీప్రతాపోక్తులచేత మ మ్మడలఁ బెట్టెదవు?

భీము—తండ్రీ! కోపపడకు.

ఉ. పాండవపత్నిఁ గృష్ణను భవత్సభ కీడిచి తెచ్చి, యామెయు
ద్దండరుషాగ్ని మ్రగ్గె మిడుతల్ బలె రాడ్గణ మంటిఁ గాని; నా
దండితనంబు మెప్పునకు దర్పముచేతను జెప్పఁ; దండ్రి! నీ
యుండవె పుత్రపౌత్రులు మహాద్భుతిఁ జేసెడి వెల్లఁ జూచుచున్.

దుర్యో—ఓరోరి మరుత్తనయ! ఏమిరా యిది? నింద్య మయినీకర్మమును వృద్ధరాజునొద్దఁ బొగడుకొనుచున్నావు?

మహాస్రగ్ధర. పసరంబుల్ నీకు నీకప్పతికిఁ గవలకున్, భార్య యాద్యూతదాసిన్;
బొసఁగన్ రారాజ సౌనామదలఁ గొని సభన్ ముందలం బట్టి నారీ
యసదృగ్వైరంబునం దాహతు లగున్నృపు లేయప్రియుల్ చెప్ప రా; నీ
పసఁ జూతున్, భూరిబాహాబలధసమదదుర్వారు నన్ గెల్వు మాజిన్. ౨౯.

ఆ! దురాత్మ! ఇదిగో! నీవు లేవురా. (క్రోధమునఁ జంపఁ బోవుచున్నాఁడు.)

ధృత—(పట్టుకొని కూరుచుండఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

భీము—(క్రోధము నభినయించుచున్నాఁడు.)

అర్జు—అన్నయ్యా! ఇప్పుడు క్రోధమున కేమి కారణము?

తే. గీ. పెద్దలము లప్రియం బేమి సేయ లేక,
పలుకు మాటలఁ జేయుచున్నాఁడు సుమ్మి;
ఘనతమ్ములు నూర్గురు నడవిఁ గలిసి,
దుఃఖమునఁ బ్రేలుకొను వీనితోడి దేమి? ౩౦.

భీము—ఓరోరి భరతకులకలంక!

తే. గీ. ఇప్పుడే పట్టి వధియించి, యేను దుస్స
సేను నొద్దకు నినుఁ బంప లేనె తులప,
మద్గదాకోటినిర్భిద్యమానయుష్మ
దస్థిశబ్దంబు విని గురు లడల రేని? 3౧.

మఱియు నోరిమూఢా!

ఉ. ఆఁడుది వోలె నీవు నెగు లశ్రుజలంబులఁ దీర్చుకొంట, పై
దోడు నురంబు వ్రచ్చుతఱి, దూఱముగా నిలుచుండి చూచుటల్,
బాహునృపుండ వీ వుసులు వాయవు; మీకుల మన్నతమ్మిలేఁ
దూఁడుల కేనుఁ గైనపటుదోర్బలభీముఁడు భీముఁ డల్గినన్. 33.

దుర్యో—దురాత్మా! భరతకులాధమ! ద్యూతదాస! పాండవపశువా! నీ వలె నేను వ్యర్థప్రలాపములను వచియింపఁ జాలనురా. మఱేమన్న—

తే. గీ. నాగదాదండమునను భిన్నంబు లైన
బొమ్మునెమ్ములు వెలభూషణమ్ము లగుచు;
యుద్ధమునఁ బెద్దనిద్దుర నొలుగు నిన్ను
నిపుడె నీసోదరులు చూచి యేడ్వఁ గలరు. ౩౪.

భీము—(నవ్వి) అటు లయిన నీవిషయమున మే మశ్రద్ధతో నుండ రాదు. ఇదిగో! విను నాప్రతిజ్ఞ.

మహాస్రగ్ధర. బెడిదంబౌ కేలుదోయిన్ బిఱబిఱను గదంబిట్టుగాఁ ద్రిప్పి యూరుల్
పొడిగా నిన్మోది, పాదంబును దల నిడుదుం బ్రొద్దుటం, జూడ జేఁడుల్;
కడిమిం ద్వన్ముఖ్యులం జక్కడఁచి గలదసృక్చందనం బానఖాగ్రం
బొడల న్నేఁ బూసికొం చభ్యుదయభయదభూసోజ్జ్వలన్మూర్తి నౌదున్. 3౫.

(తెరలో) ఓహో! భీమార్జునులారా! ఇదిగో! నిహతాశేషవిపక్షుచక్రుండును, నాక్రాంతపరశురామాభిరామయశోవిశాలుండును, బ్రతాపసంతాపితదిఙ్మండలస్థాపితస్వజనుండును, నజాతశత్రుండును, నగు దేవర యుధిష్ఠిరమహారాజుగారిట్టు లాజ్ఞాపించుచున్నారు.

ఇద్దఱు—మహారాజుగారే మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు?

[మరలఁ దెరలో]

చ. అనిఁ దెగువారియంగముల కాప్తు లొసంగుఁడి యగ్నిసంస్కృతుల్;
కనుఁగవనీళ్ళతోడ నుదకంబును బంధుల కిండు బాంధవుల్;
కనుఁడి హతప్రజాటవిని జ్ఞాతులకంకవిఖండితాంగముల్;
గొనకొని పార్థిదుతో రిపులఁ గ్రుంకిరి; సైన్యములన్ మరల్పుఁడీ.

ఇద్దఱు—మహారాజునాజ్ఞ నెఱవేఱుఁ గాక- (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(తెరలో) ఓరోరిగాండీవాకర్షణబాహుశాలీ! అర్జునా! అర్జునా! ఇప్పు డెటఁ బోయెదవురా.

కవిరాజవిరాజితము. విడిచితి నీవఱకు న్నిముఁ గెల్చెదువి ల్లిది, కర్ణుని పైపగచేఁ
నడవినిఁ బోలె విశారరణంబునఁ బౌరుషపరాక్రమ మయ్యెను మీ
కడిదము వీడినమద్గురుమూర్ధము నంటుట నెంచుచు వచ్చితి; ని
ప్పుడు దుపదాన్వయధు న్నరుఁ డాగురుపుత్రుఁడు ద్రుంపఁడె పాండవులన్?

ధృత—(విని సంతోషముతో) అబ్బాయీ! దుర్యోధన! ద్రోణవధపరిభవప్రోద్దీపితక్రోధానలుండును, దండిరకంపెను బరాక్రమవంతుండును, శిక్షావంతుండును, నమరసమానుండును నగు నశ్వత్థామ యిదిగో! వచ్చుచున్నాఁడు; నీవీతని కెదురుగ పోయి సంభావింపుము.

గాంధా—కుమారా! ఈమహాభాగున కెదురు పొమ్ము.

దుర్యో—నాయనా! అమ్మా! కర్ణునిచావు గోరినయీవృథాయోధునశస్త్రబలభరునితో నేమి ప్రయోజనము?

ధృత—కొడుకా! ఈసమయములో నిటువంటిపరాక్రమవంతులకు వెగటుగా మాటలాడఁ గూడదు.

[అశ్వత్థామ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

అశ్వ—జయతుజయతు కౌరవేశ్వరః.

దుర్యో—(లేచి) గురుపుత్ర! ఇటు కూరుచుండుము. (కూరుచుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—రాజా! కౌరవేశ్వర!

తే.గీ. కర్ణముల కింపుగాఁ బల్కి, కర్ణుఁ డాజి
యందుఁ జేసినపని, తెల్ల మయ్యెఁ గాదె?
ద్రౌణి యిప్పు డధిజ్యశరాసుఁ డగుచు
వచ్చె; నీవైరులను దాఁకు? వగవ కింక. ౩౮.

దుర్యో—(అసూయతో) ఆచార్యపుత్ర!

ఆ.వె. అంగరాజు చచ్చినంతట గద నీవు
యుద్ధ మొనరఁ జేయ నుండినావు;
నేను జచ్చువఱకు నీవు ప్రతీక్షింపు;
కర్ణునకును నాకుఁ గలదె వేఱు? ౩౯.

అశ్వ—ఏమి? ఇప్పటికిని గర్ణునియందుఁ బక్షపాతమును, మాయెడలఁ దిరస్కారమునా? రాజా! కౌరవేశ్వర! తథాస్తు. (నిష్క్రమించెను.)

ధృత—కుమారా! నీ కిది యేమి వెఱ్ఱి? ఈసమయములో నంతమహాభాగుఁ డయినయశ్వత్థామకు, నీవు పుల్లవిఱుపుమాటలచేత మనసు విఱుగఁ జేసితివి.

దుర్యో—ఇతని కేమి యప్రియము? నే నసత్యము పలికినాఁడనా? ఇది నాకుఁ గ్రోధస్థానము గా దేమి? చూడుము.

చ. ధనువులు పూనురాజులకుఁ దల్ప నశక్యపుఁబేర్మివాని, నీ
కొనరినభాగ్యదోషమున యుద్ధమునం దెగినట్టివాని, నిం
దన మొనరించి, నాయెదుర, నాప్రియమిత్రుని, నంగరాజు; న
ర్జునునకు ద్రోణపుత్రునకుఁ, జూడ విశేష మదేమొ చెప్పుమా. ౪౦.

ధృత—నాయనా! నిన్ననవలసిన దేమి? భరతకులమున కిది యవసాన సమయము. గాంధారీ! మందభాగ్యుఁడను నే నిప్పు డేమి చేయుదును? (ఆలోచించి) కానీ. సంజయా! భారద్వాజుఁ డయినయశ్వత్థామతో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము.

చ. తడవుగ వీనితోఁ గుడుచు స్తన్యము నేమఱినాఁడవయ్య? నీ
వ్రడలను బ్రోఁక, నాపలువయిన్ బుర దయ్యెను నీదుబాల్యమం
దుడుగనిభ్రాతృదుఃఖముననో, చిరమైత్రినో, వ్యత్యయంబుగా
నుడివినవీనిచో, గురుతనూభవ! పెంపకుమయ్య క్రోధమున్. ౪౧.

సంజ—చిత్తము. (లేచుచున్నాఁడు.)

ధృత—మఱియు నిట్లని కూడ వచియింపుము.

చ. అనృతము వించు నీజనకుఁ డట్టులు శస్త్రము నుజ్జగించుటన్,
గనుఁగొన నంతవానికిని గల్గినతాదృశ మానవజ్ఞ యున్,
దనయుఁడ వైననీదుబలదర్పములుం, దలపోసితే, సుయో
ధనుపలు కెంతువా? ప్రతివిధానము సేయుదు గాక ద్రోణజా! ౪౨.

సంజ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—సూతుఁడా! మాయుద్ధరథమును సన్నద్ధము సేయుము.

సూతు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ధృత—గాంధారీ! మన మీలాగున మద్రాధిపతి యయినశల్యునివిడిదికిం బోవుదము. అబ్బాయీ! నీవు నిట్లు చేయుము. (చెవిలో) ఈలా గీలాగు. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశశ్రీరసీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల
సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ
రాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ బంచమాంకము.

*

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

వేణీసంహారనాటకము.

షష్ఠాంకము.

[తరువాత నాసనస్థుఁ డయి ధర్మరాజును, ద్రౌపదియుఁ, జేటియుఁ, బురుషుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

యుధిష్ఠిరుఁడు—(విచారముతో నిట్టూర్పు విడిచి)

ఉ. ఎట్టకో భీష్మసాగరము నీఁదియుఁ, ద్రోణమహాగ్ని నార్చియుఁగ్,
గట్టిఁడికర్ణపన్నగము గాసిలఁ జేసియు, శల్యుఁ గూల్చియుఁగ్,
గట్ట! యొకింత తక్కువగఁ గాంచుజయంబున, మాకు నెల్ల ని
ష్పట్టున, భీముసాహసపుఁబల్కున జీవితశంక పుట్టెఁగా! ౧.

ద్రౌపది—(కన్నీళ్లతో) మహారాజా! పాంచాలిచేత నని యెందు కనరు?

యుధి—ద్రౌపదీ! నాచేతనే సుమీ! (పురుషునిఁ జూచి) బుధక!

పురు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—నీవు పోయి సహదేవునితో నిట్లు చెప్పుము. భీమసేనుండు క్రోధావేశంబున "నే నీదినంబునఁ దప్పక సుయోధనుని వధించెదను; లేకున్న నేను జచ్చెద" నని, చేసినదారుణప్రతిజ్ఞను దెలిసికొని, మహాభిమాని యయిన దుర్యోధనుఁడు మాయ మయ్యెను. కావున వానిజాడ నెఱింగి వచ్చుటకు, మిక్కిలి నిపుణ మయినబుద్ధి గలిగినట్టియు, నయ్యయికండువుల నెఱింగినట్టియు, భక్తివిశ్వాసములు గలిగినట్టియు సచివులు, తప్పటలతోఁ జాటించుచు, శమంతపంచకమునఁ జరింప వలయును; దుర్యోధనుజాడఁ దెలిసి వచ్చినవారికి, ధనము మొదలుగాఁ గలపసద్ధనంబు లీయఁబడు నని, స్పష్టముగాఁ దెలుప వలయును.

మఱియు—

సీ. నీళ్ళజాడలు దీయ నేర్పుజాలరు లూఁబిసెలలఁ దిసుకల సొమ్ముక వలయు;
నల్లిబిల్లిగఁ దీఁగె లల్లుడొంకల లేఱుఁగొల్లలు పొదలఁ గన్గొనఁగ వలయు;

నిజపరచరణాంక నిపుణు లౌ నెఱుకలు వ్యాఘ్రాదిభవులయందు వెదుక వలయు;
తంత్రజ్ఞు లైనమేల్ప్రాణిపఘులు జడదారివేసాల మునులొద్ద నేదుక వలయు;

పురు—దేవా! చిత్తము.

యుధి—మఱియు నిట్లని కూడఁ జెప్పుము.

తే.గీ. అలుకుచు రహస్యమున మాటలాడువారి,
సుప్తులను, రోగులను గూడఁ, జూడ వలయుఁ;
బులుఁగులయెలుంగు, మృగములకలఁత, రాచ
కఱుతునడుగులు, నడవిలో నెఱుఁగ వలయు. ౨.

పురు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మరల వచ్చి సంతోషముతో) దేవా! పాంచాలకుఁడు వచ్చినాఁడు.

యుధి—శీఘ్రముగాఁ దీసికొని రా.

పురు—(నిష్క్రమించి పాంచాలకునితో మరల వచ్చి) ఇదిగో! రాజుగారు; సన్నిధికిం బొమ్ము.

పాంచా—(సమీపించి) దేవా! జయముజయము. దేవరకును దేవేరికిని బ్రియముఁ దెలుప వచ్చితిని.

యుధి—భద్ర! పాంచాలక! దురాత్ముఁ డయినయాకౌరవాధమునిజాడ, యేమయినఁ దెలిసినదా యేమి?

పాంచా—దేవా! జాడమాత్రమే గాదు; దేవీకేశాంబరాకర్షణమహాపాతకహేతుభూతుం డగునాదురాత్ముఁడే తెలిసికోఁబడెను

యుధి—(సంతోషముతోఁ బాంచాలకునిఁ గౌఁగిలించుకొని) భద్ర! మేలు మేలు! ప్రియ మెఱింగించితివి. మఱి కంటి కగపడినాఁడా?

పాంచా—దేవా! యుద్ధమున కగపడినాఁడా యనుండు.

ద్రౌప—(భయముతో)ఏమి నానాథుఁడు సమరగోచరుఁ డై యున్నాఁడా?

యుధి—(సంశయముతో) నిజముగా మాతమ్ముఁడు యుద్ధములోనే యున్నాఁడా?

పాంచా—మహారాజుగారితో నేను మఱియొకలాగు మనవి చేసికొందునా?

యుధి—తే.గీ. కారణము లేక యే మది కలఁతపడుచు,
న్మారక వివేకహీనత నొందు చుండె;

గదను ధరియించుభీముని విక్రమ మెఱిఁగియు,
సందియముఁ బొందుచున్నాను జయమునందు. ౩.

(ద్రౌపదిసంకఁ జూచి యామె మోమునుండి కన్నీళ్ళు దుడిచి వేయుచు) ఓసుక్షత్రియురాలా!

చ. గురువులు బంధువుల్ నృపతికోట్లు గనన్, మనకైననాఁటి దు
ష్పరిభవ ముత్తరింప నిరుపద్ధతు లున్నవి; యెవ్వి యన్న, సుం
దరి! మన మైన నందఱముఁ దప్పక ప్రాణము పాయఁగా వలెన్;
గురుకులపాంసనుం డయిన, గొబ్బునఁ జావ వలెన్ రణంబునన్. ౪.

అయినను సందేహ మెందుకు?

తే.గీ. ప్రతిన చెడు నేమొ యని, భయపడుచు నున్న
యమ్మహావీరుచే నిశ్చయముగఁ జచ్చు,
నిండుఁగొలువున నీతలవెండ్రుకలను
బట్టి, నిన్నీడిపించిన పాపపశువు. ౫.

పాంచాలకా! చెప్పు చెప్పు. ఆదురాత్ముఁ డెట్లు లగపడెను? ఇప్పు డెక్కడ నేమి జరుగుచున్నది?

పాంచా — దేవా! దేవీ! చిత్తగింపుఁడు. దేవరవారిచేత నట్లు మద్రేశుం డయినశల్యుండు దెగుటయు, శకునిశలభంబు సహదేవానలంబునం బడి భ్రుగ్గుటయుఁ, దక్కినకొలఁదిపాటిజోదులు, తమదళవాయిచావును జనములయాక్రందనమును జూచి, రణరంగమునకుఁ దొలంగి పోవుటయు, మనసైన్యంబులు శత్రుపరాజయంబు గాంచి పొంగుచు, విచిత్రపరాక్రమంబున ధృష్టద్యుమ్నాధిష్ఠితంబు లయి యుండుటయుఁ, గృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు విచ్చు మొగ్గవుటయు నాలోకించి, దురాత్ముఁ డక్కౌరవాధముఁడు బెంగగొని, భీమసేనునిదారుణప్రతిజ్ఞకు నడలి యెక్కడనో యడఁగి పోయెను.

యుధి — ఛీ! యేమి పని చేసెను? తరువాతఁ దరువాత?

ద్రౌప — ముందుసంగతి చెప్పు.

పాంచా — దేవా! దేవీ! అవధరింపుఁడు. తరువాత భీమార్జును లిద్దఱును, వాసుదేవాధిష్ఠితం బయినరథం బెక్కి, శమంతపంచకమంతటను వెదకిరి; గాని వానిజాడ కొంచె మయినను దెలియ రాదయ్యెను. పిమ్మట మాబోఁటిభృత్యు

లు దైవమును దలంచి శోకించుచుండిరి. అర్జునుం డుస్సు రని వేఁడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచుండె. వర్షాకాలమున నంధకారబంధుర మగురాత్రివేళఁ, దళతళ మని యెడమెఱుంగులతెఱంగున వెలింగెడుపింగళేక్షణంబుల, భీమసేనుండు నిజగదాదండంబును బ్రజ్వలింపఁ జేయుచుండె. భగవంతుఁ డయినకృష్ణుండు విధిచెయ్వుల దూఱుచుండె. అట్టిసమయంబున నొకానొకపురుషుండు, తనచేత మాంసభారమును బట్టుకొని, క్రొత్తగాఁ జంపినమృగమునెత్తుటం జొత్తిల్లినకాళ్ళతోడను, గట్టుఁబట్టతోడను, బరుగుపరుగున వగర్చుకొనుచు భీమసేనునిసన్నిధికి వచ్చి, నిట్టూర్పులసందడిని సగముసగము వినఁబడియెడునక్షరములచేత నూహింపఁ దగినమాటలతో, నిట్లు విన్నవించెను. దేవా! ఈచేరువ నొకమహాహ్రదంబుతీరంబున, మడుఁగులో డిగినయడుగులజాడలు రెండు గనంబడుచున్నవి. అం దొకటి నీళ్ళనుండి వెడలి వచ్చినట్లున్నది. రెండవది యట్లు గాదు. మీఁద దేవరచిత్తము. అనుటయు మే మందఱముఁ దొందరగా బయలుదేఱి, యామడువుఁ జూపుటకు నప్పురుషుని ముందుంచుకొని పోయితిమి. అనంతర మారెండవపదపద్ధతి దుర్యోధనుని దగుట నిరూపించి భగవంతుండు కృష్ణుం డిట్లనియె. ఓవృకోదర! దుర్యోధనుఁడు జలస్తంభవిద్య నెఱుంగును గదా. దానం జేసి నిశ్చయముగా నీకు జడిసి, వాఁ డీమడువున దాఁగి యున్నవాఁడు, అనిన నబ్బలానుజునిమాట విని యుబ్బి, దిక్కు లెల్లం బూరటిల్ల, మొసళ్ళు మొదలయినజలజంతువులు తల్లడిల్ల, మడువంతయుఁ గలఁగి పోవ, భీమసేనుండు భీకరంబుగఁ బెద్దబొబ్బ పెట్టి యిట్లనియె. ఓరోరి వృథాప్రఖ్యాపితాలీకపౌరుషాభిమానీ! పాంచాలరాజతనయాకేశాంబరాకర్షణమహాపాతకీ! ధార్తరాష్ట్రాపసదా!

చ. పొడమితి విందువంశమునఁ; బూనితి విప్పటికి న్మహాగదన్;
విడువక దుస్ససేనునులివెచ్చని నెత్తురు ద్రావుశత్రు నన్
గడు నిరసించి తెట్లు మధుకైటభవైరినె ధిక్కరించి తి
ప్పుడు పసరంబ! పంకమున మున్గి యడంగితి నాకు జంకుచున్. ౬.

మఱియు నోరిమానధనా! కౌరవాధమా!

ఉ. కౌరవనిష్కుటంబు లొగిఁ గాంతులు చచ్చి, విముక్తకేశవి
స్తారము లౌట, నాకతన ద్రౌపదికోపమహానలంబు చ
ల్లారెను; దుస్ససేనుహృదయంబున నెత్తురు ద్రావఁ జూచి, యో
మారుతి నేమి చేసి తిది మానము చంపుకొనంగ వేళయే? ౭.

ద్రౌప—నాథా! నీవు మరల వచ్చి నాకంటఁ బడితివేని నాకోపము తీఱినట్టే.

యుధి—ద్రౌపదీ! యీసమయమున నమంగళములను నోట రానీయఁ గూడదు. భద్ర! తరువాతఁ దరువాత?

పాంచా—దేవా! తరువాత నివ్విధంబునఁ బలుకుచు, వృకోదరుండు వీర్యక్రోధోద్ధతుం డయి, భీషణగదాదండంబును బిఱ్ఱబిఱ్ఱం ద్రిప్పుచు, నువ్వెత్తుగ లోన నుఱికి, యుల్లంఘితతీరంబును, నుత్పన్ననలినంబును, నున్మూర్ఛితగ్రాహంబును, నుద్భ్రాంతసమస్తశకుంతంబును నయి, యమ్మహాహ్రదంబంతట సుడిగుండములు పడునట్లు భయంకరముగా నీరంతయుఁ గలిచి వేసెను.

యుధి—భద్ర! అట్లయినను వెలువడ లేదు గదా?

పాంచా—దేవా! యెట్లు వెలువడకుండును?

చ. పెలుచ భుజంబులం జఱచి, భీముఁడు పెన్మడువుం గలంచినన్,
బలుఁదఱిఁగొండకవ్వమునఁ బాల్కడలిన్ మును గాలకూటముం
బలె, నాకమ్మాలనుండి కురుపాంసనుఁ డుత్కటకోపపావకో
జ్జ్వలితవిస్ఫులింగములు; సత్వరుఁడై వెడలెన్ హ్రదంబునన్. ౯.

యుధి—సుక్షత్రియా! మేలు మేలు!

ద్రౌప—యుద్ధమునకు వచ్చినాఁడా లేదా?

పాంచా—అట్టు లాజలాశయంబునుండి వెలికి లేచి, యురుఁగరంబులఁ దేనుగదను బిఱ్ఱబిఱ్ఱం ద్రిప్పుచు, దుర్యోధనుం డిట్లనియె. వృకోదరా! నీభయంబున నేను డాఁగితి నని సమర్థించుకొనుచున్నావా? మూఢుఁడా! పాండుపుత్రులను జంపకుండఁ బరులకంటం బడుటకు సిగ్గుపడుచు, బడలిక దీర్చుకొనుటకుఁ బాతాళమునకుఁ బోయి యుంటిని. అను చుండునంతలోఁ, గృష్ణార్జును లిద్దఱును బోయి, నీళ్ళలో గదాయుద్ధము సేయఁగూడ దని, భీమదుర్యోధనుల నొడ్డునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి.

అప్పుడు కౌరవనాథుండు గూరుచుండి, తనచేతిగదను గ్రిందఁ బెట్టి, చచ్చి పోయిననూఱుగురుతమ్ములయు, వాజివారణవీరభటులయుఁ, గళేబరంబులను, గాకులును గ్రద్దలును రాబందులును నక్కలును కుక్కలును పీకికొని తినుచుండుటచేత బీభత్సంబైనదియు, దుర్యోధనబలంబు పేరు మాసినదియు, మనవీరులసింహనాదములకతమ్మున నిష్ఠురంగా మొరసెడురణతూర్యములచేత నం

కులమయినదియు, దనచుట్టములం దొక్కఁడయిన లేనిదియుఁ, బగవారిబంధువులతో నిండి యున్నదియు, నగుకౌరవయుద్ధరంగంబును దేఱి పాఱం జూచి, యోరోరా జెస్సురని వేఁడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచుండె.

యుధి—తరువాతఁ దరువాత?

పాంచా—దేవా! అయ్యవసరంబున వృకోదరుం డిట్లనియె. ఓయి కౌరవరాజా! బంధుజనమును గూర్చి దైన్యపడుటచే నేమి ప్రయోజనము? పాండవులు సమర్థులు, నే నసహాయుఁడ నని, విషాదంబు నొందకుము.

తే.గీ. నీవు యుద్ధంబు సేయ, మా యేవురందు
నిచ్చ వచ్చినవానిని నేలుకొనుము;
కవచము ధరించి, వలయు కైదువులు గొంచు;
సలుపు మాతనితో రణోత్సవము నేఁడు.

అనుపలుకు లాలించి యాకురురాజు, కొంచెము గన్నీటితోఁ గూడుకొనినచూపును భీమార్జునులమీఁద నిలిపి యిట్లనియె.

ఆ.వె. కర్ణు, దుస్ససేనుఁ, గడతేర్చినట్టిమీ
యిరువురును, సమాను లిపుడు నాకు;
నప్రియుండ వయిన, నతిసాహసుండ వౌ
నీవ, ప్రియతముండ వెంచ ననికి. ౧౦.

అని లేచి పరస్పరక్రోధాక్షేపపరుషవాక్కలహప్రసారితఘోరసంగ్రాములై భీమదుర్యోధనులు, నిజభుజాదండంబుల విచిత్రగదాపరిఘంబులు శోభిల్ల, మండలప్రచారంబుల విహరించుటకు నారంభించిరి. అంత నేనును భగవంతుం డయినచక్రాయుధునిచే దేవరయొద్దకుఁ బంపఁబడితిని. మహానుభావుం డయిన దేవకీనందనుండు మీతో నిట్లు మనవి చేయుమనియె. భీమసేనుం డపర్యాపితప్రతిజ్ఞుం డగుటయు, దుర్యోధనుండు విచ్చుమొగ్గగుటయుఁ జూడ, మాకు మిక్కిలి విషాదంబు గలిగినది. ఇంక నిప్పుడో, భీమసేనునిచేత సుయోధనుండు చిక్కినాఁడు గావున, నిష్కంటకం బయినయీభూతలం బంతయు నీ వేలుకొమ్ము. అభ్యుదయోచితంబు లగు ననవరతమంగళసమారంభంబులు సమకట్టింపుము. సందేహము వలదు.

మ. తగ నింపన్వలె రత్నకుంభములు తీర్థద్రవ్యాభిషేకార్థమై;
మిగులం బండువు సేయఁగా వలెను బేరిం ద్రౌపదీవేణికిన్

జగతీక్షత్రతరుచ్ఛిదాపరశుభాస్వత్పాణి యారాముఁడున్,
మొగిఁ గ్రుద్ధుం డగుభీముఁడున్, సమరముం బూనంగ జం కేటికిన్?

ద్రౌప—త్రిభువనాధినాథుం డగుదేవుం డిట్టు లానతిచ్చుచుండ, మఱి యొకలాగేల జరుగును?

పాంచా—ఇది కేవల మయ్యసురాంతకుని యాశీర్వచనము కాదు; ఆదేశమే.

యుధి—భగవంతుం డగునమ్మహాత్మునిసందేశమున కెవ్వఁడు సంశయించును? ఎవఁడురా అక్కడ?

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—దేవకీనందనుం డయినదేవునిప్రసాదంబున, భీమునివిజయమంగళాశంసార్థంబుగాఁ, దదుచితసమారంభముల సమకట్ట వలయును.

కంచు—చిత్తము దేవా! (ఉత్సాహముతో నడచి) ఓహో! సంవిధాతృపురస్సరు లగునంతఃపురదౌవారికులారా! యథాప్రధానంబుగా మీ రందఱు వినుండు. భుజబలపరిక్షేపోత్తీర్ణకౌరవపరీభవసాగరుండును, నిర్వ్యూఢదుర్ధరప్రతిజ్ఞాభరుండును, సుయోధనానుజశతోద్ధూననప్రభంజనుండును, ప్రభంజనతనయుండును, బలవంతుండును, దుశ్శాసనోరుస్థలవిదళననరసింహుండును, దుర్యోధనోరుస్తంభభంగవినిశ్చితవిజయుండును నగువృకోదరునికి, విజయమంగళంబుల సమకట్టవలయు నని, స్నేహపక్షపాతిమానసంబున నిదిగో! దేవర యుధిష్ఠిరమహారాజుగా రాజ్ఞాపించుచున్నారు.

(ఆకాశమందు)—ఏ మంటిరి? అంతట నధికతరముగా సమకట్టియున్నామే. నీవు చూడవా యేమి యనుచున్నారా?

కంచు—నాయనలారా! మేలుమేలు! చెప్పకయే మేలు చేయుట మనోగతం బయినస్వామిభక్తిని వెల్లడించును గదా!

యుధి—ఓయిజయంధర!

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—నీవు పోయి, మాకు మేలువార్త దెచ్చినయీపాంచాలకునిఁ బహుధనంబులఁ బరితోషపెట్టుము.

కంచు—చిత్తము దేవా! (పాంచాలకునితో నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—మహారాజా! హృదయేశుఁ డయినభీమసేనుఁడు మరల నద్దురాత్మునితోడ "మాయేవురయందు నిచ్చవచ్చినవానిని నేఁగొను"మని యెందు నిమిత్త మనెను? ఒకవేళ వాఁడు మాద్రీసుతు లిద్దఱిలో నొకనిఁ గోరుకొని, యాతనితో సమరంబు సేయఁ బూనిన, మహోపద్రవంబు సంభవిల్లును గదా!

యుధి—ద్రౌపదీ! ఆజరాసంధపరిపంథితాత్పర్య మిది; సకలబంధువులును, వీరభటులును జచ్చిపోయి, పదునొకం డక్షౌహిణులసేనలకుఁ, గృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు ముప్పురు మాత్రమే మిగిలిరి; కావున, దుర్యోధనుం డిప్పుడు బంధురహితుండును, శరీరమాత్రవిభవుండును నయి, యున్నవాఁడు. అందుచేత నొకవేళ, నభిమానమును వదలి పెట్టి శస్త్రసన్యాసము పుచ్చుకొనినను, దపోవనము ప్రవేశించినను, బితృముఖంబున సంధిని గోరినను, సకలరిపులను జయింతు నని పూనినతనప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱ కుండు నని యెంచి, వానికిఁ గొంచెమాస పుట్ట, నట్లు వచియించెను. పాండవు లయిదుగురలో, నొకనితోడ నయిన యుద్ధము సేయుటకు, దుర్యోధనుఁడు చాలఁడు సుమీ. అయినను వృకోదరునకే వీనితోడ గదాయుద్ధము కావలయు నని నేను దలంచుచున్నాను. ఓసుక్షత్రియురాలా! చూడు.

మ. అలుకన్ వెన్గదఁ బూనుభీమునికి సత్యం బీక్షింపం డాజిలోఁ;
బలరామోపముఁ డాసుయోధనుఁ డనిన్, బ్రాంచద్గదాకౌశలిన్;
గలుగున్ భద్రము ధార్తరాష్ట్రనలినీగంధేభుఁ డౌకుఱ్ఱకున్;
దలఁతున్ భీమునికే సుయోధనునితోఁ; దర్కింప నే నొండ్లకున్.

(తెరలో) ఓహో! దప్పిగొంటిని దప్పిగొంటిని. కొంచెము నీళ్ళును నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావింప వలయును.

యుధి—(విని) ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—అ దేమో తెలిసికొని రా.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి)

కంచు—దేవా! వడగొట్టి యొకయతిథి వచ్చి యున్నాఁడు.

యుధి—శీఘ్రముగాఁ దీసికొని రా.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తరువాత మునివేషధారి యయిన చార్వాకుఁ డనెడు రాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాక్ష—(తనలో) నేను దుర్యోధనుని మిత్రుఁడ నయినందుకుఁ, బాండవుల నెట్లయిన వంచింప వలయును. (ప్రకాశముగా) దప్పిగొంటిని దప్పిగొంటిని కొంచెము నీళ్ళును నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావింప వలయును. (రాజును జేరుచున్నాఁడు.) (అందఱు లేచి నిలుపఁబడుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నను.

రాక్ష—ఇది సముదాచారమునకు వేళ గాదు. కొంచెము జల మిచ్చి నన్ను సంభావింపుము.

యుధి—మునీంద్రా! మీ రీయాసనమునఁ గూరుచుండుఁడు.

రాక్ష—(కూరుచుండి) మీరు కూడ మీమీస్థలములఁ గూరుచుండుఁడు.

యుధి—ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[బంగారుగిండి చేతఁ బట్టుకొని కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ఇదిగోఁ! జల్లనిపరిమళోదకముచేతఁ బూర్ణ మయిన భృంగారము. ఇది దాహము పుచ్చుకొనుటకుఁ బంచపాత్రము.

యుధి—మునీంద్రా! నీరువట్టును దీర్చుకొండి.

రాక్ష—(కాళ్ళు గడుగుకొని యాలోచించి), ఓహో! నీవు క్షత్రియునివలె గున్నావు;

యుధి—దేవరవారు చక్కగా నెఱింగితిరి; నేను క్షత్రియుండనే.

రాక్ష—ప్రతిదినము నూరక పోరాడుచు, స్వజనవినాశము చేసికొనెడు మీనీళ్లు మొదలగునవి, పరిగ్రహింపఁ గూడదు. కాని. ఈనీడచేతను, సరస్వతీనదిలోనితరంగములను స్పృశించి వీచెడుచల్లగాలిచేతను, నేను శ్రమము దీర్చుకొనియెదను.

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! విసనకఱ్ఱతో మహర్షికి విసరవే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

రాక్ష—పూజ్యురాలా! మాయెడల నిట్టియుపచారము లనుచితములు గదా!

యుధి—మునీంద్రా! మీ కెందుచేత నింతయలసట గలిగినది?

రాక్ష—ఓయీ! వటుజనసులభ మయిన వేడుకచేతఁ, బూజ్యు లయిన క్షత్రియోత్తములద్వంద్వయుద్ధమును జూచుటకయి, శమంతపంచకమునఁ దిరుగు

చుండి, యర్జునసుయోధనుల కగుగదాయుద్ధము నవలోకించి, బలవత్తర మయిన యాశరదాతపతైక్ష్ణ్యంబున కోర్వ లేక, యుద్ధము ముగియకుండనే చక్క వచ్చితిని.

అందఱు—(విషాదమును బొందుచున్నారు.)

కంచు—మునీంద్రా! ఆలాగు కాదు. భీమసుయోధనుల కని చెప్పుఁడు ఓ

రాక్ష—(అసూయతో) ఆ! సంగతి తెలియనివాఁడవు, నన్నెట్లు లాక్షేపించెదవు?

యుధి—మునీంద్రా! చెప్పండి చెప్పండి.

రాక్ష—క్షణమాత్రము విశ్రమించి నీ కంతయుఁ జెప్పెదను; కాని యీముసలివానికిఁ జెప్పను.

యుధి—చెప్పండి. ఏమి? అర్జునసుయోధనులకే?

రాక్ష—అర్జునసుయోధనులకగుగదాయుద్ధమని నే నీవఱకే చెప్పియుంటిని.

యుధి—భీమసుయోధనులకుఁ గాదా?

రాక్ష—అది యింతకు మునుపే జరిగి పోయినది.

[యుధిష్ఠిరుఁడును, ద్రౌపదియు మూర్ఛిల్లుచున్నారు.]

కంచు—(నీళ్ళుచల్లి) దేవా! దేవీ! ఊఱడిల్లుఁడు.

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఇద్దఱు—(తెలివిని బొందుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! ఏమి చెప్పితిరి? భీమసుయోధనులకు గదాయుద్ధ మింతకు మునుపే జరిగి పోయిన దేమి?

ద్రౌప—స్వామీ! ఏమో చెప్పండి. అంతకు మునుపే జరిగి పోయినదా?

రాక్ష—కంచుకీ! వీ రిద్దఱు నెవరు?

కంచు—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈయన యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈమె ద్రౌపదీదేవి.

రాక్ష—హా! ఘాతుకుఁడ నయిన నేను దారుణ మయినసంగతి నుపక్రమించితిని గదా!

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! భీమసేన! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—ఇప్పుడు చెప్పిన దే మున్నది?

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

[తరువాత మునివేషధారియయిన చార్వాకుఁడనెడు రాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాక్ష—(తనలో) నేను దుర్యోధనునిమిత్రుఁడ నయినందుకుఁ, బాండవుల నెట్లయిన వంచింప వలయును. (ప్రకాశముగా) దప్పిగొంటిని దప్పిగొంటిని కొంచెము నీళ్ళను నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావింప వలయును. (రాజును జేరుచున్నాఁడు.) (అందఱు లేచి నిలుచఁబడుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

రాక్ష—ఇది సముదాచారమునకు వేళ గాదు. కొంచెము జల మిచ్చి నన్ను సంభావింపుము.

యుధి—మునీంద్రా! మీ రీయాసనమునఁ గూరుచుండుఁడు.

రాక్ష—(కూరుచుండి) మీరు కూడ మీమీస్థలములఁ గూరుచుండుఁడు.

యుధి—ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[బంగారుగిండి చేతఁ బట్టుకొని కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ఇదిగోఁ! జల్లనిపరిమళోదకముచేతఁ బూర్ణ మయిన భృంగారము. ఇది దాహము పుచ్చుకొనుటకుఁ బంచపాత్రము.

యుధి—మునీంద్రా! నీరువట్టును దీర్చుకొండి.

రాక్ష—(కాళ్ళు గడుగుకొని యాలోచించి), ఓహో! నీవు క్షత్రియుని, లాగున నున్నావు;

యుధి—దేవరవారు చక్కగా నెఱింగితిరి; నేను క్షత్రియుండనే.

రాక్ష—ప్రతిదినము నూరక పోరాడుచు, స్వజనవినాశము చేసికొనెడు మీనీళ్లు మొద లగునవి, పరిగ్రహింపఁ గూడదు. కాని. ఈనీడచేతను, సరస్వతీనదిలోనితరంగములను స్పృశించి వీతెంచెడుచల్లగాలిచేతను, నేను శ్రమము దీర్చుకొనియెదను.

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! విసనకఱ్ఱతో మహర్షికి విసరవే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

రాక్ష—పూజ్యురాలా! మా యెడల నిట్టియుపచారము లనుచితములు గదా!

యుధి—మునీంద్రా! మీ కెందుచేత నింతయలసట గలిగినది?

రాక్ష—ఓయీ! వటుజనసులభ మయిన వేడుకచేతఁ, బూజ్యు లయిన క్షత్రియోత్తములద్వంద్వయుద్ధమును జూచుటకయి, శమంతపంచకమునఁ దిరుగు

చుండి, యర్జునసుయోధనుల కగుగదాయుద్ధము నవలోకించి, బలవత్తర మయి, నయీశరదాతపతైక్ష్ణ్యంబున కోర్వ లేక, యుద్ధము ముగియ కుండఁగనే చక్కఁ వచ్చితిని.

అందఱు—(విషాదమును బొందుచున్నారు.)

కంచు—మునీంద్రా! అలాగు కాదు. భీమసుయోధనుల కని చెప్పుఁడు?

రాక్ష—(అసూయతో) ఆ! సంగతి తెలియనివాఁడవు, నన్నెట్టు లాక్షేపించెదవు?

యుధి—మునీంద్రా! చెప్పుండి చెప్పుండి.

రాక్ష—క్షణమాత్రము విశ్రమించి నీ కంతయుఁ జెప్పెదను; కాని యీముసలివానికిఁ జెప్పను.

యుధి—చెప్పుండి. ఏమి? అర్జునసుయోధనులకే?

రాక్ష—అర్జునసుయోధనులకగుగదాయుద్ధమని నే నీవఱకే చెప్పియుంటిని.

యుధి—భీమసుయోధనులకుఁ గాదా?

రాక్ష—అది యింతకు మునుపే జరిగి పోయినది.

[యుధిష్ఠిరుఁడును, ద్రౌపదియు మూర్ఛిల్లుచున్నారు.]

కంచు—(నీళ్ళుచల్లి) దేవా! దేవీ! ఊఱడిల్లుఁడు.

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఇద్దఱు—(తెలివిని బొందుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! ఏమి చెప్పితిరి? భీమసుయోధనులకు గదాయుద్ధ మింతకు మునుపే జరిగి పోయిన దేమి?

ద్రౌప—స్వామీ! ఏమో చెప్పుండి. అంతకు మునుపే జరిగి పోయినదా?

రాక్ష—కంచుకీ! వీ రిద్దఱు నెవరు?

కంచు—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈయన యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈమె ద్రౌపదీదేవి.

రాక్ష—హా! ఘాతుకుఁడ నయిన నేను దారుణ మయినసంగతి నుపక్రమించితిని గదా!

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! భీమసేన! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—ఇప్పుడు చెప్పిన దేమున్నది?

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

యుధి—(కన్నీళ్ళతో) బా[illegible]ణోత్తమా!

తే.గీ. పదము సందిగ్ధముగ నుంటఁబట్టి, యిట్లు
తీవ్రదుఃఖంబుఁ బొందు యుధిష్ఠిరుండు;
భీమునిశ్చితవార్తను వినినపిదపఁ,
బ్రాణములఁ బాసి సౌఖ్యంబు పడఁగలండు. ౧౩.

రాక్ష—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఇదే నాప్రయత్నమును. (ప్రకాశముగా) అలాగయిన, వివశ్యము చెప్ప వలసినసంగతులను, సంగ్రహముగాఁ జెప్పెదను. బంధువ్యసనమును విస్తరించి చెప్పి, మఱింతచింత గలిగింపఁ గూడదు.

యుధి—(కన్నీరొలుకుచుండ)

తే.గీ. ప్రణతి గావింతు సరగఁ జెప్పంగదయ్య,
సంగ్రహంబుగనో సవిస్తరముగానో;
యనుజుఁ డేస నేమి యాడెనో వినుట కేను,
సావధానత నుంటి, వాచంయమీంద్ర! ౧౪

రాక్ష——రాజా! వినుము.

చ. కరము గదాధ్వనుల్ నిగుడఁ, గౌరవభీములు పోరుచోటికిన్,

ద్రౌప—(హఠాత్తుగా లేచి) తరువాతఁ దరువాత?

రాక్ష—(తనలో) వీ రిద్దఱకు మరలఁ దెలివి యన్నది రా కుండుటకు నే నేమి చేయుదును? (ప్రకాశముగా)

సరగ బలుండు రా, నతనిసన్నిధిఁ బోరిరి చాల నేపనం
తర మతిశిష్యవత్సలతఁ, దద్బలరాముఁడు సంజ్ఞ సేయ, న
క్కురుపతి, దానికి లెఱిఁగి, కూల్చె వృకోదరు, నొక్కపెట్టునన్

యుధి—హా! తమ్ముఁడా! వృకోదరా! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! హా! భీమసేన! నాకుఁ గలిగినపరాభవమును సహింపలేక, నీజీవమును విడిచిపెట్టితివా! నాథా! హా! జటాసురబకహిడింబకిర్మీరకీచకజరాసంధనిషూదన! హా! సౌగంధికాహరణచాటుకార! హా! పలుకవేమి? ప్రాణేశ్వరా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది)

కంచు—(కన్నీళ్ళతో) హా! భీమసేనకుమార! హా! ధార్తరాష్ట్రకులకమలినీప్రాలేయవర్ష! మహారాజా! ఊఱడిల్లుము. బుద్ధిమతికా! దేవిగారి నూఱడింపవే, మునీంద్రా! మీరు కూడ మహారాజుగారి నూఱడింపుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఆ! ప్రాణత్యాగము చేయను అశించెదను! (ప్రకాశముగా) ఓయిభీమాగ్రజ! ఇంకను జెప్ప వలసినసంగతి యున్నది. ఒక్కక్షణము ఊఱడిల్లుము.

యుధి—(మూర్ఛ దేఱి) మునీంద్రా! ఇంకను జెప్ప వలసిన దున్నదా?

రాక్ష—అట్టులానుకుత్రియుండు. నిహతుండై, వీరసులభం బైనపుణ్యగతిం బొందిన, భ్రాతృవధను జూచుటచేతఁ బొరలి పొరలి వచ్చుదుఃఖంబునఁ గన్నీరు కాలువలై పాఱ, నర్జునుండు, గాండీవంబు విడిచి పెట్టి, క్రొన్నెత్తుటం దొప్పిల్లి యున్న భీమునిగదను, బిగిసికొని పోయినయతనిచేతనుండి బలవంతముగా నూడఁదీసికొని, తన్నుఁ గృష్ణుండు సంధి సేయం దలంచి వారించుచున్నను, భ్రమితగదాఘుంకారమూర్ఛితగంభీరవచనస్వనుండై, చిఱునవ్వుతోఁ గౌరవేశ్వరుండు తారమ్మని పిలుచుచుంటం జేసి, నీమూఁడవసోదరుఁడు వెనుకదీయక, యాతనితోడ యుద్ధంబున కుపక్రమించెను. అప్పుడు మిక్కిలి లాఘవంబు గలిగినయాసుయోధనునిగదాఘాతంబున, వివ్వచ్చుఁడు చచ్చునకా నిశ్చయించి, బలరాముం డర్జునపక్షపాతి యయినకృష్ణుని, బలవంతముగాఁ దనరథ మెక్కించుకొని, ద్వారకానగరంబునకుఁ గొంపోయెను.

యుధి—మేలుమే లర్జునా! గాండీవమును విడిచి పెట్టుటచేత, వెంటనే నీవు, భీమునిమార్గమును బొందఁ గలవు. ఇఁక నే నేయుపాయమునఁ, బ్రాణత్యాగమహోత్సవము చేసికోఁ గలను?

ద్రౌప—హా! నాథా! భ్రాతృవత్సల! గదాయుద్ధమున నేర్పు చాలనినీతమ్ముఁడు, నీచేతిలోనిగదను బలవంతముగాఁ బుచ్చుకొని, పగవాని కభిముఖముగాఁ బోవుచుండ, నీ వుపేక్షించుట యుక్తమగునా? (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాక్ష—తరువాత నేను——

యుధి—సరే. మునీంద్రా! అటుపయిని వినుట యెందుకు? హా! భీమసేన! హా! జతుగృహసముద్రతరణయానపాత్ర! హా! కిమ్మీరహిడింబాసురజరాసంధజయమల్ల! హా! కీచకనుయోధనానుజకమలినీమదకుంజర! హా! ద్యూతపణప్రవణయి! హా! మామకశరీరస్థితిపరిఖేదశంకానిషూదన! హా! మదాజ్ఞాసంపాదక! హా! కౌరవవనదావానల!

ఉ. సుంతయు సిగ్గు లేకటులు జూదరినై నవు డీవు భక్తిమై
దంతిసహస్రసత్త్వుఁడవు దాసుఁడవైతివిగా! కృశించి; నీ

కంతకు నిప్పు డెక్కుడగునాపదఁ జేసితివయ్య? తమ్ముఁడా!
యెంతయు దిక్కుమాలి విలపించెదున న్నెడఁబాసి తయ్యయో!

ద్రౌప—(మూర్ఛ దెలిసి లేచి) మహారాజా! ఏ మయినది?

యుధి—ద్రౌపదీ! ఏ మే మున్నది?

మ. బకకిమ్మీరహిడింబసూదనుఁడు దృప్యత్కీచకప్రాణఘా
తుకుఁడు, న్నాగధగంధసింధురభిదాదుర్వారనిర్ఘాతుఁడున్,
బ్రకటస్ఫారగదోగ్రదీర్ఘభుజుఁడు, న్నాతమ్ముఁడు, న్నీదునా-
యకుఁ డౌదుర్జయుఁ డర్జునాగ్రజుఁడు, కట్టా!యస్తమించెన్ గదా! ౧౭.

ద్రౌప—(ఆకాశమునఁ జూపు నిలిపి) ప్రాణేశ్వరా! నీవు స్వయముగా నాకురులను ముడుతు నంటివి. వీరుఁ డయినక్షత్రియునకుఁ బ్రతిన దప్పుట యుక్తము గాదు; కావున నిదిగో! నేను వచ్చుచున్నా నుండుము. (వెండియు మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

యుధి—(ఆకాశమువంకఁ జూచి) అమ్మా! కుంతీ! విన్నావు గదా నీపుత్రునిసమాచారము! అనద నయి విలపించుచున్నన న్నొంటరిగా విడిచిపెట్టి, తా నెక్కడికో పోయినాఁడు, తండ్రీ! జరాసంధశత్రూ! నీ కింతలోనే నూఱేండ్లు నిండుటకును, నీయందు లోకు లేమి వైపరీత్యము నాలోకించిరి? వారు గాదు. నేనే యనేకములు పోడ గాంచితిని.

చ. నృపు లరిగాఁపు లౌవసుధ యెల్లను సాకిడి సిగ్గు గొంట, నేఁ
గపటపుజూదపుంబణముగా నిడ, నల్గక యొప్పుకొంట, నే
నెపుడు సుఖింప, నవ్విరటునింటను వంటలవాఁడ వౌట, తే
టపఱిచె, నీకు నాయు వకటా!కడు నల్ప మటంచుఁ, దమ్ముఁడా! ౧౮.

మునీంద్రా! ఏ మన్నారు?

"చ. కరము గదాధ్వనుల్ నిగుడఁ గౌరవభీములు పోరుచోటికిన్,
సరగ బలుండు రా, నతనిసన్నిధిఁ బోరిరి చాల నే పనం
తర మతిశిష్యవత్సలతఁ దద్బలరాముఁడు సంజ్ఞఁ జేయ, న
క్కురుపతి దానికి న్లెగి, కూల్చె వృకోదరు నొక్కపెట్టునన్" ౧౯.

రాక్ష—అవును. అది యాలాగే.

యుధి—ఛీ! నాయదృష్టము. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) భగవానుఁడా! కామపాల! కృష్ణాగ్రజా! సుభద్రాభ్రాత!

మ. ఎద మేనత్తకుమారు లన్ ప్రియము నీ కేదీ? కృపన్యాయమా
యది? నాతమ్మునితోడి నీయనుజు నెయ్యం బైన నూహింపవై
తివి ధర్మమిదా? ప్రియశిష్యు లిద్దఱును, నీ కీపక్షపాతంబు గూ
డను; మాచో దయమాలి తేమనను? కట్టా! నేను నిర్భాగ్యుఁడన్

(ద్రౌపదిని జేరి) ఓపాంచాలీ! లేలెమ్ము. మన మిరువురమును సమాన దుఃఖము గలవారమే. నీవు మాటిమాటికి మూర్ఛిల్లుచు, మీఁదుమిక్కిలి నన్నేల దహించెదవు.

ద్రౌప—(మూర్ఛ దెలిసి) దుశ్శాసనుఁడు పట్టి యీడ్చుటచేత విడి పోయిననాకేశపాశమును, దుర్యోధనరక్తమునఁ దడిసిన చేతులతో, నానాథుఁడు ముడువ వలయును. చేటీ! బుద్ధిమతికా! నీయెదుటనే గదా నాథుఁడు ప్రతిజ్ఞ చేసెను? నాకు వేణీమహోత్సవంబు నారంభింప వలసిన దని దేవకీనందనుండును సందేశము పంపెను గదా? కావున నుత్ఫుల్లకుసుమదామంబులం గొని తెచ్చి, నావేణి నలంకరింపుము. భగవంతుం డగునప్పురుషోత్తమునివచనప్రకార మాచరింపవే. ఆయనయాలోచన కల్ల గాఁగూడదు గదా! అయ్యో! శోకజ్వరంబున నే నిట్లు వలవరించెద నేల? ఇంకను గడుదూర మరుగనిప్రాణనాయకునే యనుగమించెదను. మహారాజా! నాకుఁ గాష్ఠములం బేర్చి, చితిని బ్రజ్వలింపఁ జేయుఁడు. మీరును క్షత్రధర్మము ననుసరించి, నాథునిజీవిత మపహరించినశత్రువున కభిముఖు లయి పొండి.

యుధి—పాంచాలి బాగుగఁ జెప్పినది. కంచుకీ! దుఃఖమున మఱుఁగుచున్న యీద్రౌపదికిం జితిని బేర్చి యూరాటం బుడుపుము. నాకును సజ్యం బయిన విల్లు తీసికొని రమ్ము. అయినను వి ల్లేంటికి?

తే.గీ. భ్రాతృవాత్సల్యమున గాండివంబు విడిచి,
యతని నెత్తుటఁ దడిసినయరుణగదను
గొనుచు నర్జునుఁ డరిగెఁ; గావునను నాకు
నదియ మే లింకఁ జాలు జయాభిలాష. ౨౧.

రాక్ష—రాజా! నీచిత్తంబు రిపుజయవిముఖం బయినయెడల, నెక్కడనేని యొక్కెడఁ బ్రాణపరిత్యాగము చేసికొనుము. వృథాగ నక్కడకుం బోవ నేల?

కంచు—(రోషముతో) ఛీ! మునిజనము పలుకఁ గూడనిరాక్షసార్హవచనమును వచించితివి.

రాక్ష—(తనలో) నన్ను వీఁడు తెలిసికొనెనా యేమి చెప్పుమా? (ప్రకాశముగా) ఓకంచుకీ! ఇదిగో నిటు విను. ఇప్పు డచట నర్జునసుయోధనులకు గదాయుద్ధము జరుగుచున్నది గదా! గదాయుద్ధమున వారిరువుర భుజసారమును గూడ నే నెఱుంగుదును. కావున నీవటకే దుఃఖపడుచున్న యీరాజర్షికి, మరల నేమిదుర్వార్త వినవలసివచ్చునో యని, యిట్లు పలికితిని.

యుధి—(కన్నీరు విడుచుచు) మునీంద్రా! మేలు మేలు? నాకు హితమె నెఱింగించితిరి.

కంచు—మహారాజా! దేవసమానులగు దేవరవారు శోకాంధులయి ప్రాకృతజనునివలె క్షాత్రధర్మమును బరిత్యజింతురా?

యుధి—అయ్యా! జయంధర!

తే.గీ. ధనదహారిపురదగ్నితోగ్గాఢశౌర్య
పరిఘపీవరభుజభీమపార్థు లిపుడు,
పుడమిఁ బడి యుండ, వారి నుక్కడఁచి చెంత
శాత్రవుఁడు నిల్వఁ, జూడ నాశక్య మగునె? ౨౨.

ఓపాంచాలరాజపుత్రీ! నాదుర్నయంబునఁ గదా నీ కీదుర్దశ సంప్రాప్తమయినది. కాని. ఎంతవేగముగా నగ్ని ప్రజ్వలించిన, నంతవేగముగా మనబంధుజనమును గలిసికొఁగలము.

ద్రౌప—అయ్యా! చిదుగులం బేర్పుము. ఏమిది? మహారాజుగారివచనము నొక్కఁడైనను జేయకున్నాఁడు! హా! ప్రాణేశ్వరా! నీవు లేకుండుటను జేసి, యిప్పుడు మహారాజు, పరిజనులచేతఁ గూడఁ దిరస్కృతిని బొందుచున్నాఁడు.

రాక్ష—భరతవంశమునకొడంద్ర కిట్లుపత్న్యనుసరణము శ్లాఘనీయమే గదా!

యుధి—మునీంద్రా! మామాట నొకఁడును వినిపించుకొన కున్నాఁడు. మీ రయిన నింధనప్రదానమున మమ్ముఁ గటాక్షింపుఁడు.

రాక్ష—రాజా! ఇది మునిజనవిరుద్ధము. (తనలో) నామనోరథములు పూర్ణముగా ఫలించినవి; కావున వీరికిఁ గనఁబడకుండ నిక్కడ నే యుండి; చిదుగులప్రోవును బ్రజ్వలింపఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) రాజా! ఇట్టిచో మేము నిలుచుటకు శక్తులము గాము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యుధి—ద్రౌపదీ! మనమాట యెవ్వఁడును విన కున్నాఁడు. కాని. నేనే స్వయముగా దారుసంచయమును బ్రోవు చేసి చితి నంటించెదను.

ద్రౌప—త్వరపడు త్వరపడు మహారాజ!

[తెరలోపలఁ గలకలము.]

ద్రౌప—(భయముతో విని) మహారాజ! ఇది యొకానొక తేజోబలదర్పితుని నిర్ఘోషమువలె వినఁబడుచున్నది. మరల నేదో యప్రియము వినవలసివచ్చును. అందుకే మన మాలస్యము చేయుచున్నాము.

యుధి—ఆలస్యము లేదు. లెమ్ము. (అందఱును నడచుచున్నారు.)

యుధి—ఓపాంచాలీ! అమ్మగారికిని, నీసవతులకును, జెప్పవలసిన దేమో చెప్పి, నీపరిజనమును బంపివేయుము.

ద్రౌప—మహారాజా! బకహిడింబకిర్మీరజరాసంధజయమల్లుఁ డయిన మీమధ్యమపుత్రుఁడు హతాశురాల నయిన నాయందలి ప్రేమచేతఁ బరలోకమున కేగినాఁ డని యత్తగారికి సందేశ మంపెదను.

యుధి—కల్యాణీ! బుద్ధిమతికా! అమ్మగారితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము.

ఆ.వె. అంటుకొన్నలక్కయింట, బిడ్డలు నీవు
బైటఁ బడితి రెవనిబాహుశక్తి,
నట్టియురుబలాఢ్యుఁ డైననీప్రియపుత్రు
చావు, నొరుఁడు చెప్పఁ జాలునమ్మ? ౨౩.

ఓయిజయంధర! నీవును సహదేవునొద్దకుం బోయి, పూజ్యుఁడై పాండుకులబృహస్పతిని వైష్ణవాత్రేయు నాతనిం గాంచి, సకలకురుకులకమలాకరదావానలుం, డగుయుధిష్ఠిరుండు పరలోకంబునకుం బోవుచుండి, యమకూలు నాశంసనీయు నతిప్రాజ్ఞు నావత్సంపత్సమానధీరు ననుఁగుఁదమ్ముని నిన్ను బిగ్గఁ గౌఁగిలించుకొని, శిరము మూర్కొని, యిట్లు ప్రార్థించెనని చెప్పుము.

"ఉ. పంక్తకుఁ జిన్న వయ్యు, నిజ మీవు సముండవు నాకుఁ దెల్విఁ; జ్యేష్ఠుండను నేను సోదరతఁ; జూడ గురుండవు నీవు బుద్ధి; న
ట్లుండుటఁ జేసి, మ్రాలిఁ గరయుగ్మముఁ జేరిచి వేఁడుకొందు నిక్కొండిక! వీవు నాయెడలఁ గూర్మి; విదుర్పుము నీళ్ళు దండ్రికిన్."—అర

మఱియు బాల్యంబున నాచేతఁ బెంపఁబడ్డవాఁడు, నిరతాభిమాని, మేరుసమానహృదయసాక్షుండు, నకులుండును, నామాటమీఁద నిలువఁ దగినవాఁడు గావున, నాతనితోఁ గూడ నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము. "వత్సా! నీవు మామార్గ మ్మనుసరింపఁ దగినవాఁడవు గావు సుమీ."

మ. మము నీయన్నల నిద్దఱన్ మఱచి పొమ్మా తెల్విన్మానిఁ; పాండువరా
శము క్షీణించుడు, నశ్రుగర్భజల మిమ్మా; నీవు దాయాదగే
హమునం దైనను, యాదవాన్వయమునం దైన, న్మహారణ్యమ
ధ్యమునం దైన వసించి, ప్రోచుకొనవయ్యా నీయొడల్ తమ్ముఁడా!"

జయంధర! నాతోడే సుమీ. ఈసమాచారము నీవు శీఘ్రముగాఁ బోయి చెప్ప వలయును.

ద్రౌప—చేటి! బుద్ధిమతికా! నీవు ప్రియసఖి యయినసుభద్రయొద్దకుఁ బోయి, నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము. "చెల్లెలా! మనకోడ లయినయుత్తరకు నిప్పుడు నాలుగవమాసము; కావున మనకులమును నిలువఁబెట్టఁ దగినదానిగర్భమును, నీవు బహుజాగ్రత్తతోఁ గాపాడ వలయును. పరలోకమునకుఁ బోయిన మేనమామలకును, మాకును గూడ, నెప్పు డయిన నీళ్ళచుక్కలు విడిచి పెట్టుట "కాధార మగు" నని.

యుధి—(కన్నీళ్ళతో) హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. వావిరిఁ గొమ్మలన్ దెసలఁ బ్రాఁకి, మహీతల మావరించియున్,
లావుగ వ్రాను గట్టి, విపులం బగుపాదున నున్న వృక్షమే,
దైవవశంబునం గరము దగ్ధము గాఁగను, దానిమొక్కయుం
దీవడియాస నొందె దిది యిచ్చును నీడ యటంచుఁ గోమలీ! —౨౨.

(కంచుకిని జూచి) అయ్యో! జయంధర! నామీఁద నొట్టుఁ బెట్టుకొన్నను నీవు వెళ్ళకున్నావు గదా!

కంచు—(రోదనము చేయుచు) హా! దేవా! పాండురాజా! నీకుమారు లయినయుధిష్ఠిరభీమార్జుననకులసహదేవుల కెంతదారుణ మయినయవస్థ సంభవించెను! హా! కుంతీదేవీ! భోజరాజభవనపతాక!

ఉ. అన్న సుతుండు నీకు, హరి కన్న, కిరీటికి బావ, కౌరవా
ధ్యన్నతకంజకుంజరవృకోదరునాజ్ఞ, హలాయుధుం డయో!
మొన్నక యీజగంబునకు నెల్లను జల్లనినీడ నిచ్చునీ
కన్నకుమారు లన్న బలుగాన దహించెను, మత్తో వెఱ్ఱియో. —౨౩.

(రోదనము చేయుచు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యుధి—జయంధర! జయంధర!

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—మీయదృష్టములు చూడ నీపాటివిగా నున్నవి; అయినను మరల నొకమాట చెప్పఁగోరుచున్నాను. ఒకవేళ మాతమ్ముఁ డర్జునుఁడే జయించె నేని, నీ వాతనితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము.

చ. అరయఁగ నాదుతమ్ముమృతి కాబలరాముఁడె హేతు వైన, నీ
పరమహితుండు కృష్ణునకుఁ బార్థుఁడ! యన్న గదా యతండు! తీ
వరపడఁ బోకుమీ యతనిపట్టున; నాపయిప్రేమ నీదు; ని
ష్కరుణవృకోదరాత్రము స్మరలఁ గైకొన కేగు మరణ్యసీమకున్. —౨౪

కంచు—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యుధి—(అగ్నిని జూచి సంతోషముతో) ఓహో! నావంటిదుఃఖము గలజనులను, బ్రజ్వలించుచున్నతనశిఖ లనియెడుహస్తములచేతఁ బిలుచుచు, భగవానుఁ డయినహుతాశనుఁడు, చక్కఁగ వెలుఁగుచున్నవాఁడు. కావున నాశరీర మిఁక నీయన కింధనముగా సమర్పించుకొనెదను.

ద్రౌప—మహారాజా! నాథునికి నాయం దధికప్రేమ గావున, ముందుగా నేను బోయెదను. ప్రసాదింపుఁడు.

యుధి—అట్లయిన నీమహోత్సవ మిరువురమును గలిసియే యనుభవింతము.

చేటి—ఓహో! లోకపాలురార! మీ రయిన నడ్డుపడి వీరిని రక్షింపుఁడు. ఈయన చంద్రవంశపురాజర్షి. రాజసూయాధ్వరంబున హుతవహునిఁ దృప్తిఁ బొందించినరాజశ్రేష్ఠుఁడు, ఖాండవవనసంతర్పితహుతాశనుం డగునర్జునునకు జ్యేష్ఠభ్రాత, ప్రసిద్ధనామధేయుఁడు, యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈదేవి పాంచాలరాజకులదేవత, యజ్ఞవేదిమధ్యసముద్భవ, యాజ్ఞసేని. ఇట్టివీ రిద్దఱును నిష్కరుణుఁ డయినయీకాలానలునకుఁ దమశరీరములను గట్టెపుడుకలనుగాఁ జేయుచున్నారు; అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. (వారిముందఱఁ బడి) దేవా! దేవీ! ఏమి చేసెదరు?

యుధి—ఓసీ! బుద్ధిమతికా! ప్రాణసమానుఁ డయినతమ్ముఁడును, ప్రాణనాథుఁడును, బోయి నప్పుడు చేయఁ దగిన దేమో యది చేసెదము. కల్యాణీ! లెమ్ము లెమ్ము. ఉదకమును దీసికొని రమ్ము.

చేటి—దేవా! చిత్తము (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) జయము జయము మహారాజా! ఇదిగో! జలపూర్ణ మయినభృంగారము.

యుధి—పాంచాలీ! నీవును నీయందుఁ బక్షపాతము గలభీమునికిని, బ్రియుఁ డయినయర్జునునికిని, శీఘ్రముగా నుదకక్రియ నాచరింపుము.

ద్రౌప—మహారాజా! మీరే యట్లు గావింపుఁడు. నే నగ్నిహోత్రమునఁ బ్రవేశించెదను.

యుధి—లోకాచార మతిక్రమింప రాదు గదా! బుద్ధిమతికా! ఉదక మిటు తే.

చేటి—(అట్లుచేయుచున్నది.)

యుధి—(పాదప్రక్షాళనము చేసికొని యాచమించి ప్రాచీనావీతి యై దేవభాషతో) ఏష తావత్సలిలాంజలి ర్గాంగేయాయ భీష్మాయ గురవే ప్రపితామహాయ శాంతనవాయ; అయ మపి పితామహాయ విచిత్రవీర్యాయ. (కంట నీరు పెట్టుకొని) తండ్రీ! ఇప్పుడు నీవంతు వచ్చినది. (మరల దేవభాషతో) అయ మపి తత్రభవతే స్వర్గస్థాయ గురవే సుగృహీతనామ్నే పిత్రే పాండవే.

ఆ.వె. తర్పణములు మీకుఁ దండ్రి! యింతటనుండి
నేను విడువ సంభవింప దెపుడుఁ;
గావ నిష్టు నేను గన్నీళ్ళతో నిచ్చు
సలిల మంబతోడఁ గలిసి క్రోలు. 29

ఆ.వె. తండ్రి! జలజనయన! తమ్ముఁడా! భీమన్న!
యీజలంబు మనకు నిద్దఱకును;
దప్పిగొనిన నీవు త్రాగకుమీ ముందు;
నేను నిదిగొ! క్షణములోనె వత్తు. 30.

ఏమి న్యాయవెత్తి! యుద్ధములోఁ జచ్చుటచేత నుత్తమక్షత్రియులలోకమును బొంది యున్న నాతమ్ముని, నే నీవిధమునఁ బ్రాణత్యాగముఁ జేసికొని, చూడఁ గలనా? చూడ లేను తమ్ముఁడా! భీమసేన!

చ. కుడిచితి వీవు నేఁ గుడుచుకొన్నయనంతర మమ్మచన్నుఁ; బ్రే
ముడిఁ గొనవైతి వన్నరసముల్ మును నేఁ గొన కుండ నెన్నఁడున్;
నడిపితి వన్న యిట్లె సవనంబులయందును సోమపాన, మి
ప్పుడు తగునా నివాపజలముల్ మును ద్రావఁగ నీవు తమ్ముఁడా? 31

ద్రౌపదీ! పూజ్యుఁ డయినభీమునికి దోసెఁడునీళ్ళు విడిచి పెట్టుము.

ద్రౌప—చేటీ! బుద్ధిమతికా! ఉదక మిటు తే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

ద్రౌప—(సమీపించి, దోసిట నిండనీళ్ళు పోసికొని) ఈనీళ్ళెవరికొఱకు విడిచి పెట్టుదును?

యుధి—ఆ.వె. కన్నతల్లి నీవుడు గాంధారితోడ స
మానదుఃఖశాలిఁ గా నొనర్చి,
స్వర్గమునకు నెవఁడు చనియెనో ముందుగా;
వానికొఱకు విడువ వలయు నెలది! 32

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! స్వర్గస్థుఁ డయిననీకుఁ బరిజనోపనీత మిది పాదోదక మయ్యెడును.

యుధి—ఓయర్జునాగ్రజ!

తే.గీ. ప్రతిన నెఱవేర్చుకొనకయే పరమగతికిఁ
బోయితివి గానఁ, దమ్ముఁడా! పొలఁతి నీకుఁ
దల విరియఁ బోసికొని జలాంజలి నొసంగుఁ,
గొలుకులను వేఁడికన్నీరు లొలుకు చుండ. 33.

ద్రౌప—లేలెండు మహారాజ! ఈపాటికి మీసోదరుఁడు చాల దూరము పోవును గదా!

యుధి—(కుడికన్నదరుట సూచించి) పాంచాలీ! భీమునిఁ ద్వరగఁ గలిసికొనియెద నని శకునములు నాకు జెప్పుచున్నవి. కాన. శీఘ్రముగా నగ్నిని సమీపింతము.

ద్రౌప—ఆహా! భగవానుఁడు హుతాశనుఁ డెంత చక్కగా వెలుఁగుచున్నాఁడు!

[తెరలోఁ బెద్దకలకలము]

[తత్తఱపాటుతోఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—రక్షింపురక్షింపుమహారాజ! ఇదిగో! దురాత్ముఁ డయినదుర్యోధనుఁడు, నెత్తుటితో స్నానము చేసి, రక్తాంబరుండును, రక్తాభిషేకభీషణగదాపాణియు నయి, యుద్ధతకాలదండుం డగుయముండునుం బోలెఁ, బూజ్యురా లయినపాంచాలి నిందు నందు వెదకుచు, నీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు.

యుధి—హా! దైవమా! నీనిర్దయము జరుగుచున్నది. హా! గాండివధన్వి!

(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! మామకస్వయంవరస్వయంగ్రాహకుటుంబీ! ధనంజయ! నీప్రియసోదరునిఁ గలసికొని మహారాజును నన్నును విడిచి పెట్టితివి గదా నాథా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—దేవా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

యుధి—(మూర్ఛదేఱి) హా! వత్స! హా! సవ్యసాచీ! హా! క్రుద్ధత్రిలోచనాంగనిష్పేషసాహసదృశమల్ల! హా! నివాతకవచోద్ధరణ నిష్కంటకీకృతామరలోక! హా! బదర్యాశ్రమమునిద్వితీయతాపస! హా! ద్రోణాచార్యప్రియశిష్య! హా! అస్త్రశిక్షాబలపరితోషితగాంగేయ! హా! రాధేయకులకమలినీప్రాలేయసారశరనిచయ! హా! గంధర్వనిర్వాసితసుయోధన! హా! పాండవకులకమలినీరాజహంస!

తే.గీ. అనుఁగుఁదల్లికి మ్రొక్కక, వినయమునను
కౌఁగిలించుక నాయాజ్ఞఁ గాంచకుండ,
నీస్వయంవరవధువు నీక్షింపకుండ,
దవ్వుఁ బయనంబు వోనేల? తమ్ముగుఱ్ఱ! ౩౦. (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

కంచు—అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! దురాత్ముఁడయినదుర్యోధనుఁడు పిచ్చలవిడి నీలాగే వచ్చుచున్నాఁడు;

యుధి—అయినచో సర్వథా యిప్పుడిదే కాలోచితమయి నప్రతీకారము బుద్ధిమతికా! పూజ్యురా లగునీపాంచాలిని జతియొద్దకుఁ దీసికొని పో. నేను నీమె ననుసరించెదను.

చేటి—అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

కంచు—కల్యాణీ! నీమొఱ్ఱ నకులసహదేవులకా? దేవిగారియన్న యగు ధృష్టద్యుమ్ననకా? ఇపుడు వారికంటె మఱిరక్షకు లెవ్వరు? మహారాజునవస్థ యిూలా గుండెను. అయినభీమార్జును లిద్దఱు నస్తమించిరి.

[తెరలోఁ గలకలానంతరము.]

ఓహో! శమంతపంచకసంచారులార! రుధిరాస్వాదమత్తయక్షరాక్షసపిశాచభూతబేతాళకంకగృధ్రజంబుకోలూకవాయస భూయిష్ఠావశిష్టవిరళయోధులార! నన్నుఁ జూచి యడలి పోకుఁడు. ద్రౌపది యెక్కడ నున్నదో చెప్పుఁడు. ఇదిగో! నావాలుఁగంటి కానవాలు చెప్పుచున్నాను వినుండు.

చ. కురుకుమారకచేతితోఁ జలించుకొంచు సుయోధనుఁ డోరఁ జూడ, నం
బర మొలువంబడెఁ; మఱియుఁ బల్వురలోపల మస్ససేనుఁ డు
ద్ధురతను బట్టి యీడ్చుటను, దొయ్యలిముంగురు లన్ని ద్రెస్సె; నీ
పనుసఁ బరాభవంపడినపైదలి, యెక్కడ నుండుఁ జెప్పుఁడీ, ౩౧.

కంచు—ఓ దేవీ! యాజ్ఞసేని! నీ విప్పుడు గూడ ననాథ వయి కురుకులకలంకునిచేతఁ బరాభవము నొందుచున్నావు గదా!

యుధి—(దిగ్గున లేచి) పాంచాలీ! జడియకు జడియకు. నాకు సజ్యం బయిన ధనువు దెప్పింపుము. దురాత్మా! దుర్యోధనహతక! రా. రా. నాబాణవర్షమున నీగదాకౌశలసంభూతభుజబలపరాగ మణఁచి వేసెదను. ఓరికురుకులాంగార!

తే.గీ. అలజరాసంధుఁ జంపినయట్టితమ్ము,
హరకిరాతుని గెలిచినయట్టితమ్ముఁ
దలఁచి, నీలాగు తాయి నై నిలువ నైన,
నిన్ను వధియింప నైనను, నేర నేను. ౩౨.

[తరువాత గదాపాణియు రక్తసిక్తాంగుఁడు నగుభీమసేనుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భీము—(నడిగా నడచుచు) ఓహో! శమంతపంచకసంచారు లయిన సైనికులారా! ఏ మీతల్లడము?

శా. ఏ రక్షస్సును గాను, భూతమును గా నేలా మృతేభాశ్వవి
స్తారాంగంబులక్రింద దాఁగ? హతశేషక్ష్మాపులారా! ద్విష
చ్ఛారీరక్షతజాభిషిక్తతనుఁడన్, సంలంఘితోరుప్రతి
జ్ఞారత్నాకరుఁ డైనక్షత్రియుఁడ నే; శంకింప మీ కేటికిన్? ౩౩.

కంచు—దేవీ! పాండుస్నుషా! లెమ్ములెమ్ము. ఇప్పుడు హతాత్తుగాఁ జిచ్చుఱుకుటయే శ్రేయంబు.

ద్రౌప—(వెంటనే లేచి) నే నిప్పుడు గూడఁ జితిని ప్రవేశింప కుందునా? (చితి కభిముఖి యయి యున్నది.)

యుధి—ఎవఁడురా అక్కడ? అమ్ములపొదియును విల్లును దీసికొని రా. ఏమిది?

పరిజనుఁ డెవ్వఁడును లేఁడయ్యెనా? పోనీ. బాహుయుద్ధముచేతనే యీదురాత్ముని గట్టిగ నాసందిటను బట్టి, మండుచున్న యీయగ్నిహోత్రమునఁ బడ వేసెదను.

[నడుము గట్టుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవీ! దుశ్శాసనాకర్షితంబు లయి, కన్నుల కడ్డు పడుచున్న నీకురులను, నీవే యిప్పుడు ముడుచుకొనుము. ప్రతీకారమునెడ నాస యింక వదలి పోయెను గదా! వేవేగఁ జితియొద్దకుఁ బోవలయును.

యుధి—వలదువలదు. దుర్యోధనహతకుఁడు చావకుండ, నీతల వెండ్రుకలు ముడువఁ గూడదు.

భీము—పాంచాలీ! నేను జీవించి యుండఁగా, దుశ్శాసనుఁడు చిక్కుపఱిచిన నీకురులను, నీచేతులతో ముడుచుకోరాదు. ఉండు. నేను ముడిచెదను.

ద్రౌప—(భయపడి పరుగెత్తుచున్నది.)

భీము—నిలునిలు. భీరురాలా! ఇప్పు డెందుఁ బోయెదవు?

(కేశపాశమును బట్టుకొనఁ దలఁచుచున్నాఁడు.)

యుధి—(సత్వరముగ లేచి భీముని సందిటం బట్టి) దురాత్మా! భీమార్జునవైరీ! దుర్యోధనహతక! ఇప్పుడు నీ వెందుఁ బోయెదవురా?

ఉ. చిన్నతనంబునుండియును జేసితి వెగ్గులు మాకుఁ; బ్రత్యహం
బు న్నిజబాహుదర్పమునఁ బొంగెదు; చంపితి రాజపుత్రులన్;
బన్నుగ నస్మదీయభుజపంజరమందును జిక్కినావురా
చెన్నఁటి! యింక నీతరమె జీవముతో నడుగైనఁ బోవఁగన్? ౩౮.

భీము—అహాహా! నన్ను దుర్యోధనుఁ డనుకొని కౌఁగిలించుకొను రాజు నాయెముకలు చూర్ణ మగునట్లు, నిర్దయముగాఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు. అన్నయ్యా! అనుగ్రహింపుఁ డనుగ్రహింపుఁడు.

కంచు—(పోల్చి చూచి సంతోషముతో) ఏమీ భీమసేనకుమారుఁడా? నాయనా! అదృష్టవశమున బ్రతికి వచ్చితివి. మహారాజ! ఇతఁ డాయుష్మంతుఁడగుమనభీమసేనుఁడు సుండీ. దుర్యోధనరక్తముచేత నొడలును బట్టలును, దడిసి యెఱ్ఱపడుటచేత, రూపుమాఱి పోల్ప రాఁ దయ్యెను. ఇంకను శంకింప వలదు.

చేటి—(ద్రౌపదిని కౌఁగిలించుకొని) దేవి! ఇదిగో! దనప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొని వచ్చి, నీప్రాణనాథుఁడు నీకు వేణీసంహారమహోత్సవము సేయఁగోరి, నీకొఱకు వెదకుచున్నాఁడు.

ద్రౌప—చేటీ! నన్నుఁ గల్లమాటలతో నూఱడించెదవా?

యుధి—జయంధర! నిజమే గద? వీఁడు నావైరి యయినదుర్యోధనహతకుఁడు గాఁడు గద?

భీము—దేవా! అజాతశత్రూ! భీమార్జునాగ్రజ! ఇంకను దుర్యోధనహతకుఁ డెక్కడ? నాచేతఁ బాండుకులపరిభావి యయినయాదురాత్ముని—

లఘుగ్రాహి. కాయ మిలఁ గూలెను నపాయమును బొంది; మయిఁ
బూయఁబడెఁ జందనముచాయ రుధిరంబుల్;
దోయధిచతుష్కపరిఖాయతధరాజయర
మాయువతి నిల్చె భవదీయభుజపీఠిన్;
దోయములు సైనికనికాయములు నాది మహా
నీయసమరాగ్ని శలభాయితము లయ్యెన్;
మీయనినపేరొకటియే యిపుడు దక్క మిగు
లేయదియు లే దరికమేయమహిమాఢ్యా! ౩౯.

యుధి—(భీమునిఁ జూచుచుఁ గన్నీళ్ళు దుడుచుకొనుచున్నాఁడు.)

భీము—(కాళ్ళమీఁదఁ బడి) అన్నయ్యా! జయము జయము.

యుధి—తమ్ముఁడా! బాష్పజలపూరితలోచనుండ నయి, నీముఖచంద్రునిఁ జూడలేక పోయితిని. అర్జునునితోఁ గూడ నీవు జీవించి యున్నావా? చెప్పుము.

భీము—నిహతాశేషశత్రుపక్షు లయి దేవరవారు సుఖించి యుండఁగా, భీమార్జునుల కేమి కొఱఁత?

యుధి—(మరలఁ బ్రేమతో గాఢాలింగనము చేసికొని)

చ. అరివధ యుండనిమ్మటులు, రయంబున ముం దిది చెప్పుమా, బకా
సురుఁ గడతేర్చినట్టిప్రియసోదరుఁ డైనవృకోదరుండవే?

భీము—అవు నన్నయ్యా! నేనే.

యుధి—కరమును గోల లాడితివి గా! మును మాగధుసేనవతు మర్

నరసునఁ జల్లు లాడుచును సంధరిలితక్షతజాంబుమండలిన్. ౪౨.

భీము—అవు నన్నయ్యా! మీ రొక్కక్షణము నన్ను విడిచి పెట్టుడు.

యుధి—ఇంకను నవశిష్ట మేమి?

భీమ—అన్నయ్యా! గొప్పయవశిష్టమే యున్నది. ఇదిగో! దుర్యోధన దుశ్శాసనులరక్తముచేతఁ దడిసినయీచేతులతోడ, దుశ్శాసనాకృష్టము లగు పాంచాలికురులను ముడిచి వచ్చెదను.

యుధి—అటు లయిన శీఘ్రముగా నరుగుము. దీనురా లయినద్రౌపది వేణీసంహారమహోత్సవ మనుభవించుఁ గాక.

భీము—పూజ్యురాలా! ద్రౌపదీ! అదృష్టవశంబున రిపుకులక్షయం బయ్యెఁ గావున, నీవింక సుఖం బుండుము,

ద్రౌప—(సమీపించి) నాథా! జయ మవుఁగాక! జయ మవుఁగాక!

(భయముచే వెనుకఁ దీయుచున్నది.)

భీము—రాజపుత్రీ! నన్నుఁ జూచి భయపడియెద వేమి? ఇదిగో నిది—

ఉ. ఏన్నృపశుండు రాజసభ నీడ్చెనొ ముందలఁ బట్టి నిన్ను, నా
హీనునిశోణితంబు; స్పృశియింపుము చేతుల నంటెఁ ద్రౌగుచోఁ;
జానరొ! కౌరవేశుక్షతజం బిది; మద్గదఁ జూర్ణితోరువుం
గా నొనరించి, మై నలఁదఁ గంటిఁ, బరాభవవహ్ని యాఱఁగన్. ౪౩.

బుద్ధిమతికా! పాండవదార నవహసించినభానుమతి యిప్పు డెక్కడ నున్నదే? కానీ. వేదిసంభవురాలా! యాజ్ఞసేనీ!

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! ఆజ్ఞాపింపుము.

భీము—నాఁడు నేనన్నయీమాట తలంపునకు వచ్చినదా?

చ. బిఱబిఱఁ ద్రిప్పుకొంచు గద, బిట్టు సుయోధను గిట్టి, పెందొడల్
విఱుగఁగఁ గొట్టి, చేతులను వెచ్చనినెత్తుట నద్ది, నీకురుల్

మెఱుఁగిడి, భీమసేనుఁ డవలీలను జిక్కెడలించి కూర్చెఁ గుర్;
గొంటాట యేల? దేవి! యిదిగో! ముద మందెదు చూడు నీమదిన్.

(ఈపూర్వోక్తపద్యమును జదువుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! తలఁపునకే కాదు, అనుభవమునకును వచ్చినది.

భీము—(ఆమెవేణిని ముడుచుచు) దేవీ! దుశ్శాసనవిలులితం బయి, ధార్తరాష్ట్రకాలరాత్రి యయిననీవేణి, నింక నీవు ముడుచుకొనుము.

ద్రౌప—నాథా! ఈవ్యాపారము నా కీవఱలో నలవాటు దప్పెను. ఇంక భవదీయప్రసాదంబున మరల నేర్చుకోవలెను.

చేటి—(వేణిని ముడుచుచున్నది.) 10745

మహాస్రగ్ధర. కురునాథుల్ క్రుద్ధచిత్తుల్ గురుభుజబలులౌ కుంతిపుత్రుల్, కృపాంతః
పురముల్ నిర్ముక్తకేశంబులుగ నలుప యన్మోక్షమే మూలమౌ, ద
ద్వరకృష్ణావేణి, క్రోధోద్ధతయమనఖముర్, ధార్తరాష్ట్రాంతకంబుర్,
బరిబద్ధం బయ్యెఁ; జాపుల్, ప్రజల కుడిగెదుర్; స్వస్తియౌ తేండ్ల కెల్లన్.

యుధి—దేవీ! ఇదిగో! అంతరిక్షసంచారు లగుసిద్ధజనంబులు నీవేణీసంహారమహోత్సవంబునకు సంతసించుచున్నారు.

[తరువాతఁ గృష్ణార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఇద్దఱును—(సమీపించుచున్నారు.)

కృష్ణు—విజయతాం నిహతసకలారాతిమండల స్సానుజః పాండవకులచంద్రమా మహారాజో యుధిష్ఠిరః.

అర్జు—విజయతా మార్యః.

యుధి—(చూచి) ఓహో! భగవంతుఁడు పుండరీకాక్షుఁడును జిరంజీవి యర్జునుఁడు నా? (కృష్ణుని) దేవా! నమస్కరించుచున్నాను. (అర్జునుని) తమ్ముఁడా! ఇటు రా. నన్ను గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకో.

అర్జు—(నమస్కరించుచున్నాఁడు.)

యుధి—(కృష్ణునితో) దేవా! భగవంతుండును [illegible]ండును

నగు శ్రీకృష్ణభగవానుండు స్వయముగా మంగళములను గోరువానికి విజయము గాక మఱి యేమి యగును?

శా. శుక్లమహాదాదివ్యక్తి నొనగూడినసద్రూపమువాని, సృష్టిసం
ధరణవినాశహేతు వగువానిని, బుట్టువు లేనివాని, ని
ర్గుణుని, నచింత్యుని, గుణవిరాజితు, నిన్నుఁ దలంచునంతనే,
నరులకు దుఃఖముల్ చెదరు నా, గనువారికిఁ జెప్ప నేటికిన్? ౮౩.

(అర్జునుఁ గౌఁగిలించుకొని) వత్సా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకో

అర్జు—(కౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు.)

కృష్ణు—ఇదిగో! మహాత్ములయిన వ్యాసవాల్మీకిజామదగ్న్యజాబాలిప్రభృతిమహర్షులు, కల్పితాశేషమంగళసమారంభులయి వచ్చియున్నారు. మఱియు నకులసహదేవధృష్టద్యుమ్నసాత్యకిప్రముఖసేనానాయకులును, స్కంధోత్తంభితతీర్థవారికలశులయి, మీయభిషేకమును గోరుచున్నవారు. నేనును జార్వాకుఁడు మిమ్ము వంచించుట వ్యాసమహర్షి వలనఁ దెలిసికొని, యతిత్వరితముగా నర్జునునితో భవత్సకాశమునకుఁ జనుదెంచితిని.

యుధి—ఏమీ? మమ్ముఁ జార్వాకుఁడు మోసపుచ్చెనా? (కోపముతో) దుర్యోధనసఖుఁడు వాఁడెక్కడ నున్నాఁడు? ఆరాక్షసాధముఁడు నాచిత్తము చాల నుత్తలపఱిచెను.

కృష్ణు—ఆదురాత్ముఁడు నకులునిచేతఁ జిక్కినాఁడు. మహారాజా! నీ కింతకంటెఁ గోరఁ దగినది యేమున్నదో చెప్పుము.

యుధి—భగవంతుఁడగు దేవర ప్రసన్నత నొందిన, నీయరాని దేమి గలదు. మానవమాత్రుఁడను బుద్ధితో నీతోఁ గ్రీడలాడుచుంటిని. నాకింతకంటెఁ గోరఁ దగిన దేమున్నది? దేవా! చూడుము.

ఉ. చెక్కుచెమర్ప దేవుగకుఁ; జెండితి మొంటనివారిఁ; గృష్ణయున్
దక్కెను నాదుమన్నయమునం బడి దాఁటెఁ బరాభవాంబుధిన్;
మక్కువ మాటలాడెద వనంత! కృతార్థుఁడఁ గానె నేను? ని
న్నక్కఱతోడఁ గోర, నిఁక నన్యము లుండునటయ్య కోరికల్? ౮౪.

అయినను దేవా? నీవు ప్రసన్నుండ వయితివి గాన నిట్లగుఁగాక.

మాలిని. లోకులు దీనత లేక శతాబ్దములుం బ్రదుక న్వలె సౌఖ్యమునన్;
బ్రాకటతావకభక్తియు నద్వయభంగి లభింప వలె; న్నృహరీ!
లోకహితుండును, బండితబాంధవుఁడున్, గుణభూరివివేకుఁడు,
న్స్తోకశుభంకరుఁడౌచును రాజు, వసుంధర నెమ్మది నేలవలెన్.

కృష్ణు—తథాస్తు. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

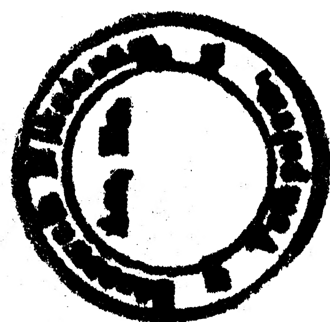
గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర సద్గాది
సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల
సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ
రాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ సర్వంబును
షష్ఠాంకము.

10745

సంపూర్ణము.

END OF
TITLE